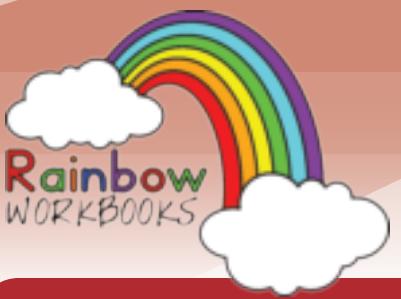

TSHIVENDA HAYANI LWA LUAMBO

Bugu 1
Kotara 1 & 2

TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 6 – BOOK 1
TERMS 1 & 2
ISBN 978-1-920458-80-5
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
7th Edition

ISBN 978-1-920458-80-5

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

ISBN 978-1-920458-80-5

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 6 Bugu ya 1

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Dzina:

Kilasi:

Vho Angie Mutshekga
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo nwalelwana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza u shumela dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiinwe tsha zwithu zwihiwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lamedzwa lu sa vhudzisiwa nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi two ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo lauri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha linwe na linwe khathihi na u vha na vhuhanzi uri vha khunyeledze kharikhulamu yoth. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mibiluni uri vhana vha do diphiha nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphiha na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

U talukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nthesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iyi i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso wotho.

Ndi milayo ine ya laya vhatu vha lino shango uri vha tea u farana nga ndilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhanu vha kha di do da.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukhakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekange nga vhumatshelo ha khwiise ha rothe khathihi na u vhu fha.

Rine, vhatu vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhieha nthia u shaea ha vhulamukanyi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri thonifha havho vhe vha tambulela vhulamukanyi na mboholowo kha shango lashu;

Ri thonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fha na u bveledzia shango lashu; na

U tenda uri Afrika Tshipembe ndi ja vhothe vhanu vha dzula khalo, vho vhofhekanyaho vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwhaho zwavhu, ri khou tanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muholusa wa Riphabuliki uri u—

Fhelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dia demokirasi, vhulamukanyi ha matshilisano na pfanelo dia vhatu;

Fhae mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhatu nahone vhazulapo vho tsireledza nga mulayo nga ndila I linganaho;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhazulapo vhothe na u vhofholola vhukoni ha muthu muhwe na muhwe; na

Fhaa mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhetu ho teaho sa muvhuso wo diimisaho kha muha wa tshaka.

Shumisani pfanelo dia sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhe ni vhe na vhuqifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dia vha.

Divhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhuqifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhatu vhashu.

Nkosi Sikele' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Gireidi
ya **6**

L u a m b o
I w a h a y a n i

NGA TSHIVENDA

Heyi bugu ndi ya:

TSHIVENDA

Bugu ya

I

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo lwa Hayani i a vha ḥanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo lwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buda na kharikhulamu. Ri na fulufhelo lauri vha do zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Kha vha shumise
Bugu ya Mishumo khathihi
na zwiwe zwiko zwi re
hone. Kha vha ṭole CAPS
ya Vhuimo ha Vhukati ya
Luambo lwa Hayani.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedzwa zhitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha do ḥanganana na migaganyo ya zwine zwa do funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiaṭari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo.

Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanywa uri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

Kha ri ambe

1 U thetshelesa na U amba (Oraja) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Vhagudi vha tea u ḥewa zwikhala tshifhinga tshothe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihibulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu.

Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ndowendowe dza u tou amba.

Kha ri vhale

2 U vhala na U Talela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u ḥalela zwibveledzwa zwa marīwalwa magede na tshaka dza marīwalwa nngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katelewa u vhala: nganeapfufhi (zwitori zwipfufhi), fołokuloo (ngano), nganetshelomuñe, marīwalo, imeiļi, zwiñwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannđa, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vhurendi, marīwalwa a u ḥuṭuwedza, khungedzelo, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale marīwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhone: mimepe, tshati, dzithebuļu, nyolo, mepe ya mihibulo, tshati dza mutsho, phosijara, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha do wana hu na zwibveledzwa zwa marīwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitele a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha do ḥanganana na ḥalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza ‘kuvhalele’ nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya bugu iyi.

Kha ri ḥwale

3 U ḥwala na U ḥekedza – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

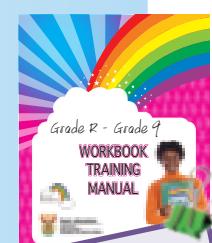
CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ndowendowe dza u ḥwala musi na musi dza mafhungo o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u ḥwala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no do ḥudumedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledzwa zwa u tou ḥwala, zwa u tou vhone na zwa midia minzhi. Vha do ḥanganana na ḥalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza ‘kuṭwalele’ nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya iyi Bugu ya Mishumo.

Kha ri ḥwale

4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i vha ḥea mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiteñwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi iñwe na iñwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dženisa na ndowedzo nngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela ‘noutu/nzhele’ dza u ḥalutshedza milayo ya luambo.

Vha tshi ḥoda
tsivhudzo iñwe kha
vha ṭole Manyuvala
wa Workbook Training
Manual.

Z

W
i
t
e
n
g
o
m
u

Thero ya 1: Ngoho na khumbulelwā

Mivhigo ya mafhungomaitei
Themo ya 1 - Vhege dza 1-2

1 Mafhungomaitei (nyusi) a ri mini? 2

U vhala na u vhambedza atikili nña dza gurannda.
U sedzesesa ṭhoho ya mafhuno, ndivhadzamuvhigi, phara khulwane na khephusheni.

2 U vhala mafhungomaitei (nyusi) 4

U topola ṭhoho ya mafhuno, ndivhadzamuvhigi, deithi, phara ya marangaphanda na u shumisa zwa u tou vhonwa na khephusheni.
U fhindula mbudziso dzi no kwama dziatikili khathihi na u topola milayo migeđe.
Tholokanyonđivo i no kwana dziatikili hu tshi topolwa ṭhoho ya mafhuno, ndivhadzamuvhigi na u fhindula mbudziso dza nnyi, mini, ngafhi, lini, ngani na nga nđilade.
Ndowedzo ya ḋivhamaipfi ya maipfi a no bva kha atikili dza gurannda khathihi na zwine a amba.
Therisano nga uri ṭhoho dza mafhuno dzi a kunga vhavhali naa.
U ḋivhadzwa u amba nga mirađo ya muvhili hu tshi shumiswa u vhona, khuphusheni na zwinepe.

3 U ḫwala atikili ya gurannda 6

U nekana mihibulo sa tshigwada.
U shumisa u ḫwala: u nekana mihibulo, u pulana, u ita mvetamveto, u dzudzanya na u vhiga (u kumedza).
U ḫwala mafhungomaitei e kha tshifhinga tsho fhiraho.
U ḫwala atikili ya gurannda hu tshi shumiswa ṭhoho ya mafhuno, ndivhadzamuvhigi na miñwe milayovho.
U lugisa na u vhiga tshipitshi tshi no kwama atikili ya gurannda.
U ligisa notsi dza tshipitshi tshine tsha do ḫwalihi tshi kha tshifhinga tsho fhiraho.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

4 Kuiwalele kwone 8

U ḋivhadzwa mavhudzisi.
Ndowedzo dza mavhudzisi.
U ḋivhadzwa pfano ya nefhungo na nyito.
Ndowedzo ya pfano ya nefhungo na nyito.
U ḋivhadzwa masala a mbuelamurahu.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

5 Nwana wa tshikolo u phulusa kutukana 10

U vhala atikili ya gurannda.
U sedzesesa ṭhoho ya mafhuno, ndivhadzamuvhigi, pharagirafu khulwane, deithi na khephusheni.

Mbudziso dza tholokanyonđivo dzi no kwama zwe zwa vhalawa.
U anetshela tshiṭori hafhu tshi tshi tevhekana nga ngona.
U ḋivhadzwa madzina vhukuma.
Ndowedzo ya u nanguludza madzina vhukuma na madzinazwao.

6 Zwa luambo 12

U shumisa zwidhevhe.
U ḫwala mafhuno sa maipfi maambelwa.
U ḫwala mafhungothero na mafhungomatsvhudzi o teaho a u bveledza phara. U thutha mafhuno ane a si yelane na ṭhoho.

7 U ḋivhavhalela 14

U vhala atikili dza gurannda.
U sedzesesa milayo: ṭhoho ya mafhuno, phara khulwane, zwa u tou vhonwa na muhumbulo muhulwane.
Tholokanyonđivo i no kwama atikili, u vhambedza atikili mbili dza mafhungomaitei.
U kona u sengulusa khathuni i no yelani na mafhuno.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

8 U amba nga mafhungomaitei (nyusi) 16

U lugisa na u vhiga tshipitshi.
U didzaina phosítara i no do shuma na tshipitshi.
U pima tshipitshi na phosítara vhuvhili hazwo hu tshi shumiswa zwikaloo zwe zwa vhewa.
Khethakanyo ya maipfi na u vhala madungo.
Nyito ya ndongazwiga zwa khoma, tshiga tsha u awela, tshigagarukela, nzw.

Ngano

Themo ya 1 - Vhege dza 3-4

9 Sankambe tshi tshi fhura Muzhou na Khovhe ya Vhimbī 18

U ḋivhadzwa ngano.
U ita nyito dza u rangela u vhala na u humbulela hu tshi shumiswa ṭhoho ya tshiṭori na zwifanyiso.
U vhala lungano ho sedzeswa vhaanewa, fhethuvhupo na puloto.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

10 U elekanya nga Sankambe Muzhou na Khovhe ya Vhimbī 20

U sedzesesa mvumbokhateli, pfunzo, na mvumbo dza zwipuka dzi no fana na dza vhatu.
Tholokanyonđivo i no kwama zwi re tshiṭorini na khumbulelo.
U nanga maṭaluli a u ḫalutshedza Sankambe.
U shumisa maṭaluli kha u ḫwala ngaganyamvumbo ya Sankambe.
U ḫwala ngaganyamvumbo ya muthu.

11 Sankambe tshi tshi fhura Vho Ndau na Vho Ngwena 22

U humbulela tshiṭori ho sedzwa zwifanyiso. U ḫwala tshiṭori hu tshi shumiswa fureme i re na maipfi mahulwane na zwifanyiso. Hu tevhelwa maga othe a u rangela u ḫwala: nekana mihibulo, u pulana, u ita mvetamveto, u dzudzanya na u vhiga tshiṭori.
U vhalela tshiṭori ntha a tshi vhalela kilasi/ tshigwada.

12 Tshaka dzo fhambananaho dza madzina 24

U ḋivhadzwa madzinazwao na madzina a ngelekanyo.
Nyito ya madzinazwao na madzina a ngelekanyo.
U vusuludza madzina vhukuma.
U vhekanya madzina e madzinazwao, madzina a ngelekanyo na madzina vhukuma.
U rera nga mirero na maidioma.
U ḫwala ḫalutshedzo dza na u ola zwine a amba.

13 Munna we a renga murunzi 26

U humbulela tshiṭori ho sedzwa zwifanyiso na ṭhoho.
U rera nga tshiṭori: vhaanewa, fhethuvhupo na puloto.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

14 Murunzini wa muri 28

U ita ḫitambwa lo disendekaho nga tshiṭori hu tshi ḫaniwa vhabvumbedza na puloto.
U livhanya madzina na maṭaluli.
Nyito ya mafhambanyi.
U ḋivhadzwa maambele. U ola tshifanyiso tshi no sumbedza ḫithi jao.
Tshifhinga tsha zwino, tshifhinga tsho fhiraho na tshi ḫaho.

15 Zwi we hafhu zwa luambo 30

Ndowedzo ya pfano ya nefhungo na nyito kha tshifhinga tsha zwino na tsho fhiraho.
U livhanya maipfi a luambo lwa musanda na ḫalutshedzo dza.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

16 Mutambo wa zwifhinga 32

Ndovhololo ya tshifhinga tsho fhiraho, tsha zwino na tshi ḫaho hu tshi shumiswa mutambo wa bodo.
U ḫitola.
U ḫitola hu tshi shumiswa mvelelo dza mabammbari a u shumela a fumirathi o fhiraho.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñe.

1 Mafhungomaitei (nyusi) a ri mini?

Kha ri ambe

Lavhelesani ḥoho dza mafhungo na zwifanyiso zwa atilikī n̄a dza guranndā ni vhudze muñwe nga inwi uri ni vhone u nga dzi khou amba nga mini. Ni kone u vhala phara ya marangaphandā ya atilikī iñwe na iñwe ni wane uri ni nga kona u humbulela uri atikili yothe i khou amba nga mini.

Kha ri vhale

Minista wa Pfunzo vho vula tshikolo tshiswa tsha phuraimari ngei *New Town* vhuñamboni he ha itwa nga Musumbuluwo.

Minista vho vhudza vhaeni uri ho fhañwa tshikolo tshiswa vunquni ili hu u itela u kona u swielela tshivhalo tsha vhana vhaswa tshine tsha khou engedzedzea.

Vho ambauri "tshivhalo tsha **vhadzulapo** afho fhethu tsho aluwa **zwi tshi vhonala** u bva tshe ha thoma mugodi afho New Town lwe ha vho pfulutshela vhatu vhanzhi vha tshi ḥoda mishumo."

Hu na vhatu vhanzhi vhe vha **pfulutshela** afha fhethu vha tshi bva hoñhehoñhe henefha shangoni lino, tshikolo itsi tshi do funza nga Luisimane.

Hu do itwa ndingedzo nga murahu dza u vha na vhuñanzi uri vhagudi vha di isa phandā na u guda u amba, u vhala na u ñwala nyambo dzavho dza mahayani (Tshibeli, Tshithosa, Tshizulu na Afrikaans).

Vhadzulapo vha takadzwa vhukuma nga u fhañwa ha tshikolo itsi nahone vhabebi na vhone vho shela mulenzhe kha vhuñambo ha u ḥavha miri vhe na minista.

Vho diimisela u thoma na u alusa laiburari na ngade dza tshikolo.

Khosa o ri, "Ndi khou pfa ndo takala nga maanda uri ndo ña thoma Gireidi ya 6 yanga tshikoloni tshiswa. Ndi do shuma nga maanda anga othe."

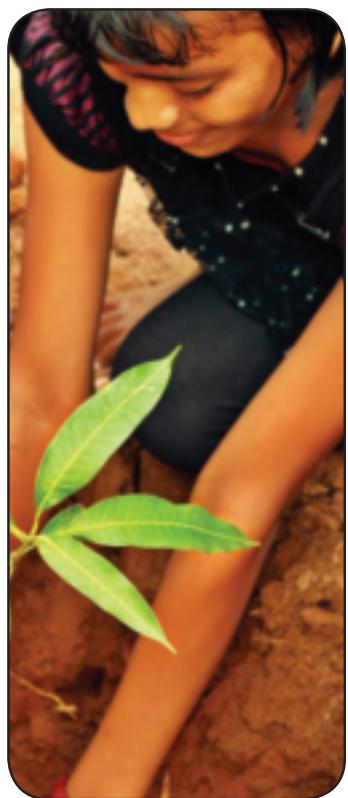
Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siañari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.

Tshikolo tshiswa tsha *New Town*

Jan Roux Muvhigi wa zwa Pfunzo

Phara ya
mvulatswinga

Yo swa ya ḥothela

Jabu Dube Muvhigi wa Mafhungo

Phara ya
mvulatswinga

Bisi ya masipala yo swa ya ḥothela nga n̄hani ha thambo dza mulilo dze dza vha dzi sa shumi zwavhuđi.

Maduhvani maña o fhiraho, vhanameli vhe vha vha vho namela bisi ya Sunhill vho vho tea u ri vha vha tse nga shishi vha tshi shumisa vothi la nga murahu na nga u tou pwasha fasiñere la shishi li re murahu ha bisi.

"Ro vha na mashudu ro kona u ḥavhanya ra doba bege dzashu dza tshikolo ra bva nadzo" ndi Sbu Ndidi a no ralo a tshi pfala o no vhofholowa.

Vhanameli vho sala vho hanganea vhunga vhañe vha bisi vho balelwua u disa iñwe bisi **ya u imela** iyi yo swaho.

Khamphani i no tshimbidza bisi dza masipala i do ita uri bisi dzoñhe dzi ye sevisi u itela uri zwithu zwe raliho zwi si **didovholose**.

Vha da vha liwa!

Thoho ya mafhungo

Ann MacDonald
Muvhigi wa Mitambo

Ndīvhadzamuñwali

Kha khalañwaha yo fhiraho ya mitambo ya bola ya milenzhe thimu ya *Super Girls Soccer Team* yo dzulela u tambudza thimu ya *Western Warriors*.

Nga Łavhuvhili, Mary Sithole wa *Super Girls* o kora zwikoro zwivhili ngeno Anna Smith na Louise Parker vho kora tshithihitshithihi nga n̄tha, zwa ita uri vha *Super Girls* vha ḫuvhe Western Warriors nga 4-0 ngei *New Town Stadium*.

"Zwo vha two tea vhukumakuma uri ri wine," ndi mugudisi vha no ralo.

"Miñwahani mivhili yo fhiraho vho ri kunda tshifhinga tshoñthe ri tshi tamba navho, zwino zwo ri takadza vhukuma musi ri tshi fhedza ro vha kundavho."

Zwino thimu i zwi kona hani uri musi yo ralo u tambudzwa nga maswina ayo a kale na kale, ñamusi i vho fhedza yo a ḫuvha nga zwikoro zwa 4-0? Nga kuambele kwa mugudisi wa *Super Girls*, phindulo i kha vhatambamurahu – vhe vha ita uri *Worriers* vha kone fhedzi u rahela shotho mbili fhedzi mapalani.

"Naho mukapuñeni washu ho swika he a huvhala, ro džhenisa vhañhađuli (dzirizeve), nahone vha ita mushumo u no takadza", ndi mugudisi vha no ralo.

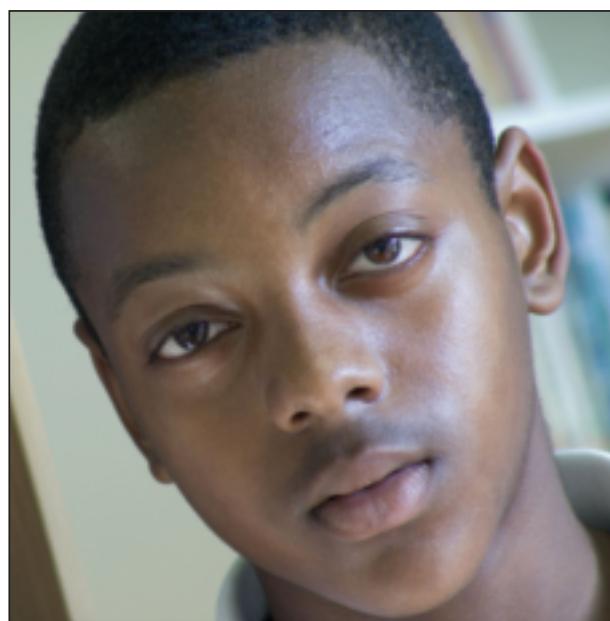
"U kunda hashu ho ri ṫuñwedza tshoñthe!" hu amba Mary Sithole. "Tshifhinga tshoñthe musi ro kona u tamba roñthe sa thimu nthihi, ri pfa ri tshi nga ri nga kunda thimu ifhio na ifhio."

Mutukana u phulusa tshixele

Ñwana wa miñwaha miraru wa musidzana o nulwa mulamboni nga mutukana wa tshikolo, Dumisani Mkize, wa Tshikolo tsha Phuraimari tsha *New Town Primary School* tsha ngei KwaZulu-Natal.

Mbamulovha, uyu ñwana wa tshixele o vha a tshi khou lelwa nga kukaladzi kwave kwa miñwaha ya malo kwe kwa vho **kungwa** nga zwiñwe ngeno tshixele tsho livha mulamboni.

Mufumakadzi Vho Dlamini vha Muhasho wa Mveledziso ya zwa Matshilisano vha ri, tshifhinga tshoñthe, vhana vha tea u lelwa nga muthu muhulwane a re na vhudifhinduleli.

Khephusheni
(Thohothalutshedzi)

Dumisani Mkize ñwana wa miñwaha ya fumimbili u phulusa tshixele.

TEACHER: Sign

Date

2 Uvhala mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri nwale

Lavhelesani hafhu iñwe na iñwe ya atikili idzi.
No no ralo ni ñwale phindulo dza mbudziso
idzi kha thebułu.

Nomb	Thoho ya mafhundo ndi ifhio?	Ndivhadzamuñwali ndi ifhio?	Zwithu zwo bvelela lini? Wanani deithi.
1			
2			
3			
4			

Kha ri nwale

Talani mutalo ni tshi livhanya maipfi a re kha tshanda tsha monde na zwine a amba zwi re kha tshanda tsha u la.

vhadzulapo
zwi tshi vhonala
pfulutshela
ya u imela
didovholosa
kungwa
u tsa nga shishi

u bva huñwe fhethu wa ya huñwe
tshivhaloguę tsha vhatu vha no dzula fhethu hugede
u kokodzwa muhumbulo nga tshiñwe tshithu
zwo andesa
u bva fhethu nga u ḥavhanya
u bvelela hafhu
tsha u thivha, tshiñwevho

Kha ri ambe

Lavhelesani idzi ṭhoho dza mafhungo ni ambe uri ni vhona u nga atikili idzi dzi khou amba nga mini. ṭhoho dza mafhungo dzi kunga dzangalelo ḥashu nga ndilade?

**ṬHOHO dza
MAFHUNGO**

**MVULA I vhangā
MUTSHINYALO**

**MUWINI
A SI NA ṭHOHO**

**MUNNA
u tevhela
MMBWĀ**

Nangani atikili mbili dza gurann̄da ni dzi vhige kha mbekanyamushumo ya TV.

Lo kovhela.
Mafhungo a namusi a khou vhaliwa nga

Kha ri ambe

Ho bvelela mini?

Zwi kwama vhonnyi?

Gurannd̄a dzi anzela u shumisa zwinepe. Vhalani zwine avha vhatu vha khou sumbedza nga mivhili yavho ni kone u livhanya khephusheni na tshifanyiso.

Kha ri ambe

1 Laduma! Ro wina!

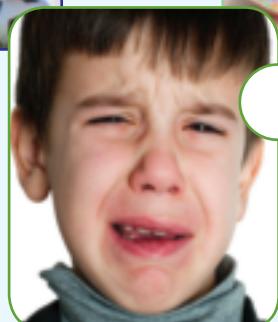
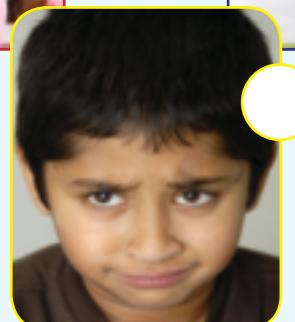
2 A thi ɯodi u ya tshikoloni!

3 Khezwi ndi tshi fanela u ita tshunwahaya tshifhinga tshothe?

4 Ni tea u ɿa mitshelo miñu na miroho mitete ni si tsha ɿa mapfura.

5 Ndi mafhungo mahulwane uri vhana vha vhale ɯuvha ɿiñwe na ɿiñwe.

6 Ndo takala!

TEACHER: Sign

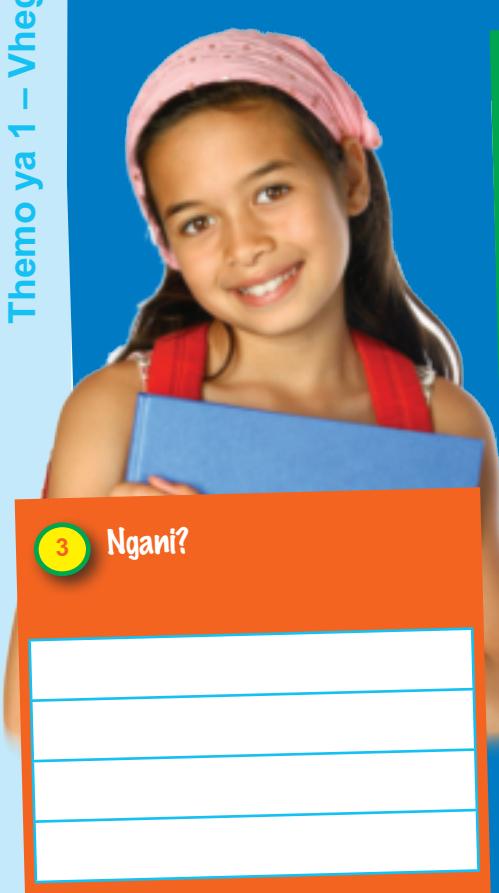
Date

3 U ñwala atikili ya guranna

Kha ri ambe

Pulanelani atikili ya inwi muñe ya guranna. Rerani nga mbudziso dzi re kha mepe wa mihumbulu ni na muñwe nga inwi.

Ngani?

1 Ho bvelela mini?

4 Zwi kwama vhonnyi?

2 Izwo zwithu zwo itea lini?

5 Zwo itea ngafhi?

ÑWALANI ATIKILI YA GURANNA

- Itani þoho ya mafhundo i no kunga.
- Phara ya u thoma: Kha fhungo ðanu la u thoma kana mafhundo mavhili a u thoma ni tea u þalutshedza muvhali zwauri ndi nnyi, ndi mini, lini, ngafhi na ndi ngani. Lingedzani u þuþula dzangalelo la muvhali nga tshitatamennde tshi no seisa, tshi re na vhuþali ngomu kana tshi songo lavhelelwaho.
- Phara dza vhukati: Ifhani muvhali zwidodombedzwa zwo fhelelaho. Dzhenisani maipfi a no bva milomoni ya muthu muthihi kana vhavhili vhe na amba navho. Ni shumise zwidévhé ni tshi sumbedza zwe vha amba.
- Phara ya u fhedza: Fhedzani nga u shumisa maipfi a no bva mulomoni wa muambi kana nga ljfurase li no kunga.

- Shumisani mepe wa mihumbulu uri u ni thuse u pulanelu u ñwala.
- Ñwalani mvetamveto. ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. ● Vusuludzani mañwalwa aþu ni ite ndulamiso dzo teaho. ● Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Kha ri ñwale

Ñwalani atikili ya inwi muñe ya guranna tshikhali tshe na ñewa. Rinani guranna yanu dzina. Itani þoho ya mafhundo i no kunga ni kone u ñwala mafhungomaitei aþu, ni tshi shumisa mepe wa mihumbulu. Musi no no fhedza ñekanani atikili dzaþu na vhañwe vha si vhanzhi heneffa kiñasini ni wane uri ndi nnyi a re na mafhungomaitei ane a takadzesu.

Deithi:

Marangaphanđa

Ho bvelela mini nahone zwo
itea ngafhi?

Olani tshifanyiso ndi ñwale khephusheni yatsho.

Dzina ja gurannđa
na deithi

Thoho ya
mafhungo

Nđivhadza muvhigi

Zwi kwama
vhonnyi
nahone
mvelelo
dzo vha
dzifhio?

TEACHER: Sign _____ Date _____

4 Kuñwalele kwone

Kha ri
ñwale

Mavhudzisi ndi mbudziso. Ni elelwe u t̄aphudza fhungo nga tshigambudziso.

Mulovha o vha a tshi khou lwala.

Ndi _____

Vho ya Durban nga ñwedzi wa Nyendavhusiku.

Vho ya Durban _____

O vhala gurannda mulovha.

Ndi _____

Vho gidima mbambe vhe vhanzhi.

Vho gidima _____ vhe vhanzhi.

Małodzi o wina mutambo.

Ndi _____

O renga rokho ntswa.

Ndi _____

Vho vha vha tshi khou tshimbila nga goloi musi vha tshi mu vhona.

Vho vha vha tshi khou tshimbila nga _____ musi vha tshi mu vhona.

O farwa nga thoho.

Ndi _____

Vho vhuya nga Dzanani vhe na malume.

Vho vhuya nga _____ vhe na malume.

Mmbwa yo huvha tshimange.

Ndi _____

Kha ri
ñwale

Itani uri ȝefhungo muñwe na muñwe a yelane na nyito yawe. Talelani nga phasi ȝefhungo ni kone u nanga nyito (l̄iti) i no yelana na ȝefhungo uyu.

Shandulani mafhuno aya a vhe mbudziso ni tshi shumisa ngafhi, lini, mini na nnyi. Ro dzula ro ni thomela one.

Vhoñefhungo na nyito zwi shuma zwoþe. Nyito i vhumbiwa nga lipfanisi ja ȝefhungo na mudzi wa/tsinde ja l̄iti. Tsumbo, Mutukana u vhala bugu. Kha fhungo li songo khakheaho, tshivhumbeo tsha nyito tshi fana na tsha ȝefhungo siani ja vhuthihi kana vhunzhi khathihi na kha u sumbedza zwifhinga. Hezwi zwi amba uri musi ȝefhungo e kha vhuthihi na nyito i fanelu u vha kha vhuthihi, musi e kha vhunzhi na nyito i tea u sumbedza vhunzhi. Lavhelesani tsumbo dzi tevhelaho. 1. Mutukana u lima ngade. (Mutukana muthihi) 2. Vhatukana vha lima ngade. (Vhatukana vha no fhira muthihi).

- 1 Jabu u dzula/vhu dzula Polokwane.
- 2 Musidzana vha tamba/u tamba nitebolo kha thimu khulwane.
- 3 Vhatukana tshi gidima/vha gidima vha tshi mona na nn̄u.
- 4 Mmbwa nthihi i linda/dzi linda tshikolo tshashu.
- 5 Tshikolo tshi dzhena/zwi dzhena nga awara ya vhumalo.
- 6 Thimu yashu i fhira/dzi fhira dzoþhe fhano Limpopo.

Masala vhukuma

Zwino ri khou ya u lavhelesa masala.

Talelani masalavhukuma a re mafhungoni aya.

Masalavhukuma khea:

nne ene thone
rine inwi iwe vhone

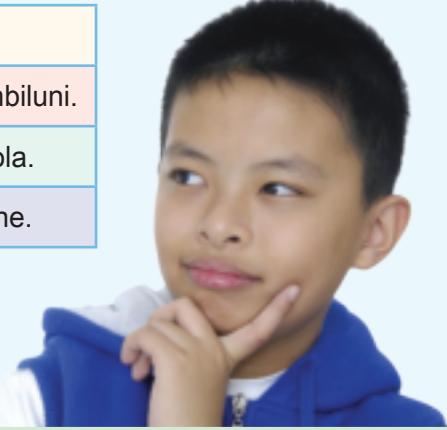
N <small>ne</small> ndi t <small>shikoloni</small>	Ri <small>ne</small> ri v <small>hana</small> .
--	---

Ene u mutukana.	Inwi ni khonani dzanga dza mbiluni.
-----------------	-------------------------------------

Ene ndi mutukana.	Vhone vha khou tamba bola.
-------------------	----------------------------

Lon <small>e</small> ndi l <small>irosi</small> .	Yone i huvha vhusiku ho <small>the</small> .
---	--

Kha ri
nwale

Zwino lavhelesani uyu mutevhe mulapfu wa masalavhukuma ni a talele mafhungoni a re afho fhasi.

MASALA VHUKUMA

n <small>ne</small>	ene	t <small>hone</small>	ri <small>ne</small>	inwi	i <small>we</small>	wone	zwone
vhone	lwone	lon <small>e</small>	one	yone	hone	kwone	

Illa bugu yone ndi yanga.	Ene bugu yawe o vha o i vhea begeni yawe.
---------------------------	---

N <small>ne</small> ndo fha ene bugu.	Heyi bugu ye inwi na i fara ndi yanu.
---------------------------------------	---------------------------------------

Ri <small>ne</small> ro vhone ro vha fha zwe ra vha ro fara.	Dzone dici lala dici tshi huvha vhusiku ho <small>the</small> .
--	---

Ri vho zwi divhha zwino uri masalavhukuma a vhonala nga ndila ifhio. Hu na diciwe tshaka dza masala, dici no nga **masala a mbuelamurahu**. Lavhelesani thebulu i re afho ni vhone tsumbo dza masala a lushaka ulu.

MASALA VHUKUMA

Vhuthihi	Vhunzhi	Vhuthihi	Vhunzhi
n <small>ne</small>	ri <small>ne</small>	n <small>ne</small> mu <small>ne</small>	ri <small>ne</small> vha <small>ne</small>
iwe/inwi	inwi/vhoiwe	iwe mu <small>ne</small> /inwi mu <small>ne</small>	inwi vha <small>ne</small> /vho inwi vha <small>ne</small>
ene	vhone	ene mu <small>ne</small>	vhone vha <small>ne</small>
wone		wone une	
lon <small>e</small>		lon <small>e</small> line	
one		one aqe	
t <small>hone</small>		t <small>hone</small> tshi <small>ne</small>	
zwone		zwone zwi <small>ne</small>	

Lavhelesani mafhungo a tevhelaho ni talele masalavhukuma na masala a mbuelamurahu.

Inwi mu <small>ne</small> ni tea uri ni di <small>ph</small> ne nga ma <u>du</u> vha a u awela.	O vho kona u diambadza ene mu <small>ne</small> ngauri o no vha na miwaha mi <small>na</small> .
---	--

O tou di <small>vh</small> aisa ene mu <small>ne</small> nga u sa pfa.	Ndi tou diitela zwilwa nga n <small>ne</small> mu <small>ne</small> musi ndi hayani.
--	--

Avha vhana vha a diengela malegere vhone vha <small>ne</small> ngauri vha a vhulunga tshelede.	
--	--

Lisala ja mbuelamurahu ndi lisala line ja vha na mutshila ne. Masala aya a pfi ndi masala a mbuelamurahu ngauri a sumbedza "u humela murahu" ha nyito kha nefhongo kana tshiitwa.

TEACHER: Sign

Date

Nwana wa tshikolo u phulusa kutukana

Kha ri vhale

- Musi ni sa athu vhala atikili iyi ya gurann̄a, thomani ni lavhelese ḥohō ya mafhungo na tshinepe. Lingedzani u wana uri atikili i amba nga mini.

E Smith Muvhigi wa mafhungo

Musumbuluwo 27 Phando 2015

Muswa wa mubambeli ndi muphulusi

Bongi Shabalala, mugudi wa miñwaha ya 12 wa Gireidi ya 5 ngei Tshikoloni tsha Phuraimari tsha Fundani, o phulusa kutukana kwa tshikolo kwe kwa vha ku tshi khou nwela khothe damuni.

Michael Naidoo wa miñwaha ya malo o vha a tshi khou bambela ngei damuni la *Rough Dam* li re tsini na tshikolo nga Lavhuñanu nga masiari. U ya nga mivhigo, kutukana uku kwa Gireidi ya 3 kwo vha ku tshi khou lingedza u fhufhela mađini ku murini kwa fhedza kwo gekha ḥohō kha davhi kwa wela mađini.

Bongi, we a vha a tshi khou ya hayani a tshi bva tshikoloni, a vhaba uku kutukana ku tshi khou papamala damuni. A ḥavhanya a fhufhela mađini uri a ku phuluse. Ndi ene khephutheni ya u bambela tshikoloni tsha haweha nahone u na ḥanziela ya Thusothanzi. Bongi o hwalela uku kutukana nn̄da. O vha a tshi kona u ita thusothanzi ya u vhudzulela myua mulomoni wa muthu. Vha

- Tshifhambano Tshitswuku vha ri thusothanzi dzo ralihō a dzi konđi fhedzi muthu u fanela u dzi ita nga u ḥavhanya. Arali muñwe muthu a nga swika hune a ima u fema ri fanela u ḥavhanya ra mu thusa.

Mashudu khonani ya Bongi, Ann Brown, na ene o vha a tshi khou fhira henefho he tshiro tsha bvelela hone. Mmbwa yawe ya thoma u huvha ene a mbo di gidimela afho he Bongi a vha a tshi khou thusa hone kuļa kutukana. A gidima a vhudza thohoyatshikolo, vha mbo di vhidza vhaphulusi.

- Bongi u do fhiwa pfufho ya u livhuha u sa vha na nyofho haweha na u phulusa Michael Naidoo.

- Thohoyatshikolo Mufumakadzi Vho Makhanya, vho kaidza vhana vhothe vha tshikolo uri vha songo ita zwo bvaho. A vho ngo tea u ya damuni vhe vhothe. Thohoyatshikolo vho humbela vhana vhothe uri vha gude zwa thusothanzi na u bambela.

Kha ri ambe

Anetshelani muñwe nga inwi mafhungo e a vhigwa kha atikili ya gurann̄a, a tshi tou tevhekana nga ngona.

Deithi:

Kha ri
rwale

Vhalani atikili ya gurannda hafhu ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Thoho ya mafhungo a gurannda i ri mini?

Ndivhadzamuvhigi ndi ifhio?

Itshi tshivo tsho itea nga deithi ifhio? (Tsivhudzo: Sedzani deithi ya gurannda.)

Ho bvelela mini kha Michael Naidoo? Nwalani mafhungo mararu ni tshi ɻalutshedza uri ho itea mini khae. Thomani mafhungo aŋu sa zwe zwa sumbedzwa afho fhasi.

1) Tsha u thoma o

2) Nga murahu a

3) O fhedza o

Ndi zwikili zwifhio zwivhili zwe Bongi a vha e nazwo zwe zwa tshidza Michael?

00 Lavhelesani hafhu atikili ya gurannda. Talelani **madzina vhukuma** (madzina a vhathu na fhethu) nga muvhala **mutswuku** na u talela **madzinazwao** (madzina a zwithu) nga muvhala wa **lutombo**. Zwino ɻwalani madzina fhasi ha thoho dzo teaho.

Madzina vhukuma ndi thinwa dza vhathu, fhethu na zwithu. A thoma nga malederedanzi tshifhinga tshothe.

MUTHU		FHETHU		TSHITHU	
Bongi		Tshikolo Tsha Fundani		muri	

TEACHER: Sign _____ Date _____

6 Zwa luambo

Maipfimaambelwa

Ri shumisa sethe dza zwiđevhe arali dzina ja muambi jo የውላ wa vhukati ha zwine zwa khou ambiwa, sa hezwi:

- “Ndo ni vhudzisa luhili lwothe,” ndi mme anga vha no ralo, “uri ni ታንዝዬ phuleithi yanu.”
- “Ni dobele malakați othe,” ndi mudededzi vhe vha ralo. “Mudavhi wa u tambela u na mashika nga maandä.”

Kha ri ንውለ Dzhenisani zwiđevhe.

Musi ri tshi የውላ nga DVD, video kana bugu, ri የውላ dzina ja hone kha zwiđevhe, ngaurali:

- Ndo no vhona filimu ya “Mad Buddies”.
- Ndo no vhala bugu ya “Ndi ya haya na ya Vhumbulu na Vhuṭali ha Luaviavi”.

- 1** Ndi khou ya ደሸቦኑን እና ሚስግሩ? Hu vhudzisa Bongi.
- 2** Metshe wa bola wa Mugivhela u khou tambelwa ngafhi?
Anna a vhudzisa.
- 3** No no vhona baisikopo ya Shrek?
- 4** Ni ፖስ የውላ bugu i no pfi Sankambe na Muzhou na Vho Ndau na Ngwena?
- 5** Ndo vhala bugu i no pfi Mutambo wa Vhana.
- 6** Fhedzisani tshurwahaya yanu, mmawe vha vhidzelela, kana a ni nga vhone TV.
- 7** Ni khakhathini muṭhannga! ndi Thamba a tshi vhidzelela. Mme anu vho zwi vhona zwe na ita.
- 8** Ndo neta, Mudzunga a ralo. Ndi ፖስ edela እና 7 ya madekwana.
- 9** Khekhe heyi i tou nukhelela, makhulu Vho Mandu vha ralo, musi vha tshi bvisa ovenini.
- 10** Ndi tou tama, hu amba Thomani, arali ndo vha ndi tshi ደቃዋሚ uri mudededzi wanga wa የውakanī ndi nnyi.

ጀውልልኑ ያለው መፍሁዳ እና ትርጓሜ ተከተል ይዘው ነው.

Bongi o phulusa kutukana kwa tshikolo kwe kwa vha ku tshi khou nwela khothe damuni.

Kutukana kwo vha ku tshi khou lingedza u fhufhela mađini ku kha davhi.

Bongi o fhufhela damuni a bvisela ku እና kutukana khunzikhunzini.

Kha ri nwale

Lavhelesani mafhongo a re afho fhasi ni bvise ane a si yelane na therò kana muhumbulo u no khou ambiwa ngawo. Ni kone u riwala phara yoneyone kha tshikhala tshi re afho fhasi. Ni do tea u dubekanya ayo mafhongo nga ngona.

Bongi o phulusa kutukana. (fhungothero)

Kutukana ku fhufhela madini.

Bongi a ku vhona ku madini.

Matari ndi madala.

Kwa gehhana na danda nga thoho kwa wela madini.

Phara yavhudzi i tea u vha na therò nthihi kana fhungothero (muhumbulo). Fhethu ha khwiñe hune therò ya buliwa hone ndi kha fhungo la u thoma. Musi ni tshi todou da na muriwe muhumbulo, ni tea u thoma phara ntswa.

Damu lo naka.

Mashudu mavhuya, Bongi o vha a tshi khou fhira nga heneffo.

Kha ri nwale

Fhuno linwe na linwe li na muhumbulo muhulwane. Muhumbulo muhulwane u katela qefhuno wa fhuno na nyito (liiti).

Talelelani muhumbulo muhulwane kana thoho fhungoni linwe na linwe.

Khonani yanga u dzula seli ha bada.

Founu yanga yo wa ya balangana.

Ndi ya u imba khwairini duvha linwe na linwe.

Ndo laña bugu ngauri yo vha yo nukala.

TEACHER: Sign _____ Date _____

7 U ðivhavhalela

Kha ri vhale

- Hu na atikili mbili dza mafhungomaitei kha siañari ċino.
- Lavhelesani ɬhoho dza mafhungo ni sedze zwifanyiso.
- Ni vhona u nga atikili idzi dzi amba nga mini?
- Ni vhona u nga dzi na hune dza fana?

Daily news

13 Thafamuhwe 2015

Milayo miswa ya fola ya u tsireledza vhana

Milayo miswa ya fola ya u tsireledza vhana Tshivhalo tshi no fhira hafu ya vhana liphasini loþhe vha hambela mufhe wo tshikafhadzwaho nga mutsi wa fola, nahone tshivhalo tshi no swika 5% ya mililo fhano Afrika Tshipembe i vha yo vhangwa nga segereþe. Milayo miswa ya u iledza fola i fha vhana tsireledzo inwe hafhu. Dzangano la Mutakalo la Liphasi lo amba uri u dahiswa (u hambela mutsi wa fola la muñwe muthu) zwi na khombo kha mutakalo, nga maanda kha vhana. Milayo miswa ya fola ya Afrika Tshipembe ndi ya u thivhela uri vhathu vha dahe tsini na vhana. Hezwi zwi ðo vha tsireledza kha u hambela vhutsi ha vhaiñwe hune ha vhanga asima, tshikwaikwai, burokhaitisi kana mañwe malwadzevho a mafhafu. Milayo miswa i ita uri u daha fola goloini i re na vhana vha re na miñwaha ya fhasi ha 12 zwi lwe na mulayo, nahone muthu a re na miñwaha i re fhasi ha 18 ho ngo tendelwa u dzhena fhethu hune ha daiwa hone. Zwiñwe hafhu, khamphani

dzi no ita segereþe dzi fanelu u sumbedza kha phakhethe dza segereþe, zwifanyiso zwi no sumbedza uri segereþe i tshinya mano. A vho ngo tea u shumisa maipfi a no ri "low tar" (tshinyai tshiþuku), "light" (nikhonthini ɬukhu) na "mild" (a li vhavhi) vha tshi amba nga segereþe. Dziñwe khamphani dzi ñwala haya maipfi kha phakhethe dza segereþe ngauri a i ta uri vhathu vha humbule uri segereþe dza "nikhonthini ɬukhu" a dzi dini u fana na nikhonthini nnzhi. Hezwi a si zwone, zwi xedza vhathu nahone a zwi fhungudzi khombo dza u farwa nga malwadze.

Khantsele ya Lushaka ya U lwa na U daha i amba uri: "Milayo miswa i ðo thusa kha mutakalo wa vhathu. Vhathu vha Afrika Tshipembe vha 22% vha a daha fola ngeno avha vhaiñwe vha 78% vha sa pfani na u hambela mutsi wa fola la muñwe muthu.

U daha ndi hone hu no vhanga mpfu dzi songo teaho nahone dzi tshi thivhelea. Fola li vhulaha vhathu vha Afrika Tshipembe vha 44 000 nga ñwaha, nahone tshivhalo itsi tshi fhira tsha vhathu vha no lovha nga khombo dza mimoðoro kararu."

National Geographic Kids

Thangule 2015

Khwamba (Pheroto) i phulusa ñwana

Musi muleli wa ñwana Maria Howard a tshi pfa khwamba (pheroto) i no pfi Willie yo zwi ðivha uri Hana u khakhathini ya ita uri Maria a thusé. Muðivhi wa Khwamba wa National Geographic u ri pheroto ndi zwiñoni zwo thanyaho nga maanda. "Dzi a kona u pfa uri hu na khombo. Dzi fhata vhushaka ho khwaþhaho na vhathu dza kona u pñesesa uri hu na khombo."

Thusothanzi) Hana a phuluswa.

Khwamba (pheroto) i no pfi Willie yo zwi ðivha uri Hana u khakhathini ya ita uri Maria a thusé. Muðivhi wa Khwamba wa National Geographic u ri pheroto ndi zwiñoni zwo thanyaho nga maanda. "Dzi a kona u pfa uri hu na khombo. Dzi fhata vhushaka ho khwaþhaho na vhathu dza kona u pñesesa uri hu na khombo."

Namusi Hana u na mutakalo wavyuñi nahone u dzula o takala na Khwamba Willie a i ðodi a tshi sendela kule nayo. I mu tevhela huñwe na huñwe hune a ya i tshi lila i tshi ri, "Ndi a ni funa."

(O pambiwa a tshi bva kha
National Geographic Kids August 2010)

Deithi:

Vhalani atikili idzo dza mafhungo vhuvhili hadzo ni
kone u fhindula mbudziso idzi.

Atikili idzi dzi fana nga mini?

[Empty yellow-lined writing space]

Milayo ya u lwa na u daha i do thusa vhana nga ndilade?

[Empty red-lined writing space]

Ndi ngani hu u xedza vhathu u nwala uri "nikhothini thukhu" kha phakhethe ya fola?

[Empty blue-lined writing space]

Ho shumiswa mihumbulo ya vhaqivhi vhafhio kha atikili ya u lwa na u daha?

[Empty green-lined writing space]

Ho shumiswa mihumbulo ya vhaqivhi vhafhio kha atikili ya Khwamba (pheroto)?

[Empty purple-lined writing space]

U dahiswa zwi amba mini?

(Tsivhudzo: Lavhelesani thalutshedzo i re kha zwitange kha atikili ya gurannda.)

[Empty red-lined writing space]

Khathuni iyi i sumbedza mini malugana na u daha?

[Empty orange-lined writing space]

TEACHER: Sign

[Empty white box for teacher's signature]

Date

[Empty white box for date]

15

Uamba nga mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri ambe

Itani ndugiselo dza mukumedzo ni tshi vhudza vhagudi vha Gireidi ya 6 nga vhuvhi ha “u dahiswa” nauri ndi nga mini zwi si na mutakalo ngomu. Nwalani mbuno nña khulwane dzine na do dici dzenisa kha mukumedzo wañu.

Itani phositara i no vhudza vhathu vhahulwane uri vha songo daha tsini na vhana.

D I V H A M A I P F I

Khethekanyo ya maipfi

Talani mutalo ni tshi fhandula maipfi aya uri
a bve madungo ni kone u nwala tshivhalo
tsha madungo e na a wana.

No no fhedza ni nange maipfi a malo ni a
shumise kha u vhumba mafhuno buguni
yanu ya ndowedzo.

Kha ri nwale

Izwi ndi mbudziso, zwitatamennde kana ndaela?

tshisimani	<input type="text"/>	dzenani	<input type="text"/>	ndoulume	<input type="text"/>
kutanda	<input type="text"/>	tshivhoni	<input type="text"/>	dikuvhela	<input type="text"/>
mulomo	<input type="text"/>	kararu	<input type="text"/>	nendila	<input type="text"/>
lu/se/nge/le	4	mbudziso	<input type="text"/>	tshikolo	<input type="text"/>

Dzenanisi ? kana ! kana .Bisi i do takuwa nga tshifhingade Ni songo pfuka roboto musi yo tswuka Ni khou ya u tamba tshese matshelo Tanganyisani bozoro na swigiri Namusi hu khou fhisa Ni vhona u nga i do na matshelo

Kha ri nwale

Shumisani mutevhemuoli kha u pima mukumedzo wanu na phositaraya.

Mutevhemuoli wa phositaraya

Thoho ya hone i a kunga mafo a vhatu?	☐	☐	☐
Phositaraya i na tshifanyiso tshi no tikedza mulaedza?	☐	☐	☐
Ni vhona u nga mulaedza u do tutuwedza vhatu uri vha si tsha dafa?	☐	☐	☐
Mafhuno a re kha phositaraya ndi one?	☐	☐	☐
Phositaraya iyi i nga khwijsiwa nga ndila ifhio?	☐	☐	☐

Mutevhemuoli wa mukumedzo

Ndo vhiga nga ndila i no pfala?	☐	☐	☐
Ndo vhudza vhatu mafhuno-matsivhudzi o linganaho a no kwama thoho ya mafhuno?	☐	☐	☐
Ndo shumisa luambo lwo teaho vhathetshelesi?	☐	☐	☐
Ndo vha ndo tou fombe kha vhathetshelesi vhanga musi ndi tshi khou vhiga?	☐	☐	☐

TEACHER: Sign Date

Sankambe tshi tshi fhura Muzhou na Khovhe ya Vhimbi

Kha ri ambe

- Lavhelesani zwifanyiso ni wane uri ni vhona u nga lungano ulu lu khou amba nga mini.
- Lavhelesani vhaanewa vho fhambananaho na fhethuvhupo hune mafhungo a khou bvelela khaho.
- Vhalani phara ya u thoma na ya u fhedza mafhungoni aya. Humbulelani uri hu do bvelela mini. Vhambedzani zwe na vhala na zwe na humbulela.

Kha ri vhale

Ljuwe duvha Sankambe tsho vha tshi tshi khou tshimbila bitshini musi tshi tshi vhona Muzhou na Khovhe ya Vhimbi zwi tshi khou amba. Muzhou o vha o ima bitshini ngeno Vho Vhimbi vhe madini tsini na bitshi. Tsha ḥodou pfa zwine vha khou amba, zwino tsha shuvhama muṭavhani tsho pangula n̄devhe tshi tshi khou thetshelesa. Vho Vhimbi vho vha vha tshi khou ri: "Iwe Muzhou, ndi iwe u re na maanda a no fhira a dzijwe phuka Liphasini lothe zwino nne ndi na maanda u fhira mujiwe na mujiwe a re Lwanzheni. Arali ra nga shuma rothe ri nga ita uri phukha dzothe dzi ite zwine ra funa." "Ee," ha amba Muzhou, u khou amba zwone! Ndi muhumbulo wavyuḍi nga maanda hoyo. Ri tea u shuma rothe."

Sankambe tsha ambela mbiluni tsha ri, "Hezwo ndi nga si tende zwi tshi bvelela. A vha nga vuvi vho mmbusa nne. Ndi do vha fhura." Tsha mbo di takuwa asitshilaa! Tsha tshimbila, tsha tshimbila tshi tshi tsa na bitshi tsha dzhena ḫakani. Tsha wana thambondapfu yo khwaṭhaho. Tsha dovha tsha humela bitshini u amba na Vho Vhimbi.

"Ndi amba Vho Vhimbi," tsha ralo, "vhone vha phukha ya maanda nga maanda. Ndi nga vha humbelavho thuso?"

"Ee, hu nani," ha fhindula Vho Vhimbi, vha tshi pfa vho takala nga maanda uri Sankambe tshi khou humbela thuso khavho ngauri vha munna wa maanda. "Ndi nga u thusa nga mini iwe munna?"

"Ndi uri," hu amba Sankambe, "Ndi na kholomo yo phirimelaho thopheni, hangei murahu ḫakani. Vha nga nthusa u i kokodza?"

"Ee," ha fhindula Vho Vhimbi. "Ndi do u thusa hu si na na khakhathi."

Zwinoha Sankambe tsha vhofha ila thambo ya u khwaṭha kha mutshila wa Vho Vhimbi. Tsha ri, "Ndi khou ya u vhofha kholomo nga hangeno. Vha lindele u swika ndi tshi lidza ngoma yanga vha kone u thoma u kokodza."

- Lushaka lujiwe na lujiwe lu na zwitori zwine lwa zwi funesa zwine lwa anetshela zwi dovhoholowa lunzhilunzhi.
- Zwitori izwi ndi ngano.
- Tshitorii itshi ndi lungano lwa muvhuda we wa vha u na vhufhura nga maanda.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ni lingedze u humbulela uri mařivalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfelesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.

Sankambe tsha sia Vho Vhimbi tsini na bitshi tsha ḥuwa tsha yo ṭoda Muzhou.

"Vho Muzhou," tsha ralo, "vhone vha phukha ya maanda nga maanda. Ndi nga vha humbelevho thuso?"

"Ee, hu na'ni," ha fhindula Muzhou, a tshi pfa o takala nga maanda uri Sankambe tshi khou humbelu thuso khae ngauri u munna wa maanda. "Ndi nga u thusa nga mini iwe munna?"

"Ndi uri," hu amba Sankambe, "Ndi na kholomo yo phirimelaho thopheni, hangei murahu ḫakani. Vha nga nthusa u i kokodza?"

"Ee," ha fhindula Vho Muzhou. "Ndi ḫo u thusa hu si na dinani." "Ndi na maanda aye nda nga kokodza kholomo dza fumbili nga luthihi!"

"Ndi a livhuha," hu amba Sankambe, tsha vhofha ḫila thambo ya u khwāṭha kha musingo wa Muzhou. Tsha ri, "Ndi khou ya u vhofha kholomo nga hangeno. Vha lindele u swika ndi tshi lidza ngoma yanga vha kone u thoma u kokodza." tsha ralo tsha ḥuwa nga dzinzambo.

Musi tsho no vha ḫakani, Sankambe tsha dzula fhasi tsha thoma u lidza ngoma yatsho. Vho Vhimbi vha thoma u kokodza na Muzhou a thoma u kokodzavho. Hu si kale ḫila thambo ya vha yo no atha vhukuma. Muzhou a ita a tshi pomba thambo kha musingo nga zwiṭuku nga zwiṭuku, zwa ita uri Vho Vhimbi vha mangale vha tshi khou kokodzelwa bitshini, zwa vha sinyusa nga maanda vha mbo vhuyelela madini.

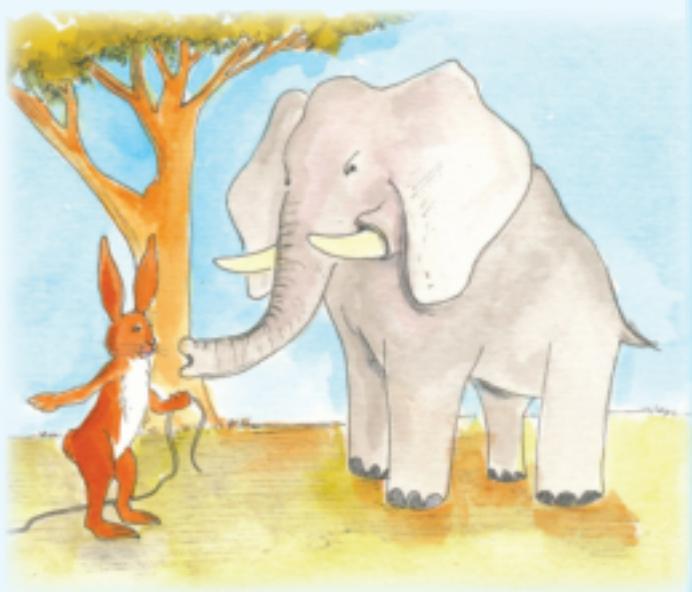
U ralo ha vha u kokodza thambo nga maanda. Zwa ita uri Muzhou a kokodzwe a swike e Iwanzeni kumvuu! Muzhou a sinyuwa nga maanda a kokodza nga maanda awe oṭhe. A ri luthihi, Vho Vhimbi vhe lavhuu vha tshi bva madini!

"Ndi nnyi aye a khou nkokodza?" ndi Vho Vhimbi vha tshi fafadzela madi tuyani.

"Ndi nnyi aye a khou nkokodza?" ndi Muzhou a tshi lidza lufhalafhala. Ndi hone vhuvhili havho vha tshi zwi vhaba uri vho vhabwa kha thambo nthihi.

"No mphura!" ndi Muzhou a tshi kuma.

"Ndi ḫo ni sumbedza uri a thi itiwi tsilu!" hu amba Vho Vhimbi. Vha thoma u kokodza ḫila thambo hafhu. Fhedzi thambo ya mbo ḫi thukhuwa, Muzhou na Vho Vhimbi vha ganama vhuvhili havho. Zwa vha sinyusa nga maanda lwe vha si tsha ḫodou dovha vha amba vhoṭhe. Vhuvhili havho vho fhedza vha songo kona u vhusa phukha dzothe dza shangoni na madini. Sankambe tsha dzula ngomu ḫakani tsho tou fa nga zwiseo.

U elekanya nga Sankambe Muzhou na Khovhe ya Vhimbi

Kha ri ambe

U elekanya nga tshiṭori.

- Puloto ya itsi tshiṭori ndi ifhio?
- Ndi nga mini Muzhou na Vho Vhimbi vho humbula uri ndi khwiṇe vha tshi shuma vhoṭhe?
- Ni vhona u nga ndi nga mini Sinkambe tsho humbula u thivhela uyo muhumbulo?
- Ni vhona u nga Muzhou na Vho Vhimbi vha a amba vhoṭhe ano mađuvha?
- Ni vhona u nga ndi nga mini Sankambe tsho vhona aya mafhungo a tshi seisa?
- Anetshelani khonani yaṇu tshiṭori itsi zwiitei zwi tshi tou tevhekana nga ngona.

Kha ri ḥwale

Musi Sankambe tshi tshi todou pfa zwe Vho Vhimbi na Muzhou vha vha vha tshi khou amba, tsho ita mini?

Sankambe tsho humbela uri Vho Vhimbi na Muzhou vha tshi thuse nga mini?

Sankambe tsho vhofha thambo kha mini?

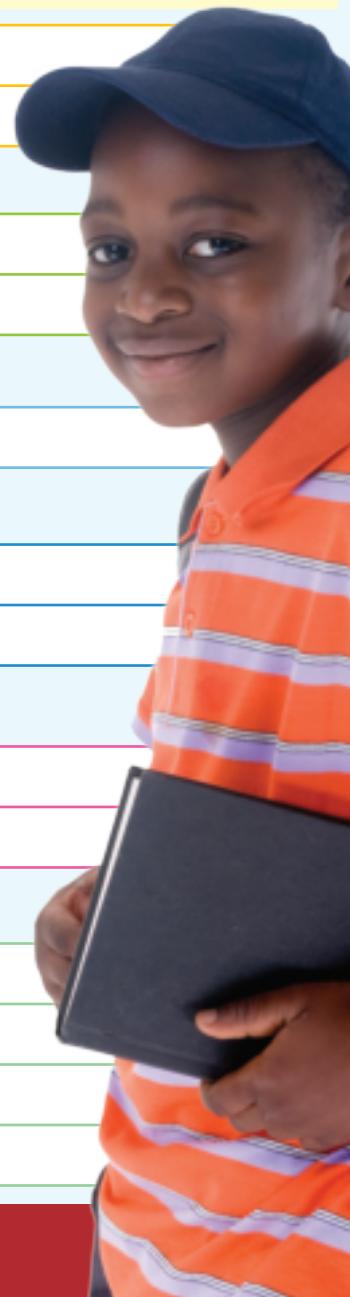
Ndi nga mini Sankambe tsho gidimela ḫakani?

Ho bvelela mini kha Vho Vhimbi na Muzhou

Ni a tama u vha na khonani i no nga Sankambe? Ngani?

Lungano ndi tshiṭori tshi no amba nga mapuka a manditi na vhuṭolo, zwipuka, zwimela na fhethu. Lu anetshela tshiṭori tshi re na mulaedza na pfunzo.

Ngano nnzhi dzi na zwipuka zwi no amba nahone nnzhi dzi na mivhuḍa na phunguhwe zwine zwa vha na mvumbokhateli ine ya ita uri zwi vhe zwipuka zwi re na vhuṭali ha u kona u luka maano ane zwa a shumisa kha dziṅwe phukha. Mvumbokhateli ndi mini?

Deithi:

Ńwalani maṭaluli a rathi a no ḥalutshedza Sankambe.

Kha ri
ńwale

Mvumbo ya vhaanewa vha
tshiṭori ri i ḫivha nga zwiito
zwavho tshiṭorini khathihi
na zwine vha amba.

Shumisani maṭaluli kha u ńwala phara i no khou ḥalutshedza Sankambe. Ńwalani mvetamveto.
Humbelani khonani yaṇu a dzudzanye mvetamveto yaṇu ni kone u ńwala zwe na shandukisa
afho tshikhalani tshe na ḫewa.

Zwino ḥalutshedzani mvumbo ya khonani yaṇu khulwane (ya mbiluni). Ambani uri ndi nga
mini e khonani yaṇu khulwane na uri ni mu funela mini.

TEACHER: Sign _____ Date _____

21

Sankambe tshi tshi fhura Vho Ndau na Vho Ngwena

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwa malo zwi tevhelaho nga vhuroñwane u itela uri ni vhone uri tshiñori tshi amba nga mini. Shumani na muñwe nga inwi (phathinara).

- Ambani uri hu bvelela mini tshifanyisoni tshiñwe na tshiñwe.

Tshiñori itshi tshi ɯodou fana kokotolo na tsha u thoma.

- Zwino tshi anetsheleni nga maipfi a zwipuka. Zwi amba uri ndi tshiñori tshi re na zwithu zwi no ambiwa nga zwipuka.

Ñwalani mvetamveto yanu kha bammbiri ja mvetamveto, ni humbele khonani yanu uri a sedze zwe na ñwala. Shumisani maipfi aya uri a ni thuse.

- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thuse u pulanelu a ñwala.
- Ñwalani mvetamveto. • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. • Vusuludzani mañwalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho. • Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Zwino ñwalani tshiñori nga vhuronwane tsho vhambela na zwifanyiso.

1

2

3

Deithi:

4

Handwriting practice lines for the number 4.

5

Handwriting practice lines for the number 5.

6

Handwriting practice lines for the number 6.

7

Handwriting practice lines for the number 7.

8

Handwriting practice lines for the number 8.

TEACHER: Sign _____ Date _____

23

Tshaka dzo fhambananaho dza madzina

Zwino ni vho ḥalukanya zwinzhi nga madzinazwao na madzina vhukuma. Kha ri lingedze u humbula nga makateli na madzina a ngelekanyo.

Madzinazwao

Ndi madzina a zwithu zwine ra kona u zwi vhona na u zwi kwama.

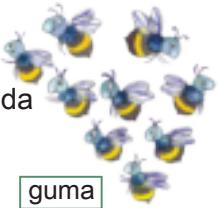

Zwino ንwalani madzinazwao a inwi muṇe.

Makateli

Haya ndi madzina a zwigwada zwa vhathu kana zwithu.

ጀwalani makateli.

Kha ri ንwale

Nanguludzani madzina kha khołomo dzone. Ni shumise maleđeredanzi kha madzina vhukuma othe.

MADZINAZWAO

MADZINA VHUKUMA

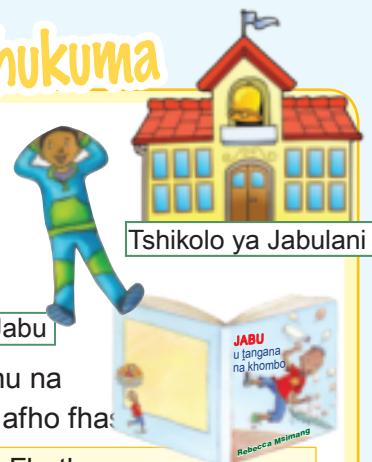
MADZINA A NGELEKANVO

MAKATELI

Madzina vhukuma

Haya ndi madzina magede a vhathu, fhethu, bugu, dzifilimu, na zwińwe. Dzina vhukuma li thoma nga lederedanzi.

Jabu

ጀwalani madzina a vhathu na a fhethu kha thebuļu i re afho fas...

Vhathu	Fhethu

Madzina a ngelekanyo

Haya ndi madzina a zwithu zwine ra sa kone u zwi vhona, u zwi kwama, u zwi nukhedza na u zwi phuphuledza.

ጀwalani madzina a ngelekanyo.

khalenda	dakalo	tshidulo	lufuno	anna	pfufho
nguvho	Jacob	fulufhelo	tsinyuwo	ndivho	lino
smith	fulufhela	muñadzi	vhuđikukumusi	khomphiyutha	bugu
zuma	ngoho	fhumula	vhuhali	polokwane	fulwana

Maidioma

Kha ri nwale

Ambani na tshigwada tshañu nga ɿhalutshedzo dza vhukuma dza maidioma a re na mivhala. Ni kone u ñwala uri ni vhona u nga maidioma aya a amba mini.

Mandu ha na ndevhe. Ndi ngazwo o dzhena khakhathini.

U sedza maidioma

Nyambo dzothe dzi na kuambele kwo ɿowelwaho kune ku si ambe zwine kwa amba nga misi. Tsumbo, arali ri tshi ri "A tshi ri u fhufha vhavhili vha sera," ri vha ri tshi khou amba uri o vha o takalesa.

Nngwe yo dzhena mugini. Zwino mme anga vha tea u ɿoda mushumo.

Vhaña vha fhaña vho la ɿhoho ya khanga. Hupfi vho no pfulutshela Thohoyanđou zwino.

Ni vhee bugu dza vhoiwe zwavhuđi. Hu na vhathe vha re na gunwe kułasini yashu.

Olam zwifanyiso zwi no suwbedza mavhili a maidioma aya.

Livhanyani maipfi aya na mafhambanyi ao. Musi no no fhedza, pađulanai maipfi a bve madungo.

Mafhambanyi ndi
maipfi a no amba zwi
no fhambanana zwa
mařwe.

femulusa	tshițuku	fhasi	vhatku	lifhambanyi
vha/hulwa/ne	khokhovhedza	ntha	tshihulwane	liambazwithihi

TEACHER: Sign

Date

Munna we a renga murunzi

Kha ri ambe

- Thoho ya bammbiri ili ja u shumela ni i vhona nga ndilade?
- Ni vhona u nga ulu lungano ndi lwa zwithu zwa bvelela?

Zwino lavhelesani zwifanyiso ni sedze uri ndi shango liphio line lungano ulu lwa bva khalo.

Kha ri vhale

Kale ho vhuya ha vha na muñwe munna we a vha o pfuma nga maanda. Fhedziha, o vha e na mbilummbi, na tshituhu. O vha e na mbilummbi na tshituhu lwe vhatu vha afho kusini vha vha tshi mu ofha. Ho vha hu si na muthu a no ḥodou sendela tsini na muđi wawe nahone a huna we a vha a tshi nga amba nae. Lihwe duvha tshilimo musi duvha li tshi tou nzirii uyu munna a mbo di farwa nga khofhe murunzini wa muri nn̄da ha muđi wawe. Musi a tshi vuwa a wana hu na muñwe muñhannga henehfo murunzini tsini nae, na ene a tshi khou ḥoda murunzi.

Mupfumi: Inwi muñhannga idanu tuwa, ndi murunzi wanga hoyu!

Muñhannga: A zwi itei uri u vhe murunzi wavho. Muri hoyu ndi wa shango.

Mupfumi: A swi zwone! Hoyu muri na murunzi wawo ndi zwanga!

Muñhannga: Arali zwe ralo, ndi ḥo renga murunzi wa muri wavho.

Mupfumi: Ni nga u renga nga zwipiđa zwiñanu zwa musuku.

Muñhannga: Ho luga. Khoyu musuku kha vha dzhie. Mune wa murunzi ndi nñe zwino.

Ula munna wa mbilummbi a dzenisa musuku tshikwamani tshawe, a thethenyea e ethe a tshi humela muđini wawe.

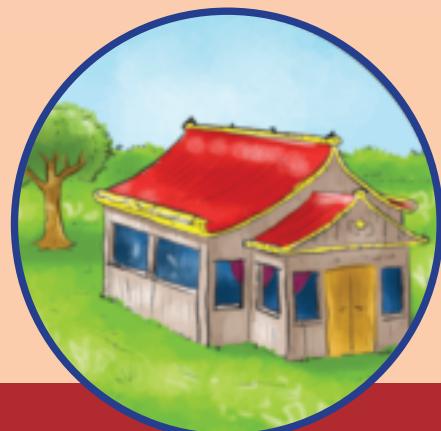
Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mahwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siañari ni wane uri ni ḥo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. Arali ni sa pzesesi phara iyi, i vhaleleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nthā.

Nga vhuya musi ḋuvha ḥi tshi vho kovhela uła murunzi wa thoma u lapfa, wa lapfa, wa lapfa u swikela u tshi tiba nn̄du ya munna wa mbilummbi. Uła muṭhannga a mbo vha o mela, a dzhena n̄duni a tshi tou tepe.

Mupfumi: U khou ṭoda mini muḍini wanga naa? Ibvai u ḫuwe, tsilu ḥeneli.

Muṭhannga: Vhokhotsi, murunzi wa muri wo tiba na hei nn̄du, zwino hafhu murunzi ndi wanga. Zwino nn̄du yavho yo no vha yanga na yone.

Uła munna a sinyuwa nga maanda a mbo ḫi ḥala muḍi wawe a ḫuwa a si tsha vhuya vhathu vha kusi kwoṭhe vha ḫa vha tshi ḫou vhona nn̄du yawe khulukhulu na u ḫiphiṇa nga murunzi. Vha khoḍa uła muṭhannga uri o vha thusa.

Lungano Iwa Japani

Kha ri ambe

Ni vhona u nga ndi tshiṭori tsha vhukuma? Ngani?

Pfunzo ya mafhongo aya ndi ifhio? (Ri khou tea u guda mini khao?)

Ni vhona u nga ndi nga mini vhathu hoṭhe ḥifhasini vha tshi pfana na u anetshela vhana vhavho mafhongo o raliho?

Kha ri nwale

Vhalani tshiṭori ni fhindule mbudziso.

Vhabvumbedzwa vha tshiṭori itshi ndi vhonnyi?

Ndi nga mini uyu munna wa mbilummbi o “thethenyea” e ethe musi o no panga musuku tshikwamani?

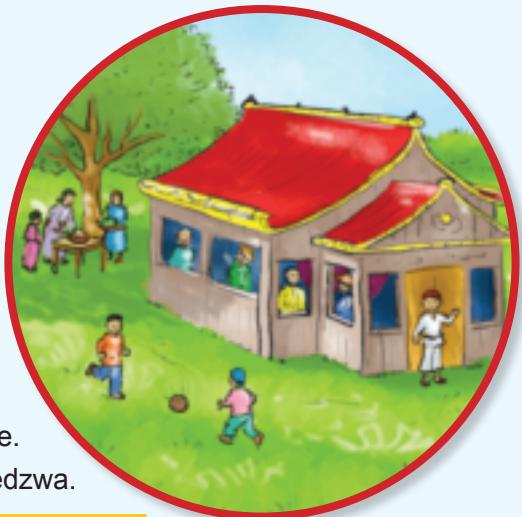
Kha ri ambe

Ni kha zwigwada zwa vhoiwe, itani litambwa ja lungano ulu. Ni do wana zwi tshi leluwa ngauri lwo nwala sa litambwa. Fhedziha, ni tea u fhedza lungano ulu nga iñwe ndila. Tambelani kilasi litambwa janu. Ni ambe uri ndi tshigwada tshifhio tshi re na kufhelele (magumo) kwavhuđi kwa litambwa.

Kha ri nwale

Tangedzelani litaluli li re kha fhungo iñwe na iñwe.
Ni talele dzina line ja khou talulwa kana u talutshedza.

Munna o pfumaho o vha a tshi dzula nduni khulukhulu.

Muri mudala wa ita murunzi mulapfu.

Muthannga musekene a dzhena nduni a tshi tepe.

Muthannga wa vhuđali a dzula murunzini u rotholelaho.

Munna mupfufhi wa mbilummbi a hana muđhannga a tshi dzula fhasi ha muri.

Talelani **litaluli** li re kha iñwe na iñwe ja mafhongo a tevhelaho. Ni kone u nwala **lifhambanyi** ja litaluli tshikhali tshi re kha tshanda tsha u ja. Ro dzula ro ni itela fhungo ja u thoma.

Ri a zwi đivha uri dzina
ndi thinwa ya muthu,
fhetu kana tshithu.
Litaluli li ri vhudza
zwinzhi nga dzina.
Tsumbo khei i no bva
kha lungano: O vha e
munna wa tshiđuhu.

Muzika wa radio wo vha u nthia .	fhasi
Vhathu vho takala nga maanda musi munna muvhi a tshi shavha.	
Vhathu vhanzhi vho vha vha ofha hoyu munna.	
Ndwakhulu o fula mango matukutuku munngoni wa makhulu wawe.	
Muđhannga musekene o vha o dzula murunzini.	
Rofhiwa o ambara tshikhipha tsho nakaho.	
Hamulima hu na mbudzi tshena.	
Khaladzi ashu o ri vhuela na malegere.	
Vho Nditiwani vho renga goloi ntswa.	
Tshimange tsha tshisadzi tsho bata mbevha.	

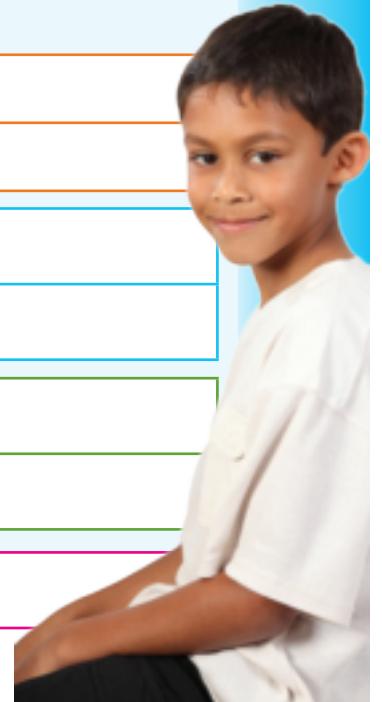

Kha ri nwale

Ñwalululani mafhungo a re kha **tshifhinga tsha zwino** e kha **tshifhinga tshidaho** na kha **tshifhinga tsho fhiraho**.

Hu khou fhisa.	Matshelo ñu Mulovha
I khou na nga maanda!	Matshelo Mulovha
Ndi khou koropa fhasi.	Matshelo Mulovha
Ri khou ja khovhe na matshipisi.	Matshelo Mulovha

Liambele?

"U na mbilu ya tombo" na "Seani ndi ñhase" ndi maambele. Tshithu tshigede (mbilu) tshi ñalutshedziwa ri tshi shumisa maipfi a no tshi amba sa tshiñwe tshithuvho (tombo). A ri shumisi "sa" kana "u fana na" kha maambele. Kanzhi zwirendo zwi shumisesa maambele.

Kha ri ambe

Ambani uri maambele
aya a amba mini.
Olani tshifanyiso ni tshi
sumbedza ñithihi lao.

Uyu ñwana ndi phola.
Uyu muthu u tou vha ñowa zwi sa
timatimisi.

Seani ndi ñhase.

A thi ñodi a tshi ña u tamba na nne
ngauri u na gunwe.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Zwiñwe hafhu zwa luambo

Kha ri ñwale

Talelani ñefhongo wa fhungo liñwe na liñwe. Ni talelevho na lipfanisi ñawe ji re tshipida tsha nyito.

Ni elelwe uri mapfanisi a ñefhongo a edza ñefhongo ene muñe kha **vhuthihi** na kha **vhunzhi**.

1.	Tshikolo tshi/zwi bva nga vhuya.	Tshikolo ts̄hi bva nga vñuya.
2.	Vhatukana vha/u tamba bola mudavhini.	
3.	Liñto ñanga a/ii khou vhavha.	
4.	Makole tshi/a sumbedza uri i ño na.	
5.	Kukukwana ku/lu khou lilela mme akwo.	
6.	Khekhe i/tshi ntha ha ñafula khishini.	
7.	Zwidulo zwa holoni ku/zwi dzula zwo vhewa zwavhudí.	
8.	Muthu ane a ri isa tshikoloni u/vha dzula tsini na kiliniki.	
9.	Tshuñwahaya ya ñamusi tshi/i a kondá.	
10.	Milingo ya ñañwaha i/ku ño thoma nga ñwedzi wa Lara.	

Nangani mapfanisi a ñefhongo a re kha tshifhinga tsho fhiraho.

1.	Mulovha vhatukana vha kiñasini yashu vha/vho lenga.	Mulovha vhatukana vña kiñasini yashu vñho lenga.
2.	Liñia ñuvha riñe ro/ri ñuwa nga bisi.	
3.	Muongi o/u thusa vhathu.	
4.	Khekhe yo/i bakiwa nga mme anga.	
5.	Bambelo lo/ii vha ño ñala mañari.	
6.	Vhege yo fhelaho vhathu vho/vha ña vhe vhanzhi.	
7.	Riñe ro/ri ya ñaiburari u vhala bugu.	
8.	Zwikolo zwa fhano zwi/zwo vula mulovha.	
9.	Kumange kwa Maemu ku/kwo ñedela kha sofa.	
10.	Filimu ye ra i vhona yo/i hiriwa nga khotsi anga.	

Deithi:

Vhambedzani maipfi a luambo lwa musanda na zwine a amba.

Ni nwale nomboro tsini na

Malinga	☐
Tshanda	☒ 3
Mano	☐
Maalo.	☐
Dzunde.	☐
Matso.	☐
Madzivha.	☐
Makwitha.	☐
Nenga.	☐

U sedza luambo lwa musanda

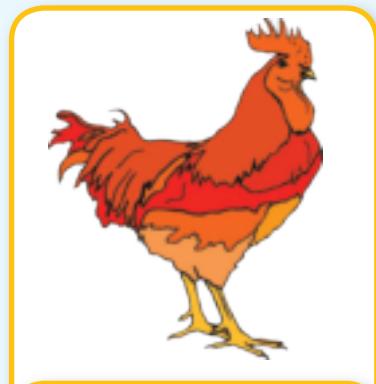
Luambo lwa musanda lu shumisa maipfi a no wanala luamboni fhedzi a tshi shumiswa nga ndila i songo dowlwaho.

Khoño dza musanda.

Luvhone lwa musanda.

Khuhu dza musanda.

Lufo lwa musanda.

Luvhone lwa musanda

1

Zwižiwa zwa khosi.

2

Lufo lwa musanda

3

Khuhu dza musanda

4

Vhamusanda vha tshi fara kwendo.

5

Mađi a musanda.

6

Thovho kana zwa u adza musanda.

7

Khoño dza musanda.

8

Tsimu ya musanda.

9

TEACHER: Sign _____ Date _____

Mutambo wa zwifhinga

Mutambo wa zwifhinga – Ndi nnyi ane a do wina?

- U diphiṇa
- Posani daisi.
- Tshimbidzani maka.
- Tshimbidzani fuļaga. Shumisani libulatshifhinga kha u vhumba fhungo.
- Mabulazwifhinga a nomboro dzo fhambananaho a nga wanala kha zwivhumbeo zwa makumba zwi re afho fhasi.

**Thomani mafhungo
a 18 – 26
Nga vhuya nga
madekwana**

MAGUMO

34: ndi khwiqisa maraga dzanga dza English

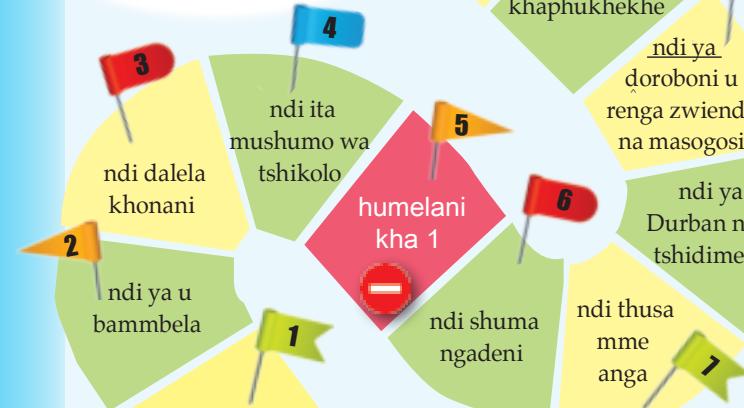
33: ndi vha na phathi ya duvha la mabebo

32: humani nga maga a 10

31: ndi ya u kilasini ya Thusothanzi

30: ndi ya u Botswana

**Thomani mafhungo
a 9 – 17 nga Mulovha
ndo ...**

MATHOMO

**Thomani mafhungo
a 1 – 8 nga Mugivhela u
daho ndi do ...**

Mapfanisi a tshiitwa

Zwiitwa sa vhoñefhongo zwi na mapfanisi ane a shuma nazwo kana a zwi imela mafhungoni.

Tsumbo: "Mulalo o **i** vhala bugu."

Dzhenisani mapfanisi a zwiitwa afho mavhakani. Ro dzula ro ni itela **la** u thoma.

Mutukana o **i** la sangwetshi.

Maluña u do renga bugu.

Vho renga mutshini wa u gera hatsi.

Ni do wana laiburari bugu.

Ndi khou lima ngade ya miroho.

Ndo la vhurotho ho ñodzwa mutoli.

No ededza kumange kwañu?

TEACHER: Sign Date

Mutambo wa zwifhinga

U ditola

Ndi vho ḥalukanya uri madzinazwao, madzina vhukuma, makateli na madzina a ngelekanyo ndi mini.

Ndi a kona u vhala lungano.

Ndi a kona u ᶻwala lungano.

Ndi a kona u livhanya ḥefhongo na nyito fhungoni.

Ndi a kona u vhala atikili ya gurann̄a.

Ndi a kona u ᶻwala atikili.

Ndi a kona u topola ḥoho ya mafhongo na ndivhadzamuvhigi.

Ndi vho ḥalukanya miñwe ya mirero.

Ndi a kona u shumisa mafhambanyi.

Ndi a kona u shandula mafhongo a tshi bva kha tshifhinga tsha zwino a tshi ya kha tshifhinga tsho fhiraho na tshi ḫaho.

Ndi a kona u shumisa zwid̄evhe.

Ndi a kona u mbudziso dza tholokanyond̄ivho dzo disendekaho nga zwe nda vhala.

Ndi a kona u dizaina phos̄tara ya mafhungomatsivhudzi.

Ndi a kona u shumisa mañaluli.

Ndi a kona u ᶻwala ngaganyamvumbo.

Thero ya 2: Khungedzelo na vhurendi

Maiwalwa a khungedzelo Themo ya 1 - Vhege dza 5-6

17 U vhala khungedzelo 36
U vhala khungedzelo. U sedzeswa maiwalwa a no nyanyula, girafiki/zwifanyiso na thekhiniki dzi no nga u fulufhedzisa na ndila dza u nyanyula dzangalelo. U topola vhathetshelesivhaṭaleli na ngona dza u kunga. U bađekanya lushaka lwa vhathetshelesivhaṭaleli na tshitaela na maipfi a no do shumiswa. U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo kathathi na u topola milayo na thekhiniki.

18 U dizaina khungedzelo ya nñē muñē 38
Therisano nga thekhiniki dza u kungedzela. Therisano nga vhusevhedi ha u kunguwedza. U fhedzisa fujoutshati ya u dizaina khungedzelo. Therisano nga ndila dza u kwengweledza vhahali.

U ita khungedzelo nga muraha ha maga othe a u rangela u ñwala: u ñekana mihibulo, u pulana, mvetamveto, u dzudzanya na u netshedza khungedzelo iyi.

19 Dizainani brosha ya vhuendelashango 40
U puluela na u ita mvetamveto ya garaća ya Z ya brosha ya vhuendelashango Afrika Tshipembe. U ñekana mihibulo sa tshigwada hu tshi ambiwa nga mihibulo. U shumisa kutshimbilele kwa u ñwala: u ñekana mihibulo, u pulana, mvetamveto, u dzudzanya na u netshedza. U shumisa fureme i re hone i tshi thusa kha u vhekanya zwithu nga thevhekano yone. U dizaina brosha ine ya vha na zwidodombedza zwa vhukwamani na mitengo yo teaho.

U lugisa na u ñekedza nga vhudele brosha ya u tou gera. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñē.
20 U dzudzanya phamfuthe 43
Dizainani phamfulethe yañu.

21 Luambo lu a tñuma 44
U ñvhadzwa mafhungotswiti na mafhungo tserekano. U ñvhadzwa mañanganyi. Nefhungo na nyito
U topola nefhungo na nyito mafhungonitswiti na mafhungoni tserekano. U vhumba mafhungo tserekano hu tshi shumiswa mañanganyi (nahone, fhedzi, ngauri, zwino na naho)

22 U kwengweledza

46

Therisano nga tshifhinga tshire kuhumbulele kwa u kwengweledza kwa shumiswa khatsho. U vhala kuhumbulele kwa u kwengweledza ho sedzeswa lushaka lwa vhathetshelesivhaṭaleli, kunekezdze na u aluwa ha kubulelwe kwa kuhumbulele (agumente).

23 U ñwala kuhumbulele kune kwa khungedzela

48

U puluela u netshedza hu tshi shumiswa mepe wa mihibulo na nzudzanya. U tevhedza kutshimbilele kwa u ñwala: u ñekana mihibulo, u pulana, mvetamveto, u dzudzanya na u netshedza. U linga kuhumbulele nga u shumisa dibeithi kana tshipitsi. U ñwala kuhumbulele uku nga vhudele hu tshi shumiswa fureme.

24 Zwi shumiswa zwa vhurendi na zwa zwi wevho

50

U ñvhadzwa zwishumiswa zwa vhurendi hu tshi katele na mamethafore, mafanyisi, pfanywa, onomotopia, khontsinetsi, asonentsi, na mananisi/makaluli. Zwo katele zwothe henehfa madzuloni a kha vhege dza 9–10 nga mulandu wa u shaya fhethu. Vhadededzi vha nga humela vhurahu kha bammbari ja u shumela li re kha vhege dza 9–10.

Mufhindulano i no amba Themo ya 1 - Vhege dza 7-8

25 Mufhindulano wa vhukati ha vhusiku

52

Nyito dza u ñvhadzwa dzi no katela u humbulela, u humbulela maiwalwa hu tshi shumiswa vhusevhedi ha u tou vhonwa. U sedzeswa luambo lwa mirado ya muthu, zwi re luamboni na kushumisele kwa maipfi. Therisano nga fomethe ya maiwalwa. U bađekanya maiwalwa na vhaambi vho.

26 Hai wee Vho Ndau!

54

U vhala tsitor (lungano). U sedzeswa vhaambi na zwine vha amba. U fhedzisa nyito ya tholokanyondivho i no kwama zwine maiwalwa a amba. U ita litambwa ja lungano hu na muanetsheli na vhaambi vho fhambananaho.

27 U puluela litambwa

56

U shumisa nzudzanya kha u puluela litambwa. U topola tñho, vhabvumbedza, bono kana fhethuvhupo, nyanetshelo na mulaedza.

U ñwala litambwa hu tshi shumiswa fureme ya u ñvhadza vhabvumbedza. U tñna litambwa hu tshi shumiswa vhatambi vho fhambananaho vha re vhagudi tshigwadani. U pima kutambele.

28 U vhiga nga zwe vha amba

58

U vhiga nga zwe vha amba. U shumisa zwiđevhe kha maipfi maambelwa. U vhumba mafhungo tserekano. U shumisa mafhambanyi na pfanya.

Masiatari a vhurendi Themo ya 1 - Vhege dza 9-10

29 U diphina nga vhurendi

60

U vhalela nñha tshirendo, "Tshiatsiatsi tsha duda". U thetshesela vhutevhetsindo na u vhandelela zwanda. U sedzeswa maipfi a re na raimi.

U ñwala tshirendo tsha raimi. U tevhedza kutshimbilele kwa u ñwala: u ñekana mihibulo, u pulana, mvetamveto, u dzudzanya na u netshedza. Nyito ya u tou vhonwa i no kwama thandeladzina. Nyito ya u tou vhonwa i no kwama mafanyisi.

30 Tshikhodo tsha Afrika Tshipembe

62

U amba nga zwikhodo ra lushaka lwa maiwalwa. U livhanya tshikodo na vhatshilo ha qvpha lñiwe na lñiwe. U ñadza mepe wa mihibulo u no amba nga Afrika Tshipembe. U ñwala tshirendotshikhodo nga Afrika Tshipembe. Tshirendotshiseisi tshi no amba nga ñwedzi tshire vhatdededzi vha nga tshi shumisa arali vha tshi ñoda.

31 Ri renda ri tshi mona na duvha

64

Nyito ya u rangela u vhala hu u itela u sumbedza vhudzivha ha tshirendo.

U vhala tshirendo tsha mafhungomatsivhudzi.

Tholokanyondivho i no kwama zwi re tshirendoni – hu ño ñadza tshire tshi khalani. U ñvhadzwa maedzamuthu

32 Ñwalani tshirendo

66

U ñwala tshirendo hu tshi tevhelwa kutshimbilele kwa u ñwala: u songa mutumba, u pulana, mvetamveto, u dzudzanya na u netshedza. U sengulusa mamethafore, u a talutsheda na u a ola. Vhadededzi vha nga vhuylela kha bammbari ja u shumela ja 24 u itela u wana hafhu zwiñwe zwishumiswa zwa vhurendi.

Ni a
toda u
divhea?

Zwi kunga maṭo,
Zwa tamiwa, Zwa
ṭanganedzwa!

Divheani!
Karuwani!

Muswa muňwe na muňwe u tama u
vhonala o karuwa sa vhaňwe e tshikoloni.

No zwi pfa?

Ri ri rengani Gear Store ni ambare zwi re na bvumo.

**Hu na zwa tshipentshela zwa vhana vha Gireidi 6.
Na renga tshithihi, tshiňwe ndi mahala!**

Dzhiawolala iyi ndi ya musi tshiþoko tshi tshee hone.

Lavhelesani khungedzelo iyi nga vhuronwane. Rerani nga phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho ni na khonani dzañu. Ni tshi fhedza ni ñwale phindulo dza mudziso idzi.

Khungedzelo iyi yo livhiswa kha vhatu vhafhio?

Vha miňwaha ya
5 – 7

Vha miňwaha ya
11 – 13

Vha miňwaha ya
14 – 16

Vha miňwaha ya
21 – 25

Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi nga mini khungedzelo iyi i na ḥoho i no sengenedza.

Deithi:

Lavhelesani mafhuno aya mavhili a no bva kha khungedzelo.
Talelani mibvumo ye ya dovhololwa.

Muswa muñwe na muñwe u tama u vhonala o karuwa sa vhañwe e tshikoloni.

Ri ri rengani **Gear Store** ni ambare zwi re na bvumo.

Hu na “r” nngana kha: “**Ri ri rengani Gear Store ni ambare zwi re na bvumo**”.

Hu na “zw” nngana kha : “**Zwi kunga maño, Zwa tamiwa, Zwa ḥanganedzwa?**”

Ndovhololo ya mibvumo ya u
thoma kha maipfi i vhidzwa u pfi ndi
“alitheresheni/ndovhololo” ya themba
na pfalandothe). Tsumbo khei: Vele
wa Vondwe o vunda vothi.

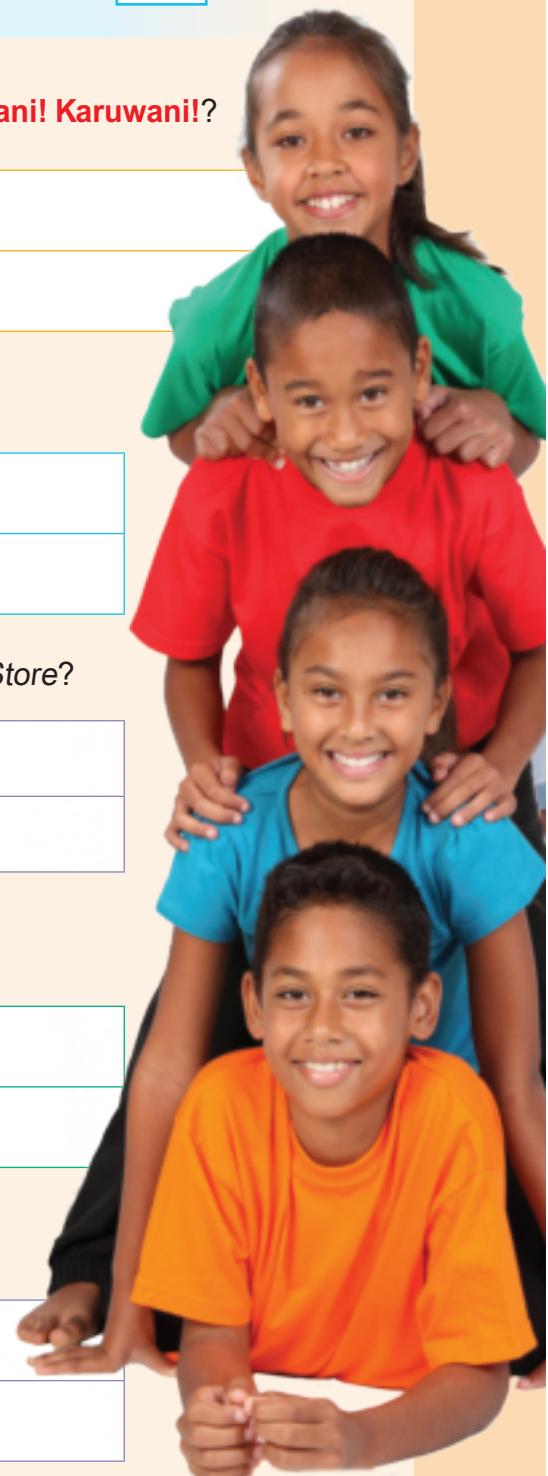
Ni vhona u nga ndi nga mini khungedzelo iyi i na tshilogeni tsha: **Divheani! Karuwani!?**

I ṭuṭuwedza vhavhali nga ndilade?

I ni fulufhedzisa zwifhio arali ni tshi nga renga zwithu zwi no bva **Gear Store**?

Muñwalo musekene u re nga fhasi ha khungedzelo u ri vhudza mini?

Khungedzelo i ṭuṭuwedza vhavhali uri vha ite mini?

TEACHER: Sign

Date

37

U dizaina khungedzelo ya n̄ne muñe

Kha ri ambe

Itani l̄itambwa ja u kungedzela tshibveledzwa kana tshumelo kha TV.

Kha ri ñwale

Pulanelani khungedzelo yañu inwi muñe nga u fhindulela, kha mepe wa mihumbulu, iñwe na iñwe ya mbudziso dzi re afho fhasi. Musi no no fhedza pulane yañu, ñwalani na u ola khungedzelo iyi nga vhudele kha siañari ja seli.

VHUSEVHEDI ha u ñwala liñwalwa li no kunga:

- Ni tea u ñivha vhathetshelesivhañaleli vhañu.
- Shumisani zwilogeni na mafurase a no kunga u itela u tuñula dzangalelo – tsumbo: "Homolowani – muñani KIT KAT."
- Shumisani zwifanyiso na zwi no tou vhonwa kha u ita uri khungedzelo i kunge mañø nahone i dzule i mihibuloni ya vhatu.
- Shumisani figara dza muambo sa alitheresheni, ndovhololo na raimi (Lavhelesani bammbiri ja u shumela ja 24 uri ni wane thuso siani ja hezwi)
- Netshedzani mushumo wañu wo kuna nahone u tshi vhalea.

Khungedzelo yanga

1 Khungedzelo yo itelwa vhonnyi?

2 Tshibveledzwa tshanu ndi tshifhio?

3 Ni ño shumisa tshilogeni tshifhio?

4 Ni ño shumisa thekhiniki ifhio kha u bvukulula vhudipfi ha lushaka lwa vhathetshelesivhataleli?

5 Ni tuñula hani dzangalelo ja vhavhali?

6 Khungedzelo iyi i fulufhedzisa vhatu mini?

7 Khungedzelo iyi i na ngoho ngomu?

8 No shumisa zwishumiswa zwa luambo sa alitheresheni? (Lavhelesani bammbiri ja u shumela ja 24 uri ni wane thusa siani ja hezwi)

Deithi:

maipfi maswa

Kha ri
nwale

Dizainani khungedzelo yanu kha tshikhala tshe na newa.

TEACHER: Sign

Date

39

Dizainani burosha ya vhuendelamashango

Deithi:

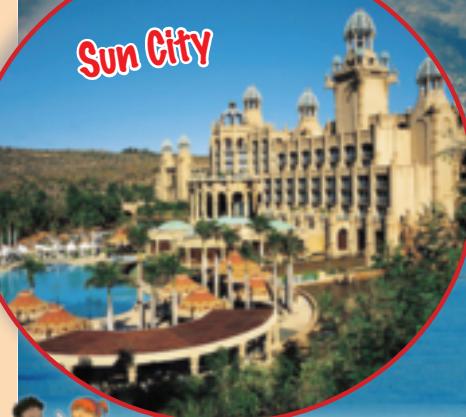

Kha ri ambe

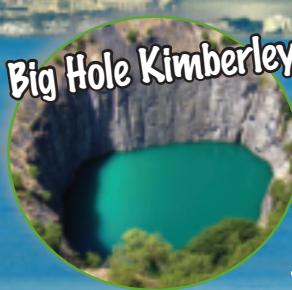
Lavhelesani zwifanyiso ni ambe uri ndi fhethu hufhio fhano Afrika Tshipembe hu re na ndeme he na vhuya na hu vhona kana na hu dalela. Ndi hufhio huñwe fhethu hu re na ndeme hune na hu ñivha? Afho hune na dzula hone hu na fhethu hune ha vha na ndeme na u takadza, sa haya ha kale ha muthumuñivhalea, tshitediamu, vhugalaphukha kana fhethu hu no kunga maþo?

Table Mountain

Sun City

Big Hole Kimberley

The Cango Caves

Soccer City

Kruger National Park

Kha ri ite nyito

Kherulani siaþari li re seli ni li pete li ite burosha ya Garaþa ya Z.

Dizainani burosha ya u kungedzela fhethu hu no takadza Afrika Tshipembe hune vhaendelamashango vha nga tama u hu dalela. Hu nga vha fhethu ha vhufa, sa haya ha kale ha muthumuñivhalea, sitediamu, tshifhaþo tsha kale kana tshi no kunga, musiamu, zuu ya lushaka kana ngade ya lushaka, ñaka (matondoni), kana Table Mountain.

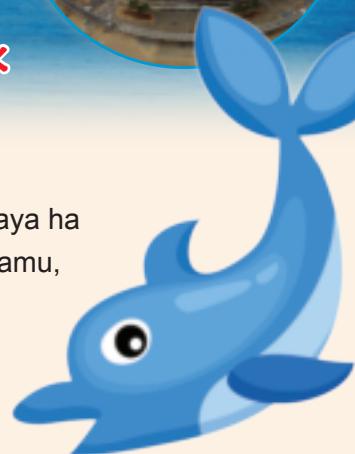
Ni tea u shumisa luambo lwa u kunga u itela u þutuwedza vhatu uri vha dalele afho fhethu.

Siaþari ja nga phanda li tea u vha na Mepe wa Afrika Tshipembe na maipfi a no kunga kana tshilogeni – tsumbo, “Shango lo pfumaho ñivhazwakale li no nyanyula”

Kha liñwe na liñwe ja masiaþari mañwe ni tea u ola tshifanyiso ni ñwale þhalutshedzo ya zwine vha do zwi vhona.

Ni elelwe u dzenisa na

- ñirese dza fhethu uhu,
- mutengo wa u dzhena, na
- zwifhinga zwa u dzhena.

Pulanelani
burosha
yanu
kha
siaþari ja

43

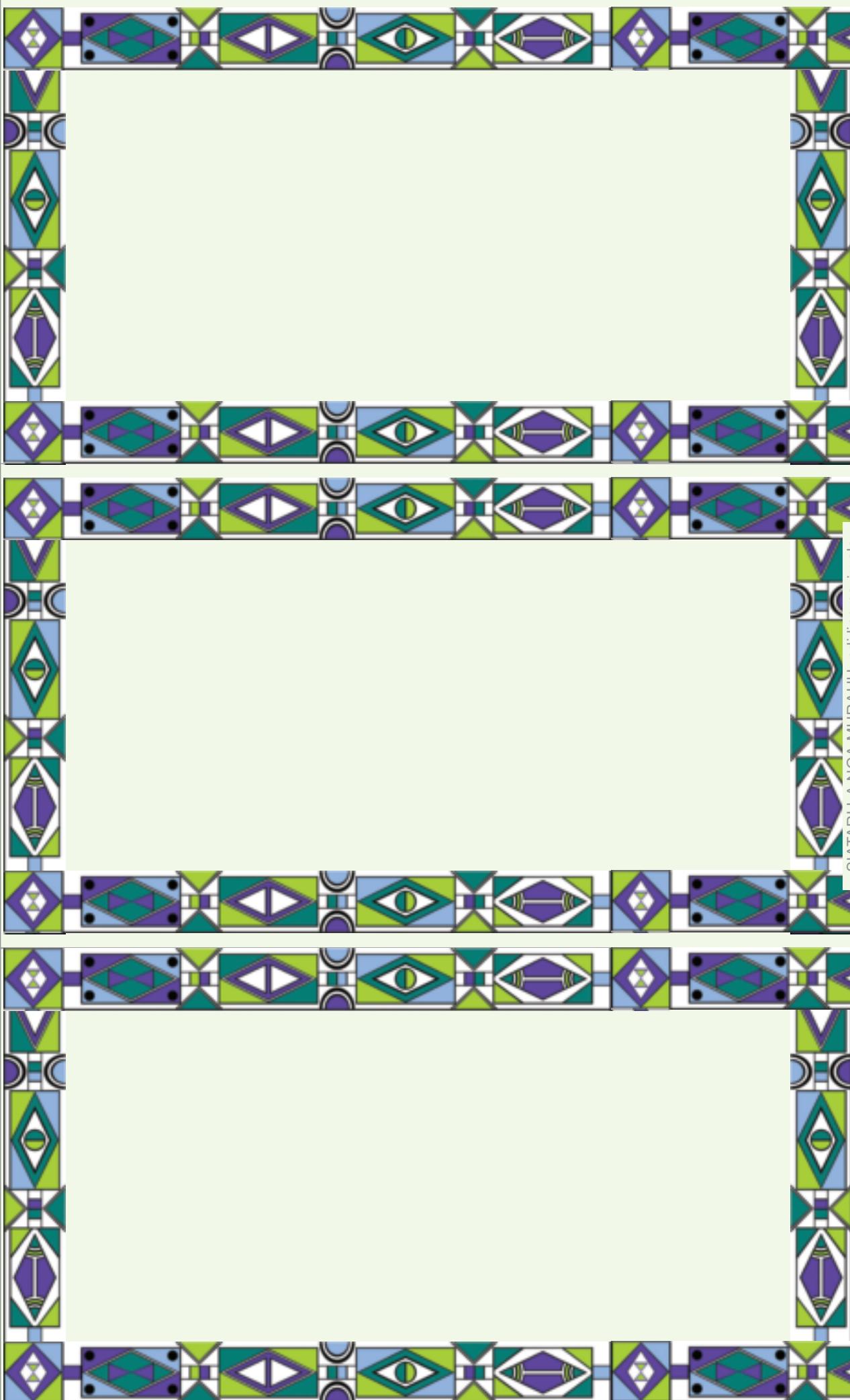
1

6

5

SIATARI LA NGA PHANDA: petelani phanda

SIATARI LA NGA MURAHU: ndi line na hwala
zwidodmbedzwa zwañu khalo sa nomboro dza luñgo,
direse ya poswo na qirese ya imelij.

2

3

4

20

U dzudzanyela phamfuthe

Kha ri ñwale

Dizainani phamfulethe yanu. Dadzani mupe wa mihumbulo. Nomboro iñwe na iñwe ya tshibuloko yo imela nomboro ya siatari kha phamfulethe.

Musi no no ita dizaini ya mvetamveto, humbelani khonani yanu a i vhale.

1

Dizainani khavara ya nga phanda.

2

Ñwalani mafhungomatsivhudzi o teaho.

3

Ñwalani mafhungomatsivhudzi o teaho.

4

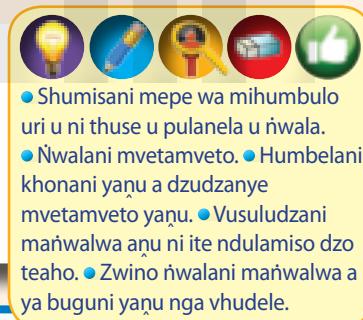
Ñwalani mafhungomatsivhudzi o teaho.

5

Ñwalani mafhungomatsivhudzi o teaho.

6

Ñwalani zwidodombedzwa zwa u ni kwama na direse.

Mafhungotswititi na mafhungotserekano

Fhungo l̄i na zwipida zwivhili.

1. **Nefhongo** wa fhungo ndi muthu ane/tshithu tshine fhungo la khou amba ngae kana ngatsho.
2. **Nyito** ndi zwine zwa khou ambiwa zwi no kwama muthu kana tshithu. Nyito i anzela u katela lipfanisi na l̄iti fhungoni.

Małodzi	o wa kha basigiri.
Nefhongo	nyito i re na l̄iti wa

Kha mafhungo a re afho fhasi, sumbedzani vhoñefhundo na nyito nga u tou ñwala. Ñwalani **nefhongo** nga fhasi ha tshipida tsha fhungo tshine tsha ri vhudza uri ndi nnyi kana ndi mini tshine fhungo la khou amba ngae kana ngatsho. No no fhedza ni talele ñefhundo. Ñwalani **nyito** nga fhasi ha tshiña tshiñwe tshipida tsha fhungo ni talele l̄iti.

Fhungo l̄ine la vha na ñefhongo muthihi fhedzi na l̄iti l̄ithihi l̄i pfi ndi fhungotswititi.

Vho Ndiafhi	vho baka khekhe.
Bufho	lo pfuka dzithavha.
Vho Ndiafhi vha muvhili	vho baka khekhe khulukhulu.
Bufho l̄ihulu l̄i no penya	lo pfuka thavha ndapfu.

U t̄uma mafhungo

Ro ya tshikoloni

naho

yo vha i tshi khou na
nga maanda.

U t̄uma mafhungo

Arali ri tshi nga shumisa fhedzi mafhungotswititi musi ri tshi ñwala kana ri tshi amba, kuambele na kuriwalele kwashu zwi nga pfala zwi sa eleli zwavhuđi. Arali ra nga t̄uma mafhungo ashu ri tshi shumisa małanganyi ri tshi itela u vhumba mafhungombumbano, hu do vha na u elela ha khwiñe.

Kha ri
nwale

Shumisani l̄ithihī l̄a haya małanganyi kha u ḥanganya mafhungo a re afho fhasi. Ni talele maiti

zwino

nahone

naho

fhedzi

ngauri

*Maipfi ane ra a shumisa kha u t̄uma mafurase, mafhungomatavhi na mafhungo a vhidzwa upfi ndi **małanganyi**. A na mushumo muhulwane wa u vhofhekanya mafhungo.*

1. Ann u a shuma vhukuma		tshiñwe tshifhinga u ita a tshi wana maraga dza fhasi.
2. Ann tshiñwe tshifhinga u ita a tshi wana maraga dza fhasi		u a shuma vhukuma.
3. O xela		o vha e na mepe.
4. Vho vha vha tshi shaya		vho vha vhe na zwo linganelaho u l̄a.
5. Nomsa u pfana na maapula		na mapiere u a a takalela.
6. Nomsa u pfana na maapula		ha takaleli mapiere.
7. O hangwa bugu hayani		o kona u shumisa ya khonani yawe.
8. Mudededzi vho vha vha sa dini		a vha lemi nwana.
9. Miroho yo aluwa zwavhuđi		mvula yo vha i songo nesa.
10. Mutsho wo vha u si wavhuđi		ra humbula u sa tsha ṫuwa.
11. O vha o sinyuwa		ndo lenga u swika.
12. O ya vhengeleni		a vho vhuya o renga tshokołeithi.
13. Sam u tamba khirikhethe		u dovha a tambavho na bola.
14. Ho vha hu tshi khou fhisa		ra humbula u ya u bambela.
15. Ha koni u vhona swiswini		ha reili vhusiku.
16. Ro humbula u sa tsha ya		ro lenga u vuwa.

U kwengweledza

Hu a swika hune na tea u kwengweledza vhañwe vhathu uri vha tendelane na kuhumbulele kwañu kana uri vha tende ni tshi ita tshihwe tshithu kana uri ni vhe natsho? Arali zwo ralo, ni tea u guda u shumisa luambo lwa u kwengweledza. Roþhe sa vhathu ri a shumisa kuambele kwa u kwengweledza, nga maanda musi ri tshi lingedza u ita uri vhabebi vhashu kana vhadededzi vha ri pfe.

Ndi khou tou humbelaa
whee, Baba. Ndi nga
fuwaho ñowa? Ndi do i
þhogomela ...

Ndi khou tou humbelaa
whee, Mma. Ndi nga yavho ha
Sam wikende yoþhe? Musi
vhabebi vhawee vha do vha
vhe hone ...

Ndi khou tou humbelaa wee,
Mama. Ndi nga ñiwala tshihwahaya
yanga matshelo? Ro neta nga
mushumo wa kiþasini ...

Kha ri
vhale

Lavhelesani tsumbo dzi tevhelaho dza kuñwalele kwa u kwengweledza.

Thoho

**Muñwe na muñwe wa fhano tshikoloni u tea u
vhulunga muðagasi.**

Ndivho

Uri muñwe na muñwe wa afho tshikoloni a tende u
vhulunga muðagasi.

Vhathetshelesi-
vhælæli

Thohoyatshikolo na vhadededzi

Kha tsumbo iyi,
muñwali u bulu
zwiitisi zwa nyito
a dovha a amba
ngadzo a tshi
itela u tikedza
kuhumbulele
kwawe.

Tshiitisi tsha u
thoma

Tsha u thoma, zwishumiswa zwa muðagasi zwi shumisa muðagasi munzhi.
Zwi amba uri zwikirini zwa khomphiyutha, phurodzhekhitna radio zwi tea
u dzimiwa arali zwi si khou shumisa. Kha vhege yo fhelaho, zwishumiswa
zwoþhe zwa muðagasi zwo siwa zwo funga nga bureiki na musi tshikolo tshi
tshi bva.

Tshiitisi tsha
vhuvhili

Tsha vhuvhili, zwiñwe zwishumiswa zwi no nga sa mavhone na dzihitha na
zwone zwi ja muðagasi. Muñwe na muñwe u tea u dzima mavhone musi a
siho lufherani lugede. Dzihitha na dzifene zwi tea u shumisa fhedzi musi
mutsho wo kalula. Kha vhege yo fhelaho, hu na dzihitha dze dza siwa dzi
tshi khou duga vhusiku hoþhe.

Nweledzani
kuhumbulele kwañu.
Neani zwine na khou
themendela musi ni
tshi khunyeledza.

Ndi tshi khunyeledza, arali roþhe ri tshi nga elekanya nga u vhulunga
muðagasi, ri nga kona u fhungudza u shumiseswa ha zwivhaswa.
Kha ri thome zwino u fhungudza u shumiseswa ha zwivhaswa.

Rerani nga phindulo dza mbudziso idzi ni na khonani yanu. Muñwali u þahisa tshaka nngana dza
kuhumbulele nahone u þahisa vhuñanzi vhufhio ha u tikedza kuhumbulele kuñwe na kuñwe.

Kha ri ambe

Deithi:

TV ndi tshithu tshavhuđi kha vhana?

Thoho

U ita uri vhathu vha tende uri TV a si tshithu tshavhuđi kha vhana, nauri, naho i tshi nga ḥuđuwedza ndowelo i si yavhuđi, i a dovha ya ćisedza vhana matheriała wa pfunzo na u ḥana vhuđifari havhuđi.

Kha tsumbo iyi muñwali u ri fha kuhumbulele kwa u tikedza na kwa u hanedza. U ḥwala uri "kha ḥinwe sia ..." fhedzi a dovha a ri "kha ḥia ḥinwe sia ..."

Ndivho

Ndivho

Kha ḥinwe sia, khungedzelo dza TV dzi ḥuđuwedza vhana u vha vharengi vha re na tseda. Nga ḥha ha zwenezwo, vhana a zwi vha thusi tshithu musi vha tshi ḥwa vho ḥalela mitambo kha TV. Vha tea u bva vha ya u tamba mitambo nn̄a hangei.

Tshigwada tsha matshe-
tshellesivhataleli

Kha ḥinwe sia, TV i a kona u ćisedza vhana mafhungomatsivhudzi ane vha a lila. Hu na mbekanyamushumo nnzhi, dzi no nga sa The Learning Channel, dzine dza funza vhałaleli ngudo dzi re na ndeme. Zwińwe hafhu ndi zwauri, TV i dovha hafhu ya funza vhathu ndowelo dzonedzone dza kutshilele ku re na mutakalo ngomu.

Kha ḥinwe sia

Ndi tshi vhina, naho u ḥalela TV zwi tshi nga ḥavha ndowelo mmbi, zwi a dovha zwa funza na u ḥuđuwedza kutshilele ku re na mutakalo ngomu.

Kha ḥila ḥinwe sia

Kha ri ambe

Ndi kuhumbulele kungana kune muñwali a ḥahisa?

Ndi mbuno dzifhio mbili dzine a bula a tshi ima na TV.

Ndi mbuno dzifhio mbili dzine a bula a tshi sasaladza TV.

Ndi kuhumbulele kufhio ku no ima na TV kune vhadededzi vha nga ku funa?

Ndi kuhumbulele kufhio ku no ima na TV kune vhabebi vha nga ku funa?

Maipfimaswa

U ንwala kuhumbulele kune kwa kungedzela

Rerani nga ḥoho dzi tevhelaho ni na khonani yanu ni kone u nanga nthihi ni ንwale ngayo. No no fhedza, shumisani bammbiri ja u shumela ji tevhelaho kha u dzudzanya

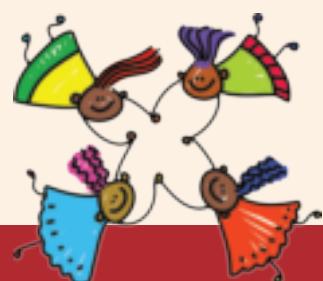
Tshikolo tshi fanela u vala tshifhinga tshilapfu.

Vhana vha
tea u fhiwa
tshuňwahaya
ḥukhu.

- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thuse u pulanelu u ንwala.
- ንwalani mvetamveto. ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. ● Vusuludzani marivalwa aṇu ni ite ndulamiso dzo teaho. ● Zwino ንwalani marivalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Lingani kuhumbulele kwaṇu zwi tshi nga ni kha dibethi ni sa athu u ንwala kha siaṭari ja seli.

Deithi:

Kha ri
nwale

Shumisani mepe wañu wa mihumbulu kha
u luka kuhumbulele kune kwa ðo shandula
mihumbulu ya vhathu.

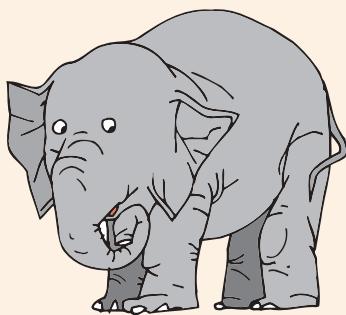
Maipfimmaswa

Thoho	
Ndivho	
Lushaka lwa vhathetshelesi- vhañaleli	
Kuhumbulele kwa u thoma ku no tokedza þohoa ya mafhuno añu	
Kuhumbulele kwavhuvhili ku no tokedza þohoa ya mafhungo añu	
Nweledzani mihumbulu yanu. Ni nee themendelo ya u vhina.	

TEACHER: Sign

Date

Zwi shumiswa zwa vhurendi na zwińwevho

Tshifanyiso tsha muhumbulo tshi vhambedza zwithu zwivhili tsha guma nga u bula hune izwi zwithu zwa fana hone. Hu shumiswa maipfi a no nga **fana na kana sa**.

O ūla sa ndou.

Ni nga kona u elelwa zwińwe zwifanyiso zwa muhumbulo?

**Zwifanyiso zwa
muhumbulo**

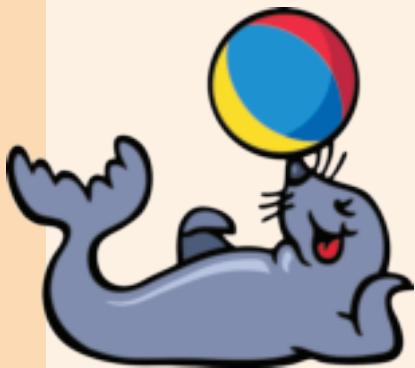
Limethafore lī vhambedza zwithu zwivhili nga u amba uri tshitihu tshigede ndi tshińwe.

A lī shumisi maipfi a no nga **fana na kana sa**.

Malindi ndi thase.

Ni nga kona u elelwa dzińwe tsumbo?

Mamethafore

Maipfi a no thoma nga małedere a no fana a shumiswa a tshi tou tehekana hu u itela u kunga vhavhali.

Pfuko dici pfuka dici sa pfali.

Ni nga kona u elelwa dzińwe tsumbo?

Alitheresheni

Maipfi a re na mibvumo i no fana ya pfalandothe a shumiswa kha u edzisela zwine muthu a khou ńwala ngazwo kana u edzisela limudi.

E thaphuthaphu, e dzadzadza?

Ni nga kona u elelwa dzińwe tsumbo?

Asonenitsi

Deithi:

Pfanywa

Haya ndi maipfi ane a amba zwi no fana.

Ri shumisa pfanywa musi ri tshi tama uri luambo lwashu lu nyanyule.

O vñuya o fhela/o sekene/e ludingedinge.

Ni nga kona u elelwa dziñwe tsumbo?

Mafhambanyi

Haya ndi maipfi ane a amba zwi no fhambana.

Ri a shumisa kha u sumbedza khanedzano.

Ni nga kona u elelwa dziñwe tsumbo?

naka

luvhilo

Haya ndi maipfi ane a adzisela midzumo.

Onamatopia

Ni nga kona u elelwa dziñwe tsumbo?

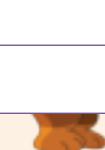

Khonsenentsi

Vele wa Vondwe o vaiwa nga vunga nga vuvu na vivho.

Ni nga kona u elelwa dziñwe tsumbo?

Lavhelesani ni vhone uri **v** i dovhoholowa lungana.

Kweee
kweee
kwee

Huhu
huhu

Ri shumisa lñanisi kha u ñanisa zwithu.

Linanisi/likaluli

Lí a fhisa Niani, Vñukalanga lí gotsha ñama

Ni nga kona u elelwa dziñwe tsumbo?

TEACHER: Sign

Date

Mufhindulano wa vhukati ha vhusiku

Kha ri ñwale

Mañwe a mafhungo a re vhukati afho fhasi a ɬalutshedza uri muthu a re kha tsha u ḥa ndi muthudde, ngeno mañwe a tshi ɬalutshedza muthu a re kha tsha monde. Talani mutalo u tshi bva kha fhungo ɿñwe na ɿñwe u tshi ya kha muthu o teaho.

U khou ṭoda
mini
nnda vhusiku?

Livhone ḥa lutombo
i no poidza.
U ambara yunifomo ya muvhala
wa lutombo i re na mutsetse.
Mavhudzi awe a dzula
o ɬhamalala.
U dzula a tshi nga ha ḥambi.
U na ipfi ɿdenyenadenya.
U vhonala o tshuwa na u
divhona mulandu.
U vhonala a sa sei.
U pfi Khuliso, wa miñwaha
ya fumithihi.

A huna
Ndi khou d̄livhōnela
ñwedzi na ɿaledzi.

Kha ri ñwale

Nwalani zwine vha khou vhudzana. Hezwi zwi vhidzwa upfi ndi mufhindulano. Mufhindulano u ri vhudza zwine vhathu vha amba.

Matambwa a ñwalwa ngaurali. Musi no no fhedza mufhindulano,
u shumiseni kha u ita ɿitambwa henefho kilasini.

Pholisa: U khou ṭoda mini nnda vhusiku?

Khuliso:

Pholisa:

Khuliso:

Pholisa:

Khuliso:

Deithi:

Maipfi maswa

Ndi vhathu vhangana vha no khou amba kha mufhindulano uyu?

Ndi nnyi na nnyi?

Maipfi ane a ḋo shumiswa nga pholisa a ḋo fhambana ngafhi na a kutukana ku sa pfi?

Ńwalani phara ine ya ḥalutshedza muńwe na muńwe wa avha vhathu.

Pholisa: _____

Zwino ńwalani mufhindulano wa vhukati ha inwi na mudededzi wańu.

Ńwalani dzina ḥanu kha mitaladzi mitswuku.

Mudededzi: Ndi Iwawhuraru zwino kha vhege he ni si lte tshuihwahaya yanu.

Mudededzi:

(Inwi):

Mudededzi:

(Inwi):

Mudededzi:

TEACHER: Sign

Date

Vhabvumbedzwa vha re tshiṭorini itshi ndi vhonnyi?

Tshi anetshelwa nga ndilade? Ni a kona u topola nzulele ya mufhindulano? Vhaambi ndi vhonnyi?

Kha ri whale

Kha ri ambe

Vhalelani litambwa iji n̄tha ni na khonani dzaṇu dza sumbe u itela uri muṇwe na muṇwe waṇu a vhale tshipiḍa tshithihi tsha zwine zwipuka zwa khou amba ngeno muthihi kha vhoiwe a tshi do vha ene muanetsheli a no vhala zwi re vhukati.

Kalekale, zwipuka zweṭhe zwa Mudanani wa Sananga zwe vha zwi tshi dzula zweṭhe zwe takala.

Lo vha li ja maladze, hu tshi vhosankambe, he mbiđi dza mavhala, he vhomvuvhu, vhotalingwane vhongweṇa, he ndou khulu na vhothamuwani vhoṭhoho. Lo vha lo sina midzi u swika hu tshi mbo di pfulutshela ndau ye ya lila u ponda idzi phukha dzoṭhe! U bva leneļo ḫuvha, phukha dzo vha dici tshi dzula dzo tshuwa. Fhedziha, liñwe ḫuvha, phukha dza tshea tsheo ya vhahali: dza ri dici tea u ya dza amba na Vho Ndau uri hu wanale thandululo ya thaidzo iyi. Musi Vho Ndau vha tshi vhona phukha dzoṭhe dici tshi sendela, vha pfa vho takala nga maanda, ngauri vho humbula uri ḫamusi a vha nga do ḫidina nga u zwima – ngauri tshiswituļo tshi khou tou ḫidisa tshone tshiñe. Fhedzi zwinezwi Vho Ndau vha tshi tou thoma u rothisa nthe, ḫhoho ya tshivhiti ya mbo amba navho.

Thoho: Ndi amba Muhal... ee ...nnn ... ri khou tama u amba navho nga mafhungo a no khou dina vhukuma. Arali vha nga ri ponda roṭhe hafha vha do sala vhe khosi ya nnyi?

Khathihi fhedzi phukha dza mbo thoma u amba mazha.

Mbiđi: Ndi ngoho, vha do sala vha si na vhalanda.

Ngweṇa: Vha do sala vhe vhoṭhe shangoni ḫavho.

Mvuvhu: Nahone vha do ja mini ngauri hu do vha hu si tshee na tsha u zwima!

Muzhou: Vha do fa nga ndala, Vhafuwi!

Sankambe: Zwino ro da na muhumbulo hafha: Arali vha nga litsha hezwi zwa u ḫwa vha khou ri ponda, zwiliwa zwi do ḫiswa kha vhone nga riñe ḫuvha liñwe na liñwe.

A vha nga ḫwi vha tshi zwima. Vhone tshavho hu do vha u ḫalela TV ḫuvha loṭhe.

Vho Ndau vha thetshelesa zwe zwa vha zwi tshi khou ambiwa.

Vho Ndau: Ni do nn̄disela zwiliwa? Ndi thandululo yavhuđi heyo! Fhedzi ndi tea u ni tsivhudza hafha: na tou pfuka ḫuvha liñhihi fhedzi, ndi do ni rođa noṭhe nga luthihi!

Thendelano ya mbo vha yeneyo. U bva wonoyo musi, ha rumelwa tshipuka tshithihi ḫwavhoni wa Vho Ndau ḫuvha liñwe na liñwe. Ha mbo swika ḫuvha lauri Sankambe tshi vhe tshiṭavhelo tsha Vho Ndau. Sankambe tsho vha tshi sa ḫodi u fa, tsha mbo luka maano.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫhoho ni lingedze u humbulela uri marīwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfeſesi phara iyi, i vhaleleni n̄tha.

Sankambe tsha tshimbila nga u ongolowa tsho livha ንwavhoni wa Vho Ndau. Vho Ndau vha vhe na ndala nga maanda. Musi vha tshi vhona Sankambe kwo ቴukufhala kwo rali, vha sinyuwa vhukuma.

Vho Ndau: U vhona u nga kuvhuđa kułukułuku ngaurali ku nga mpfusha?

Ndi na ndala nga maanda, nahone idzou vhona uri wo onda hani na u ቴukufhala!

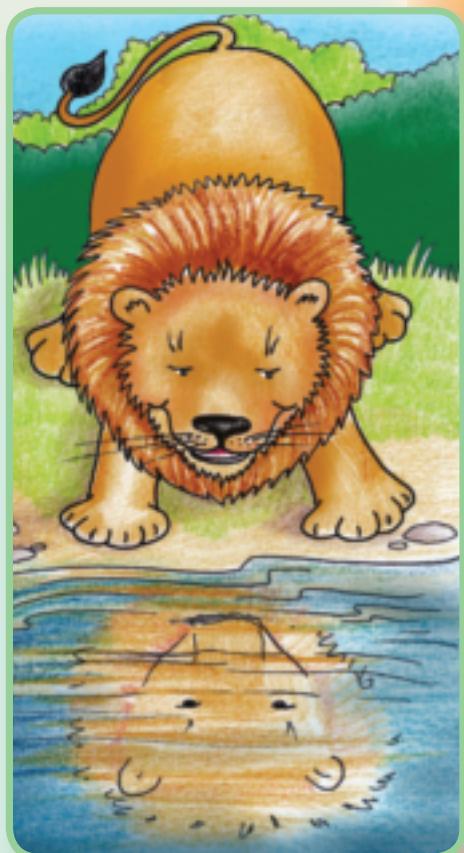
Sankambe: Vha a ደivha Vhafuwi, phukha dzo vha dzo vha rumela mivhuđa ya rathi, fhedzi miłanu ya vho pondiwa nga inwe ndau ndilani.

Vho Ndau: Ndi ndau ifhio yeneyo? Ndi nne khosi ndi ndothe hafha.

Sankambe: Ho vha hu ... ndi... hu na ... hu na ሥንዬ ሪዳህ ሥሁሮስ. ሪዳህ ዓ hone ዥ ri vhudza uri ndi ዓone khosi ya mahosi othe hafha sananga.

Vho Ndau: Ndariyeni u tsumbedze ሪዳህ ዓ hone, uri ndi ዓ funze mikhwa – hoyu ndi muvhuso na shango LANGA!

Sankambe na Vho Ndau vha mbo swika mulamboni wo tsaho vhukuma. Sankambe tsha vhudza Vho Ndau uri ሪዳህ ዓ ngomu mađini. Vho Ndau vha ታodzimela mađini vha vhona murunzi wavho. Vha vhona u nga ndi ሪላ ሥንዬ ሪዳህ. Vha vhomba nga ipfi ሥሁሮስ vha mbo ደi fhufhela mađini vha tshi lwa na zwe vha humbula uri ndi ሪላ ሥንዬ ሪዳህ. Vho Ndau vha tshi ralo vha gekhana na tombo lihulu vha mbo ደi nwela khothe. Sankambe, tshe tsha vha tshi songo takala zwone, tsha humela kha dziñwe phukha uri tshi vha vhudze mafhungomađifha. Nangoho u bva tshitshetsho phukha dzo tshila dzo takala afha Mudanani wa Sananga.

Vhalani mbudziso dzi tevhelaho ni dzi fhindulele kha zwikhala zwe na ነዏዋ.

Ndi nga mini phukha dzo vha dzi tshi ofha Vho Ndau ngaurali?

Maano a Sankambe o vha afhio?

Thoho yavhuđi ya lungano ulu i nga vha ifhio?

Ndi nga mini phukha dzo vha dzi tshi kakamela musi dzi tshi amba na Vho Ndau?

U pulanelala litambwa

Kha mabammbiri a u shumela o fhiraho no vhala mifhindulano mivhili. Zwino qilugiseleni u nwala mufhindulano wañu inwi muñe. Shuman ni na muñwe nga inwi ni tshi fhedzisa mepe uyu wa mihumbulu.

Dzina la litambwa

1 Vhabvumbedza ndi vhonnyi?

2 Puloto yaþo ndi ifhio?

3 Fhethuvhupo ndi hufhio?

4 Muanetsheli u ðo amba zwifhio?

5 Ndi mulaedza ufhio une nda tama u fha vhathu?

Shumisani mepe wa miumbulo kha u ita mvetamveto, musi no no fhedza u dzudzanya mvetamveto, nwalanli litambwa jañu nga vhudele tshikhalani tshe na ñewa.

Talutshedzani fhethuvhupo

Madzina a vhabvumbedza

Zwine vña amba zwi kha tsifhinga tsha zwino

- Shumisani mepe wa miumbulo uri u ni thuse u pulanelala u nwala.
- Ñwalani mvetamveto. • Humbelani khonani jañu a dzudzanya mvetamveto jañu. • Vusuludzani marwalwa jañu ni ite ndulamiso dzo teaho. • Zwino nwalanli marwalwa a ya buguni jañu nga vhudele.

U vhiga nga zwe vha amba

U shumisa zwidzvhe: Ni tea u thoma kana u fhedza nga maiti a no shuma na maipfi a no nga: **tshi**, **ri**, **hu**, **mbo** na no ralo. “Ndi khou humbela uri ni nthuse,” ndi Bongi a **tshi** humbela kana Bongi a **tshi** humbela a **ri** “Ndi khou humbela uri ni nthuse.” “Ndi nga ḥuwa na inwi?” **hu** vhudzisa Peter kana Peter a **tshi** vhudzisa a **ri** “Ndi nga ḥuwa na inwi?”

Kha ri
nwale

Dzhenisani
zwidzvhe
mathomoni na
magumoni a zwe
muambi muṇwe na
muṇwe a amba.

Thoho ya vhudzisa Vho Ndaу ya ri Ndi nga amba navho?

Sankambe tsha ri arali vha nga ri ḥa vha ḥo sala vhe vhothe shangoni ḥavho.

Ndaу ya vhudzisa ya ri ni ḥo nndisela zwiliwa nwavhoni wanga naa?

No zwi itela mini? Ndi ene a tshi vhudzisa.

Anna a ri a huna tshine ra nga ita.

Zwino nwalani zwine vha khou amba sa maipfi maambelwa.

Anna

Ni v̄hona u nga i ḥo na nga Mugivhela?

Tshifhinga tshoṭhe tshati ya mutsho i sumbedza
mvula v̄husiku fhedzi.

Bongi

Jabu

Ndi zwone zwavhudi ngauri Chiefs i khou tamba.

Deithi:

Maipfi maswa

Tanganyani mafhungotswitii aya uri a ite mafhungo tserekano.

Shumisani **nahone** na **ngauri**.

Tshimange tsho **la** mbevha. Tshimange tsha dovha tsha **la** tshisi.

Ro pfa ro tshuwa. Ro pfa phosho.

Mmbwa yo huvha. Ho vha hu na muthu getheni.

Vho gidima vha khuda. Mvula ya na.

O renga rokho. O dovha a renga na zwienda.

Kha ri
nwale

Wanani **pfanywa** (maipfi a no amba zwithihi) dza maipfi a re kha thebulu. Shumisani maipfi aya uri a ni thuse.

xela vhađa lamba veta humbudza vhulenda mbava
mafhi hwenya shengela tambula tota dzida

Pfanywa ndi maipfi a re na thalutshedzo dzi no fana. Tsumbo, **lima** ndi pfanywa ya **gveda**.

zanyuka	
ngalangala	
padza	
hana	

tsivhudza	
vhuhwavho	
fobvu	
mukhaha	

Wanani **mafhambanyi** a maipfi o talelwaho. A nwaleni tsibogisini tshi re magumoni a fhungo.

Uyo musi ho vha hu tshi khou <u>rothola</u> .	
Nda <u>sinyuwa</u> ndi tshi vhona kukaladzi kwanga ku tshi khou <u>shulula</u> swobo.	
Ndo tshimbila nga bisi ndo <u>ima</u> .	
Ni <u>bvule</u> zwiambaro zwa mivhala mivhili.	
Khuni <u>tsekene</u> ndi dzone dzi no dugesa.	
Bugu yanga ya tshikolo yo <u>xela</u> .	

TEACHER: Sign

Date

Kha ri vhale

Tshiatsiatsi tsha duda

Ndi atsiatsi ya tshiatsiatsi.
 Ndo thoma mulovha.
 Nda nga ndi sa lovha.
 Nda ya ha dokotela.
 Nda vhuya ndo ȶokotela.
 Mishonga i minzhi.
 Atsia! Atsia!
 Nda dzhena nguvhoni.
 Atsia! Atsia!
 Na miloroni.
 Thishu dzo fhela.
 Ndi tshi fumula.
 Ndo feila thesite ya mupeleto.
 Nga tshiatsiatsi Vho Thitshere.

Bruce Lansky (*tsho tou pambiwa*)

- Lingedzani u thetshela mutevhetsindo kana mudivhitho wa tshirendo itshi.
- Tshi vhaleleni n̄tha ni vhandele muthivhitho zwanda.
- Ambani na muñwe nga inwi nga mafhungo a tshirendo itshi.

Ñwalani tshirendo tshañu inwi muñe.
 Ni lingedze uri mutualadzi muñwe na muñwe wa vhuvhili u vhe na ipfi li re na
 mutevhetsindo. Itani mvetamveto ya tshirendo tshañu inwi muñe. Tshi vhaleleni
 khonani yañu ni tshi tou vhalela n̄tha ni kone u tshi ñwala tshikhalani tshi re afho phasi.

Deithi:

Kha ri
nwale

Shumisani manwe a thangeladzina idzi kha u fhedzisa mafhongo a re afho phasi.

nga fhasi

ntha ha

seli ha

tsini na

murahu ha

kha

Nndwakhulu u dzula _____ bada ine a i pfuka ɖuvha ɿñwe na ɿñwe.

O vhea bugu _____ ʈafula.

O fhufha a pfuka _____ gethe.

Luswielo lu _____ vothi.

Tshimange tsho dzula _____ mulilo nga uri hu khou rothola.

Vho hwala dzanda ja khuni _____ ʈhoho.

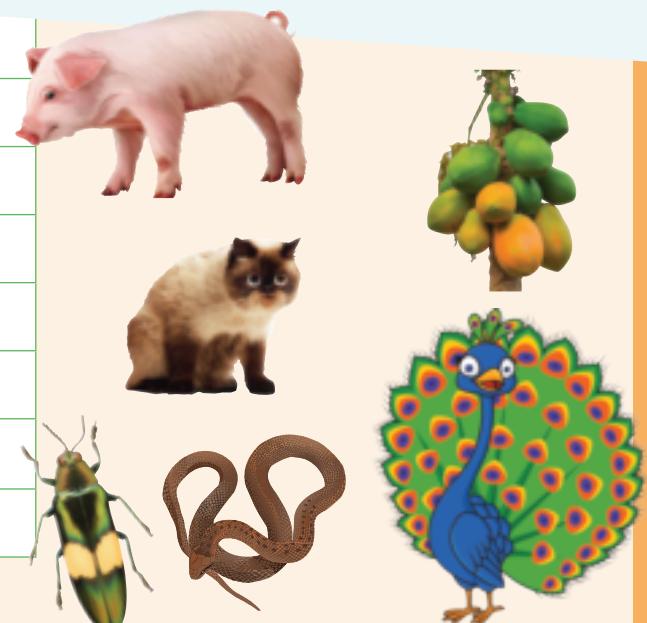

Kha ri
nwale

Ñwalani dzina ja tshipuka ni tshi itela u fhedzisa mafanyisi.

Ri anzela u ʈalutshedza tshiñwe tshithu nga u amba uri tshi fana na tshiñwe tshithuvho. Tsumbo, arali muthu a tshi tshimbila nga u ongolowa ri ri "U na thotho dzi no nga dza luaviavi." Hezwi zwi vhidzwa upfi ndi ʃifanyisi. Ri anzela u shumisa zwipuka na zwikhokhonono kha mafanyisi.

1	U lemela sa ndou	ndou
2	O nona sa nguluvhe.	
3	O lapfa sa mupapawe.	
4	U fela felo sa bete.	
5	O naka sa ɖuvha.	
6	U ɖikukumusa sa phikhokho.	
7	U na vhutshivha sa ñowa.	
8	U ɖifuna sa tshimange.	

TEACHER: Sign

Date

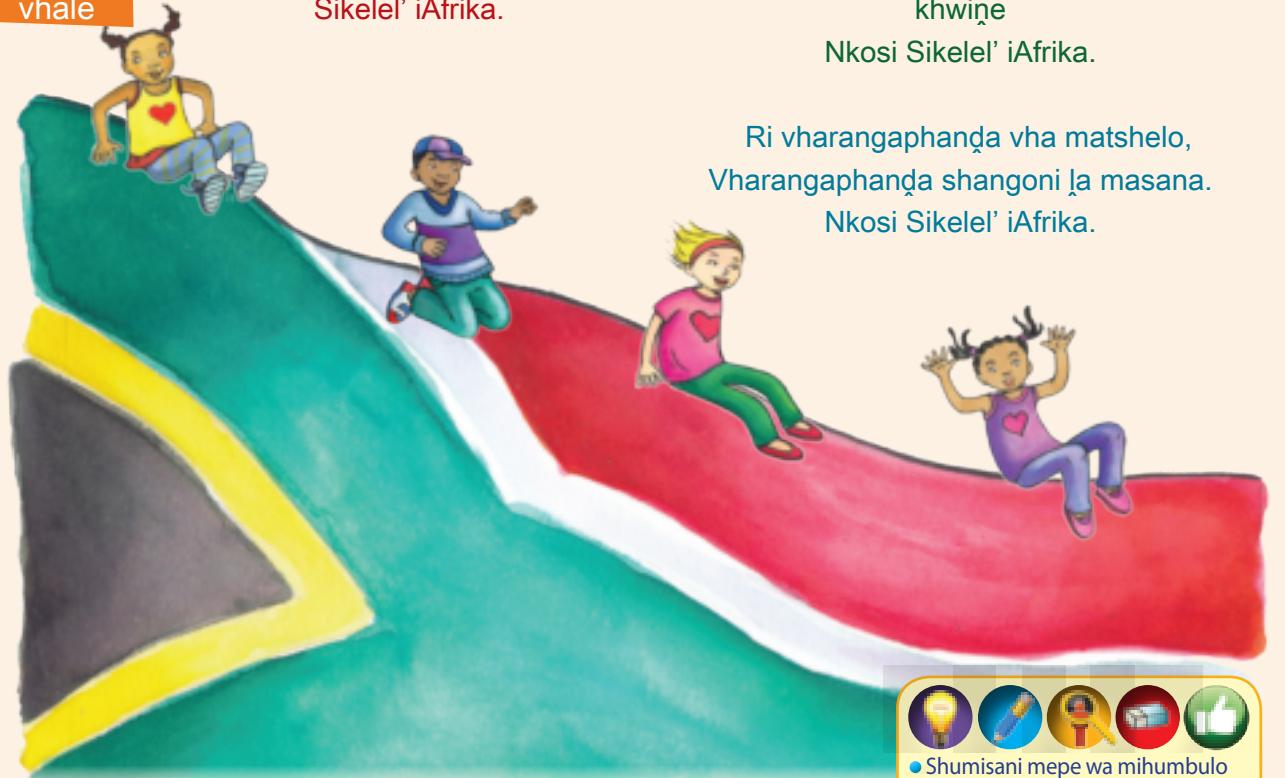
61

Tshikhodo tsha Afrika Tshipembe

Kha ri vhale

Kha ri farane nga zwanda, Riñe
vha lushaka lu no qitongisa.
Roñe ri imba liuimbo lwa, Nkosi
Sikelel' iAfrika.

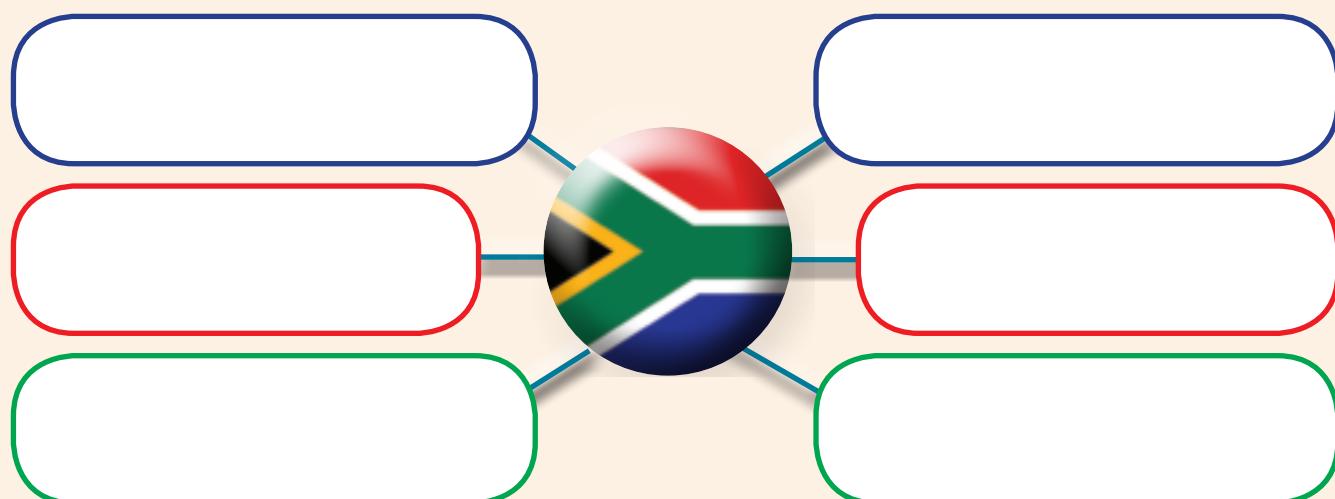
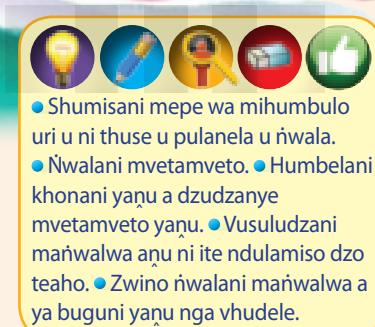
Kha ri ambe

- Tshikhodo itsi tshi amba nga mini?
- Ndi nga mini ri tshi ri ndi tshirendotshikhodo?
- Tshikhodo itsi tshi na mutevhetsindo?
- Ndi lini hune vhatu vha ita zwirendozwikhodo?

Kha ri ñwale

Ni vhaba u nga vhoiwe sa vhabudi ni nga ita mini kha u ita uri shango ñashu li vhe la khwiñe? Dzhenisani mihibulo yanu kha hoyu mepe wa mihibulo.

Deithi:

Maipfimmaswa

Zwino ñwalani phara nga uri ni nga ita mini uri shango ja Afrika
Tshipembe ji dzulee khalo.

Kha ri
ñwale

Shumisani mihumbulo iyi kha mepe wa mihumbulo.

Ro ni fha fhungothoho (muhumbulo muhulwane) line na nga thoma ngalo phara iyi.

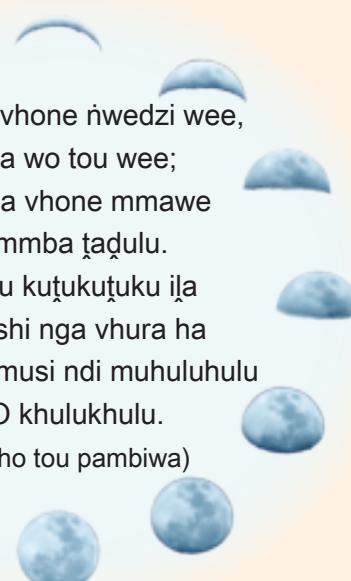
Afrika Tshipembe ndi shango ja manakanaka nahone rothe ri nga thusa kha u ita uri ji tshilee khalo.

Zwino ñwalani tshikhodo tshanu inwi muqe nga vhutshilo ha Afrika Tshipembe.

U diphina

Eee! Kha vha vhone ñwedzi wee,
Wo tshena wo tou wee;
Eee! Kha vha vhone mmawe
U nga lammaba tađulu.
Kwo vha ku kułukułuku ila
vhege. Ku tshi nga vhura ha
Vho Ligege; Namusi ndi muhuluhulu
Wo ola O khulukhulu.
E Follen (tsho tou pambiwa)

TEACHER: Sign Date

63

Ri renda ri tshi mona na ḋuvha

Kha ri ambe

- Madzina a pulanete ni a a ḋivha?
- Ni a ḋivhudzisa uri pulanete dzo tou itisa hani?
- Dzi fana na pulanete yashu, Liphasi?
- No no vhuya na vhona dziñwe dzadzo vhusiku, ngei ṭaḍulu?
- Ni a zwi ḋivha uri ri vhukule vhungafhani u bva kha ḋuvha?

Tshirendoni itshi Pluto i kha di pfi ndi pulanete. Nga 2006, vhoradzisaintsi vho tendelana kha ṭhalutshedzo ntswa ya uri pulanete ndi mini, vha pfana uri Pluto a si pulanete.

Hu na pulanete dza ṭahe dzi no mona ḋuvha? Thetshelesani ndi tshi dzi vhidzelela nga nthihi nga nthihi. Mercury? Ndi hone! Ndi wa u thoma. Ndi tsinitsini na ḋuvha.
Venus? Ndi hone! Ndi wa vhuvhili
Ndi a penya, sa dzinga. Liphasi? Ndi hone! Ndi wa vhuraru Liphasi haya hashu.
Mars? Ndi hone! Ndi wa vhuṇa
Ndi mutswukutswuku, idani ni dale.

Jupiter? Ndi hone! Ndi wa vhuṭanu
Ndi nne muhulusa, fhano ni nga si tshile.
Saturn? Ndi hone! Ndi wa vhurathi
Rinngi dza buse na aisi. Uranus? Ndi hone!
Ndi wa vhusumbe. Ndi tengama ndo sendama,
ṭaḍulu kule. Neptune? Ndi hone! Ndi wa vhumalo
Ndi na phopho khulukhulu. Pluto? Ndi hone!
Ndi wa vhuṭahe. Ndi mutukusa kha vhoṭhe, ndi
mutshilani.

M Goldish (tsho tou pambiwa)

- Tshirendo itshi tshi khou amba nga mini?
- Ni vhona u nga ndi ngani murendi o የwala itshi tshirendo?
- Tshirendo itshi tshi ni vhudza mini nga kudzulele kwa pulanete?
- Pulanete yashu, Lifhasi, i vhukule vhungafhani na ሂuvha?
- Vhalelani tshirendo itshi nthā ni rwe mulenzhe fhasi ni tshi tevhedza mutsindo watsho.

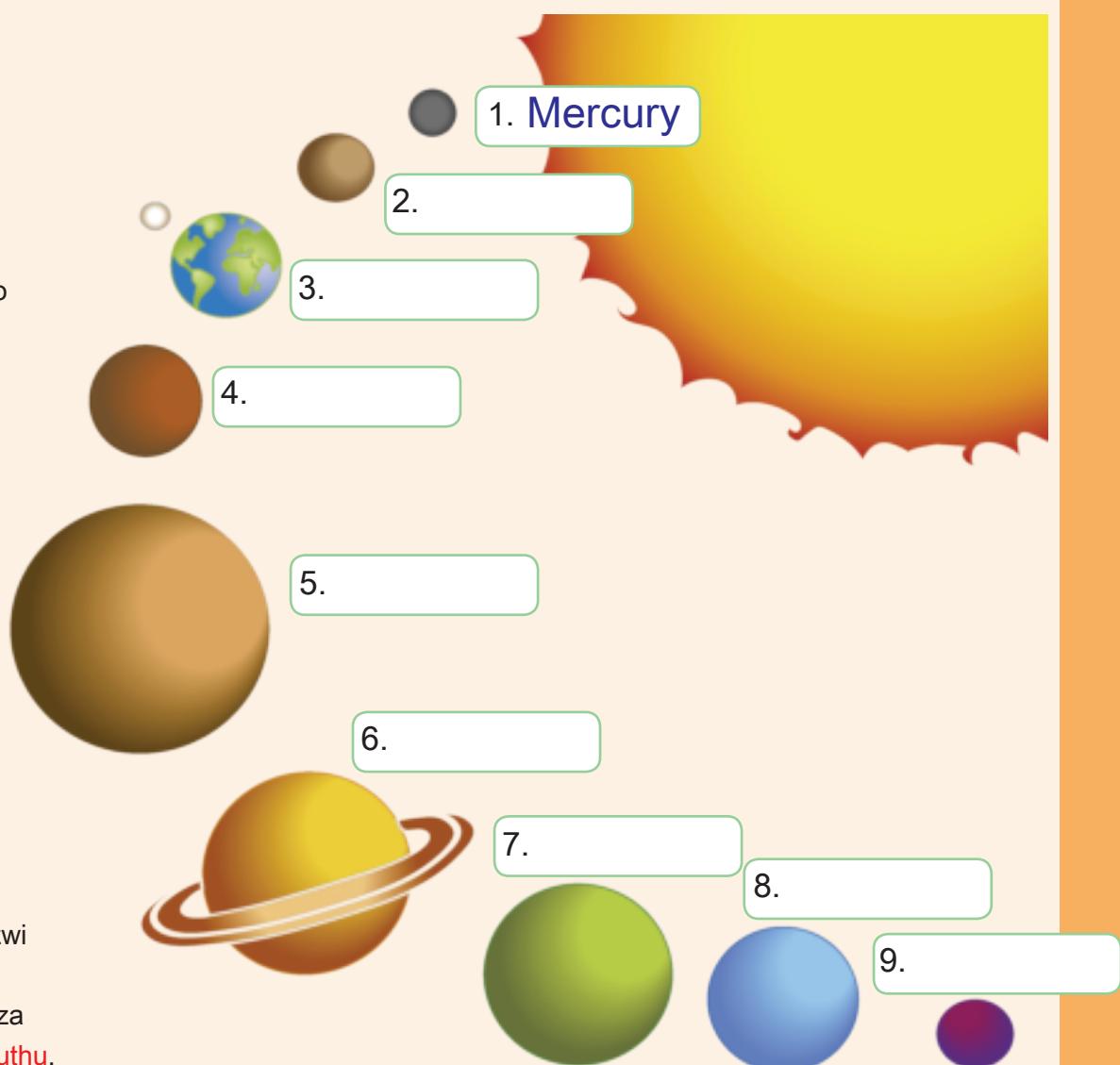

Tshirendoni itshi wanani phere dza rathi dza maipfi ane a vha na mutevhetsindo ni dici ነwale afho kha theбуļu.

kule	tengama				

Lavhelesani tshirendo itsho na nyolo i re afho fhasi. Lingedzani u dzhenisa madzina a pulanete ni tshi tevhedza zwine tshirendo tsha ri vhudza zwone malugana na vhuimo ha pulanete dici tshi mona na ሂuvha. Kha hetshi tshirendo, murendi u vhidzelela pulanete nga nthihi nga nthihi dici tshi fhindula. U dzhia pulanete idzi sa vhatu. Ndi zwine ra zwi vhidza uri ndi u edza muthu, maipfi a no edza muthu a pfi **maedzamuthu**.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ńwalani tshirendo

Kha ri ńwale

Pulanelani u ńwala tshirendo. Ńwalani mafhundo mavhili a re na raimi tshibogisini tshińwe na tshińwe. Shumaní na khonani yanu. Nekanani mihibulo ni ńwale zwibogisini mihibulo ine na do i shumisa tshirendoni tshańu. Ni kone u ńwala mafhundo mavhili a re na raimi tshibogisini tshińwe na tshińwe.

- Shumisaní mepe wa mihibulo urí u ni thuse u pulela u ńwala.
- Ńwalani mvetamveto. ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. ● Vusuludzani mańwalwa ańu ni ite ndulamiso dzo teaho. ● Zwino ńwalani mańwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Tħoħo ya tshirendo

Limethafore ndi mini?

Ri shumisa nga maanda mamethafore zwirendoni.

Limethafore ndi musi hu tshi shumiswa ipfi (kanzhi dzinazwa)

Jifurase kha u talutshedza mvumbo ya tshinwe tshithu. Tsumbo ndi: U na mbilu ya tombo.

U tou vha thase. Musi ni tshi shumisa limethafore, ni vha ni tshi khou vhambedza zwithu ni sa shumisi "sa" kana "fana".

Kha ri nwale

Zwino nwalani tshirendo tshanu nga vhudele ni tshi rendele kijasi.

Kha ri ambe

Bulani zwine jinwe na jinwe ja
mamethafore aya ja amba.

Olani tshifanyiso tsha u sumbedza
jithihi jao.

**Mudededzi washu vho vha vha siho,
mapfene a tsitsa vhana.**

A tou oma nga nyofho.

Thesite yo vha i sa kondi – i tshi tou
vha dzhia wo lala.

TEACHER: Sign

Date

U fhedza!

Ndi a kona

- u vhala lungano.
- u vhala marīwalwa a u kungedzela.
- u sengulusa marīwalwa a u kungedzela.
- u vhala atikili ya gurannda.
- u topola ḥhoho ya mafhungo, ndivhadzamuvhigi, marangaphanda.
- u vhala mufhindulano
- u pulanelna na u ḥwala tshiṭori.
- u pulanelna na u ḥwala atikili ya gurannda.
- u pulanelna na u ḥwala mufhindulano
- u humbulela uri tshiṭori tshi ḥo fhela nga ndilađe.
- u ita ḥitambwa ḥi no kwama tshiṭori.
- u topola vhabvumbedzwa, puloto na fhethuvhupo.
- u shumisa thangi na mitshila.
- u bula mafhambanyi na pfanywa.
- u ḥalukanya ḥefhongo na nyito.
- u topola na u shumisa tshaka dzo fhambananaho dza madzina.
- u sengulusa khungedzelo.
- u topola lushaka lwa vhathetshellesivhaṭaleli.
- u ḥalukanya zwishumiswa zwo fhambananaho zwi re kha khungedzelo.
- u ḥwala khungedzelo ndi tshi shumisa figara dza muambo.
- u dizaina burosha.
- u ḥalutshedza uri fhungotswititi na fhungombumbano ndi mini.
- u topola ḥefhongo na nyito fhungoni.
- u shumisa thangeladzina nga ngona.
- u topola kuhumbulele na zwine zwa tikedza kuhumbulele ndi tshi shumisa luambo lwa u kwengweledza/u kungedzela.
- u pulanelna na u ḥwala kuhumbulele (agumente) ku no kwengweledza/u kungedzela.
- u topola zwishumiswa zwa vhurendi sa mamethafore na mafanyisi.
- u shumisa luambo lwa u kungedzela.
- u ḥalukanya zwitatamennde, mbudziso na ndaela.
- u vha na vhuṭanzi uri hu na pfano ya ḥefhongo na nyito.
- u shumisa maidioma na mirero.
- u shumisa maṭaluli.
- u shumisa zwifhinga zwi sa kondi.

Thero ya 3: U buluuri zwi itwa nga ndilade

Maiwalwa a u funza
Themo ya 2 - Vhege dza 1-2

33 U baka khaphukhekhe 70
U topola milayo ya maiwalwa a u funza. U gera na u dubekanya ndaela.
U ṭalukanya zwishumiswa nga zwanda zwine zwa do todea. U fhindula mbudziso dza tholokanyondivho dzo no kwama risipi.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

34 U ñwala risipi 72
U ñwala risipi ya zwiñwa zwi no funeswa.
U ñwala ndaela dzo no tou tevhekana dza kuitelwe kwa tie.
U fhedzisa fuloutshati ya zwine nda ita kha ñuvha.

35 Mathomo na magumo maswa 74
U ñivhadzwa thangi, mitshila na matsinde (midzi).
Zwine thangi na mitshila zwa amba.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

36 Itani zwikhokhonozwitshini 76
U zhwala ndaela
U fhedzisa ndaela ho sedzwa zwifanyiso.
U fhedzisa fuloutshati hu tshi shuniswa mañganyi.

37 Ndi twa ndi tshi khou ita mini? 77
U ola mepe.
U ola mepe u na ndaedzanđila.

38 U ñwala luriwalo lwa u laedza ndila 78
U topola ñefhongo, nyito (liti) na tshiitwa fhungoni.
U topola maiti ane a si shume na zwiitwa.
U ñwala mafhongo a re na ñefhongo, liti na tshiitwa.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

39 Vhonefhungo, maiti na zwiita 80
U topola milayo ya kushumiselwe kwa dikishinari u fana na maipfi a tsumbandila, maipfi a u ḥala, ḥalutshedzo dzo fhambanaho na thinwaipfi.

40 Zwine dikishinari (thalusawaipfi) ya ri vhudza 82

U zhwala na u rera nga nganeapfufhi.

U anetshela ngano
Themo ya 2 - Vhege dza 3-4

41 Vhusiku vhu no mangadza 84
U fhedzisa tholokanyondivho i re na zwidodombedza zwinzhi i no fana na ya mulingo hu tshi shumiswa mbudzisothalutshedzwa na mbudzisothropolwa.
U ñivhadzwa maitimapfukeli.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

42 Mariwe hafhu a ngwena 86
U ita litambwa li no amba nga tshiñori.
U sedzesu bvumbu dza vhatru
U nanga mañaluli a no ḥalula mubvumbedzwa muhulwane.
U shumisa mañaluli kha u ñwala ngaganyamvumbo ya mubvumbedza muhulwane.
U pulanelu a ñwala maanea.

43 Nga matshelo 88
Madekwe ndo lora ...
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

44 U ñwala tshiñori tshanga 90
U ñwala tsenguluso ya bugu hu tshi shumiswa tshiñori.
Ngoho kana khumbulelwa. U rera nga thebuļu ya zwi re ngomu.
Nyito nga maiti a no shuma na zwiitwa na maiti ane a si shume na zwiitwa.

45 Tsenguluso ya bugu 92
U humbulelea tshiñori hu tshi shumiswa zwifanyiso na ḥoho dza tshiñori Therisano nga tshiñori: Vhabvumbedzwa, fhethuvhupo na puloto.
U ñivhadzwa nganeavhutshilomune sa lushaka lwa maiwalwa a litheretsha.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

46 Vho Nelson Mandela vha tshee mutuku

94

U ñwala tsenguluso ya bugu hu tshi nweledzwa puloto, fhethuvhupo, vhaanewa na therò.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

47 Tsenguluso ya bugu 96
U sedzulusa tshaka dza maiwalwa na milayo yadzo.
U sedzulusa tshifhinga tsha zwino tsha khou, tshifhinga tsho fhelaho tsha khou na tshifhinga tshi ñaho tsha khou. Nyito yo disendekaho nga tshiñwe na tshiñwe tsha zwifhinga izwi.

48 Zwi bvelela zwi tshi ya phanda 98
Mvusuludzo ya tshifhinga tsha zwino tsha khou, tshifhinga tsho fhelaho tsha khou na tshifhinga tshi ñaho tsha khou sa mutambo wa bodo.
U ñitolu ho sedzwa mabammbiri a u shumela a fumirathi o fhiraho.
U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari ya ene muñ.

U fhedza! 100
U ñitolu

Kha ri vhale

Risipi ya khaphukhekhe ya pinki

Tħilganywa

Bwindi ja khekhe

125 g ya madzharini a sa kondi
Khaphu ya swigiri
Makumba a 3
Kulebula kutterku kwa 1 kwa vanila
Khaphu dza $1\frac{1}{2}$ dza fulauru i no
dikukumusa nga yoħe
Khaphu ya $\frac{3}{4}$ ya mafni

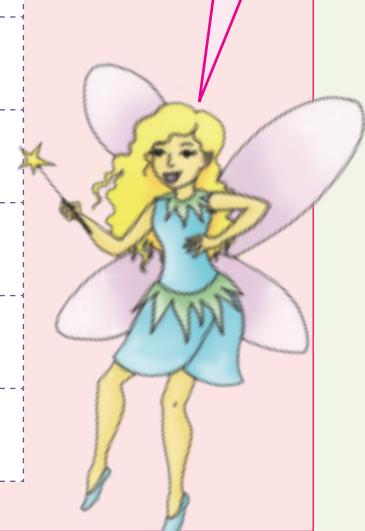
Icing

50 g ya botoro i si na muñu
Khaphu dza 2 dza swigiri ya icing
Zwilebula zwitruku zwa 2 zwa
mafni
Zwinunedzi zwa u khavħisa

Kuitele

Mubaki o vhilinganya ndaela dza u ita Fairy Cakes. Wanani uri ni nga kona u wana naa uri khethe idzi dzi itiswa hani. Gerani ndaela dzi re kha siażari ja seli ni dzi nambatedze tshikalani itshi dzi tshi tevhekana nga ngona.

Deithi:

Maipfi maswa

Kha ri
nwale

Ni ḥoda mafhi mangafhani?

Ni ḥoda fulauru nngafhani?

Zwine zwa bvelela musi no no bvisa khekhe ovenini?

Vhalani risipi nga vhuronwane ni ite mutevhe wa zwishumiswa zwa u baka zwine na do zwi shumisa kha u baka hei khekhe.

Kha ri ite
nyito

Nomborani maga aya u thoma kha 1 u swika kha 9 ni tshi sumbedza thevhekano yone ya kubakele.

I bviseni ni i litshe i fhole.

Tanganyisani madzharini na swigiri ni shele makumba na vanila ni rwe u swika zwi tshi vangana.

Rangani nga u dudedza oveni kha 180°C. Dzhenisani khaphukhekhe panini ya dzimafini.

Shelani bwindi kha zwibammbiri zwa khaphukhekhe.

Sefelani fulauru kha bwindi ja madzharini ni shele mafhi.

Bakani khaphukhekhe tshifhinga tshi no swika minete ya 20 – 25.

Shelani mafhi kha boṭoro u swika ho no vha na muvhala mutshena ni kone u shela zwigiri ya *icing*.

Fhoredzani icing n̄tha ha khekhe.

Nunedzani zwinunqedzi.

TEACHER: Sign

Date

U ñwala risipi

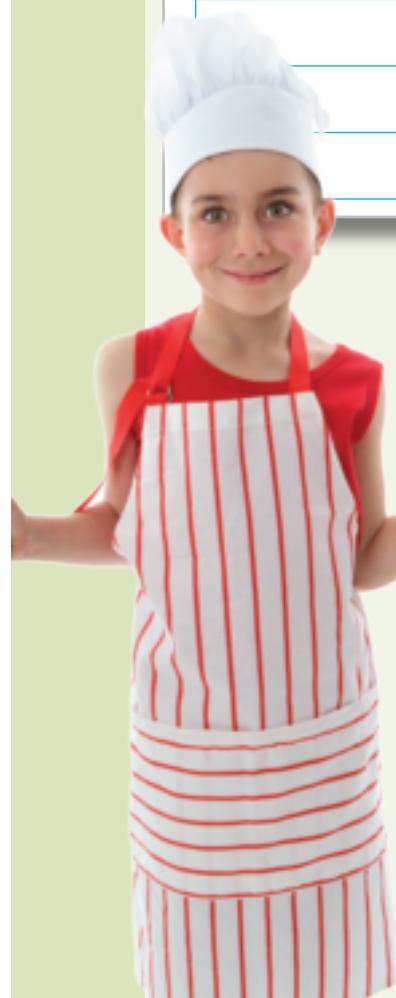
Kha ri
ñwale

Ñwalani risipi ya tshiliwa tshine na tshifunesa. Ñwalani risipi sa mvetamveto. Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. I ñwaleni nga vhudele afho fhasi.

Risipi ya

Thinganywa

Kultele

Deithi:

Kha ri
ñwale

Ndaela dzi
re afho fhasi
ndi dza u ita
khaphu ya tie.
A dzi khou
tevhekana nga
ngona. Dzi
ñwaleni kha
nyolo ya fułou dzi
tshi tevhekana nga
ngona.

Posani zwisagana zwiraru zwa tie
kha thiphetho.
Rithani tie i re khaphuni nga
kulebulu kułuku.
I litsheni i tereke lwa miminete
mičanu.
Shelani mafhi o linganaho khaphuni.
Dudedzani thikhaphu nga mađi a no
fhisa. helani mađi a no khou vhila
n̄tha ha zwisagana zwa tie.
Shelani maswa mađi gedelani.
Shelani tie khaphuni.

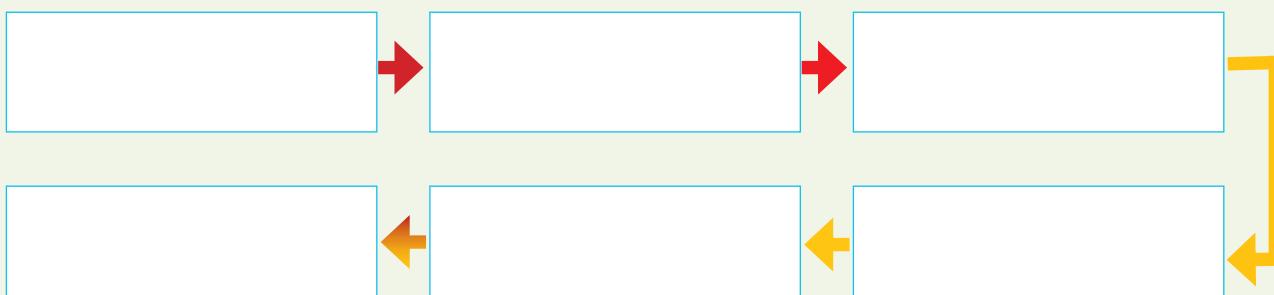

Kha ri
ñwale

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9

Zwino shumisani zwibułoko ni tshi ita nyolo ya fułou ine ya sumbedza uri ni t̄wa hani kha ćuvha.

TEACHER: Sign _____ Date _____

73

Mathomo na magumo maswa

Thangi ndi mini?

Thangi a si ipfi lo fhelelaho. Ndi tshipida tsha ipfi tshine tsha tumiwa mathomoni a ipfi (kha mudzi/tsinde). Thangi iñwe na iñwe i na zwine ya amba. Musi thangi yo tumiwa kha ipfi, zwine mudzi wa ipfi wa amba zwi a shanduka.

Thangi dzi tevhelaho dzi amba mini? Tangedzelani thangi kha iñwe na iñwe ja maipfi aya. Ni kone u talela mudzi wa ipfi.

ramabindu	nyalunako	ñendila	ditshea
raluvhilo	nyamungozwa	nemashango	
đithu	nyamurovheni	lusidzana	
kutukana	jiduna	tshisidzana	
nyatshivhenga	nemudi	nyanzweezzee	

Kha ri ñwale

Tumani thangi kha maipfi o talelwaho nga fhasi uri ni fhedzise zwine mafhungo aya a amba.

1. Vho Maano ndi vhone _____ ndila wa vhuhwe ha Shavhani.	2. Shumani o _____ ñwalisa uri a kone u tamba bola.
3. Ndi tshi aluwa ndi tama u vha _____ saintsi a re na bvumo.	4. Tshuñwahaya yanga ya mbalo ndo tou _____ ñwalela nne mune.
5. Ndi _____ mutukana lwe lwa ri fhira roñe kha thesite.	6. Kuña _____ musidzana ku no dzula phanda ku vhala nga luvhilo.
7. Mulayo uri _____ mudi ndi ene a no thela muthelo.	8. Muhulwane wa domba wa mukegulu ndi _____ mungozwa.
9. Ro wana ñhunganunu _____ mulambo i tshi khou kumedza.	10. Iyi kholomo arali ya nga imaledzwa zwavhudzi i nga vha _____ ikholomo hu si kale.
11. Ndi _____ khaladzi kwave kwe kwa xedza bugu yanga.	12. Ni nndindele fhasi ha _____ muri hetshila tshi re tsini na gethe ja tshikolo.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani tsumbo asiyi. Hu bvelela mini musi ni tshi tuma thangi kha mudzi wa ipfi? Ipfi liswa li amba mini?

Thangi	+	Mudzi wa ipfi
Ne-		marude

Thangi idzi dzi a mba mini?

Thangi	Thalutshedzo
ñe	muñe wa
ra	mudzia u
nya	mudzia u

Thangi	Thalutshedzo
đi	u titilidza
lu	tshisekene
ku	tshipfufhi

Mutshila ndi mini?

Mitshila i fana na thangi, zwi fhambana ngauri i t̄umiwa magumoni a maipfi uri i shandule zwine maipfi a amba. Tsumbo: mutshila -fulu u amba u kalula ha zwithu.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani tsumbo. Hu bvelela mini musi ni tshi t̄uma mutshila kha mudzi wa ipfi? Ipfi l̄iswa li vho amba zwifhio?

Mudzi wa ipfi
dakalo

Mutshila
fulu

Mitshila i tevhelaho i amba mini? Tangedzelani mitshila kha liñwe na liñwe ja maipfi aya. Ni kone u talela mudzi wa ipfi.

gumofulu	ndoulume	khulukadzi	malume
mbudzana	mukukulume	sindela	
vhalisa	łodana	budzwana	
shangoni	nguluzwana	vhonani	rengela
rungisa	vhidzana	gukulume	kiłasini
fhałulula	lumiwa	mułulume	muđini

Mitshila iyi i amba mini?

Mutshila	Thalutshedzo
lume	tshiduna
ana	tshiłuku/u itana nyito
fulu	kalula/zwinzhi
kadzi	tshisadzi

Mutshila	Thalutshedzo
isa	itisa/thusa
ela	itela
ulula	dovholola
ni	fhethu

Kha ri ñwale

Tumani mitshila kha maipfi o talelwaho nga fhasi uri ni fhedzise zwine mafhungo aya a amba.

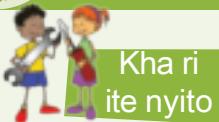
1. Bulasini ya Malume hu na phambo nnzhi na <u>mikuku</u> ____ miraru.	2. Ro vha ro dzula <u>kiłasi</u> ____ yashu musi ri tshi pfa phosho khulu.
3. Ndi pfa ndo dala <u>dakalo</u> ____ musi ndi tshi ni ñwalela luñwalo ulu.	4. Mme ashu vha khou ri <u>bika</u> ____ zwij̄iwa zwa u difha.
5. Tshikolo tshi tshi bva Mandu na nne ri do <u>shuma</u> ____ tshuñwahaya.	6. Hu pfi <u>khulu</u> ____ ndi kholomo ya tsadzi.
7. Tshivenda tshi ri khali ya u <u>shulula</u> ____ a i fani na yo bikaho.	8. Ro ya vhugalaphukha ra vhona <u>ndou</u> ____ nthihi na tsadzi nnzhinnzhi.
9. Nwedzi ____ a hu na mufhe.	10. Mudededzi washu vha ri mułu u no mela mađini ndi mułu ____ .
11. Ñwana wa mbudzi ndi <u>mbudzi</u> ____ .	12. Ra t̄anganyisa mbalo nnzhinnzhi hu swika hune ra wana <u>gumo</u> ____ .

1 lume, 2 ni, 3 fulu, 4 elä, 5 ana, 6 kadzi, 7 lume, 8 ni, 9 ful, 10 lume, 11 ana 12 fulu.

Nangani maipfi mararu e a talelwaga fhasi a no bva kha nyito yo fhiraho ni a shumise mafhungoni mararu.

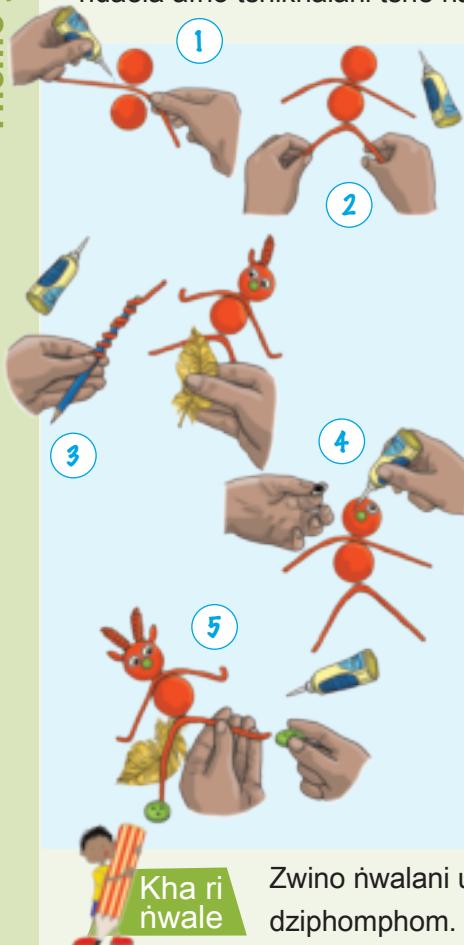
TEACHER: Sign Date

Itani zwikhokhonozwitshini

Kha ri ite nyito

Lavhelesani nyolo dzine dza sumbedza kuitelwe kwa zwikhokhonono izwi. Musi ni kha tshigwada, wanani uri ni tea u shumisa zwithu zwifhio kha u vhumba vhatshini avha. Ni kone u ñwala ndaela afho tshikhalani tshe na ñewa

Kha ri ñwale

Zwino ñwalani uri ni ðo ita mini nga matheriaña aya ni tshi katela na dziphomphom.

Zwine na tea u vha nazwo

- ✓ Gułuu ya Bostik
- ✓ Zwifhuṭabibi zwa 3
- ✓ Pomphom dza 2 dza saizi ya vhukati (vhuphara ha 4 cm)
- ✓ Phomphom ḥukhu
- ✓ Małomaruđwa a 2
- ✓ Muthenga wa u ita mutshila
- ✓ Gunubu dza 2 dza u ita khando dza milenzhe

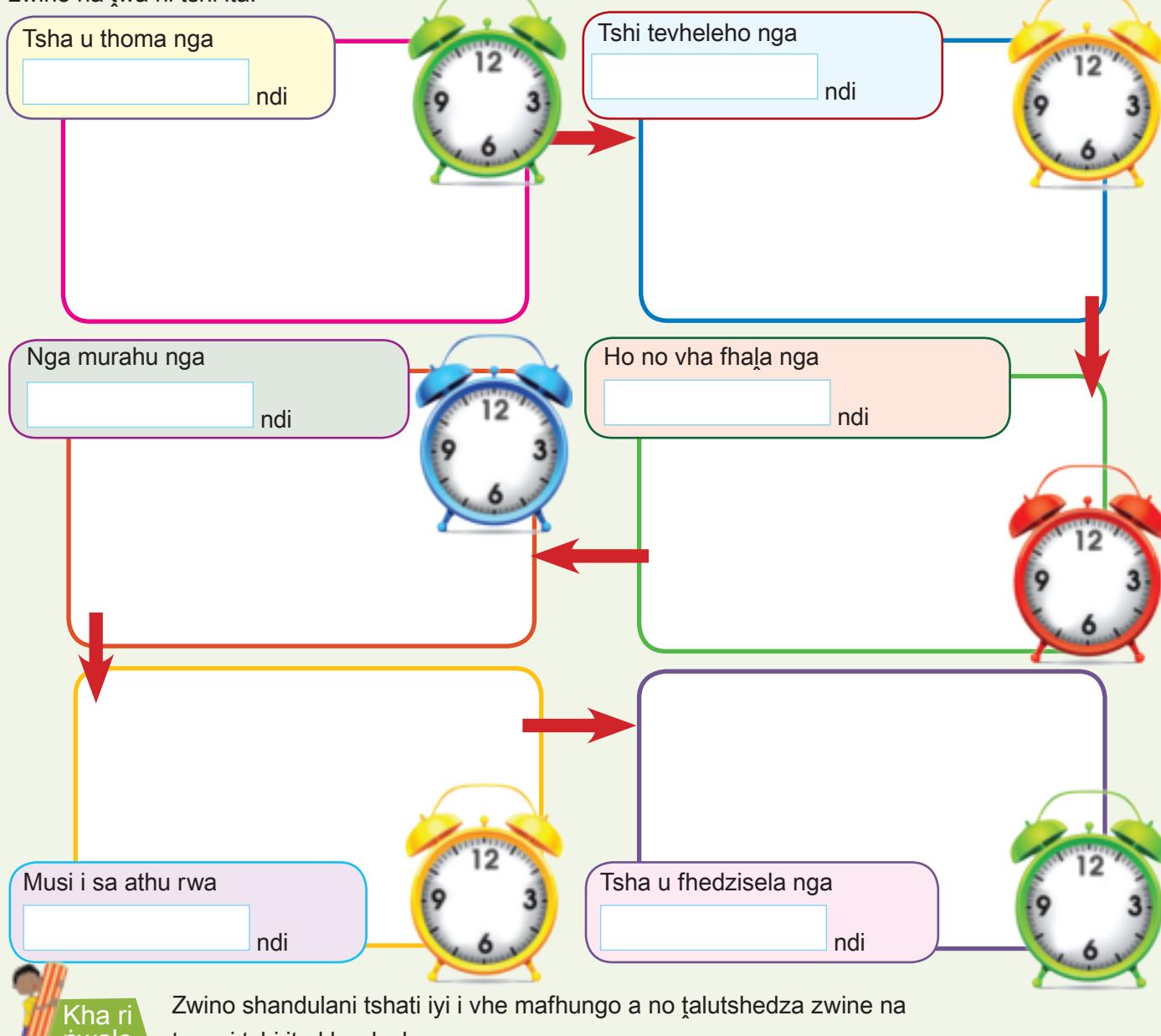

Kuitelwe kwa phomphom

- 1** Olani zwitendeledzi zwiħulwane zwivhili, zwi no fana kokotolo, kha tshipiða tsha khadibodo. Zwi gereni.
- 2** Olani zwitendeledzi zwiħuku zwivhili nga ngomu ha zwitendeledzi zwiħulwane. Zwi gereni, u itela uri zwitendeledzi zwañu zwiħulwane zwa khadibodo zwi vhe zwo no vha na mabuli vhukati.
- 3** Mameredzani zwitendeledzi izwi zwivhili, ni zwi pombe nga wuļu ya ḥada i tshi fhira kha buli ya tanda i tshi mona na zwitendeledzi nga nn̄da u swika zwo no tandiwa tħoħthe. Ni nga shumisa vhutambo vhuvhili kana vhuraru u itela u pomba zwitendeledzi nga u ḥavħanya.
- 4** Ni tshi shumisa tħigero tshi no fhira, gerani wuļu memen i dza zwitendeledzi izwi zwivhili.
- 5** Serisani tshipiða tsha wuļu vhukati ha zwitendeledzi izwi zwivhili ni vhofhe zwi khwaħthe. Zwino bvisani zwitendeledzi.

Ndi ɻwa ndi tshi khou ita mini?

Dadzani watshi kha zwifhinga zwo fhambanaho zwa ɻuvha ni kone u ola tshifanyiso tshi no sumbedza zwine na ɻwa ni tshi ita.

U ñwala luñwalo lwa u laedza ñdila

Ñwalelani khonani yanu a no dzula doroboni iñwevhho luñwalo ni tshi mu ramba uri a de khontsatini tshikoloni tsha vhoiwe. Ni tea u mu talutshedza zwidodombedzwa zwoþe malugana na khontsati iyi, tshifhinga tsha u thoma, duvha na deithi na hune tshikolo tsha vhoiwe tsha wanala hone. Ni tea u laedza uyu khonani yanu ñdila. Izwi ni do zwi ñwala kha siaþari li tevhelaho.

Ñwalani għiexx yegħu hafha.

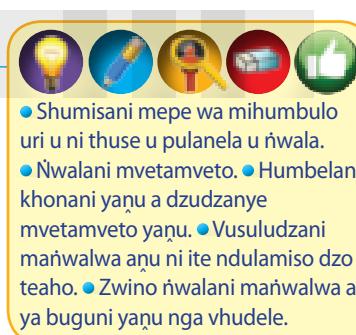
Ñwalani deithi hafha.

Ñwalani theshano yo teaho hafha.

Ñwalani magħmu hafha.

Ñwalani dzina jañu hafha.

Deithi:

Kha ri
ite nyito

Olani mepe wa u sumbedza nqila ya u bva huñwe fhethu
(hayani ha hanu, vhuimabisi, vhengeleni) i tshi ya tshikoloni tshañu.

Kha ri
ñwale

Zwino ñwalani masia o fhambananaho.

TEACHER: Sign _____ Date _____

79

Vhoṇefhongo, maiti na zwiitwa

Kha ri
nwale

Malindi o nwa tie.

Vhalani mafhongo aya ni na khonani yanu.

Talelani vhoṇefhongo nga **muvhala mutswuku**. Nefhongo ndi muthu kana tshithu tshire tsha khou ita nyito. Talelani **jiiti** (nyito) nga muvhala **wa lutombo**. Jiiti ndi lone nyito i re fhungoni. Talelani tshitwa nga muvhala **mudala**. Hetshi tshipida tshi ri vhudza uri nyito i kwama nnyi kana mini.

Zwimange zwi pandamedza
mbevha.

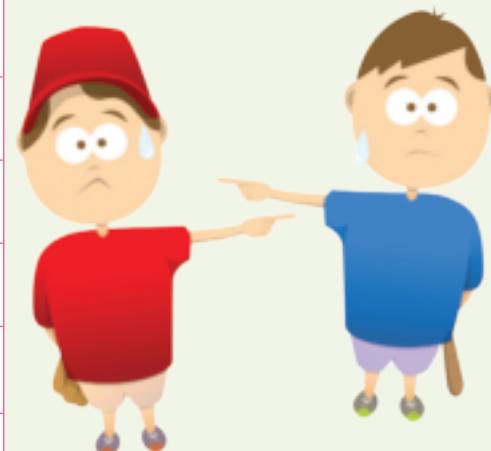
Ann u takalela Ntakadzeni.

Vho Guga vho fhisa ḥama.

Mutukana o pwasha fasiṭere.

Musidzana o leledisa khaithi
yawe.

Riñe ro baka khekhe.

Wanani ni talele maiti mafhungoni aya, ni
kone u tangadzela zwiitwa.

O pwasha **fasiṭere**

U ḥamba tshifhaṭuwo ḫuvha jiñwe na jiñwe.

Sankambe tsha thoma mbambe.

Bisi yo lenga u swika.

Vha kiłasi ya Gireidi 6 vho ḥavha muri.

Ann o nwala imeili.

Zwino lavhelesani mafhongo aya. Talelani
nefhongo na **jiiti**. Mafhongo aya ha na zwiitwa.

Maiti a si na zwiitwa a a
kona u shuma mafhungoni
a no amba.

U a vhala

Mmbwa i a edela.

Ri a ja.

Vha a shuma.

U a lila.

Vha a gidima.

Tshimange tshi a hona.

Gungwa ḥo ḥupela.

Kha ri
rwale

Vhalani mafhundo a tevhelaho nga vhuronwane. Talelani **nefhungo nga muvhala mutswuku, liiti nga wa lutombo** na **tshiitwa nga mudala**.

Ann o fhindula mbudziso nnzhi kijasini qnamusi.

Mandu o hadzima penisela yanga.

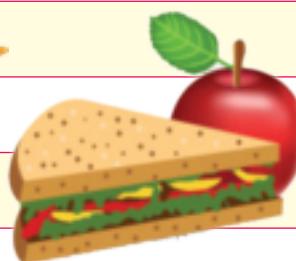
Ntakadzeni o posa bufho la bammbiri muyani!

Khaladzi a nga u khou vhala bugu ya jaiburari.

Mme anga vha khou bika tshitshuu.

Ndi khou thetshelesa radio.

Yoo! Ndo xedza founu yanga!

Tshifhanggo tsho rwa fasitere.

Ndi na R10 tshikwamani.

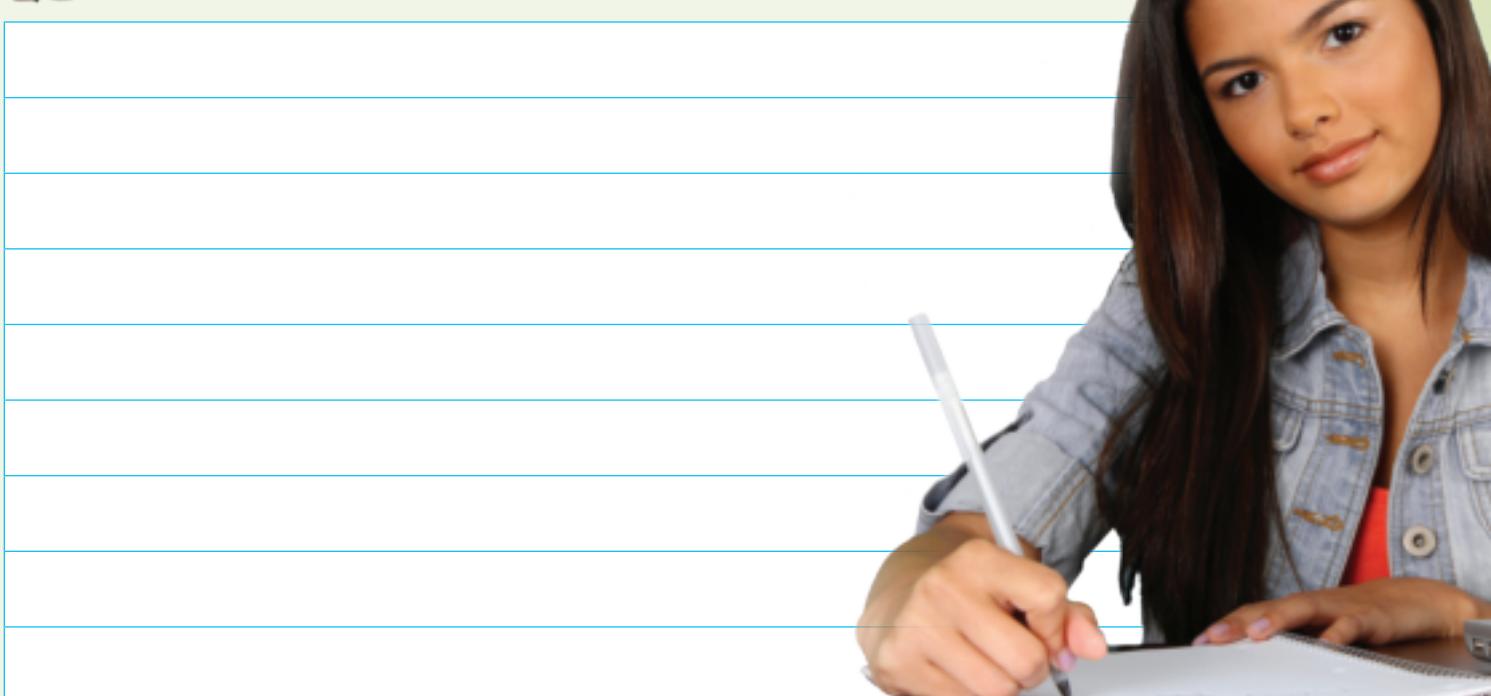
Ndo la sangwetshi nga lantshi.

Kha ri
rwale

Ndo la sangwetshi nga lantshi. Zwino rwalani mafhundo a inwi muqe.

Kha linwe na linwe talelani **nefhungo nga muvhala, liiti nga wa lutombo** na **tshiitwa nga mudala**.

TEACHER: Sign

Date

81

Kha ri vhale

Dikishinari i ri vhudza thalutshedzo dza maipfi nauri a buliwa nga ndilade.

Maipfi a dikishinari o vhekanywa a tshi tevhekana nga ngona ya alifabethe.

Maipfi a re **tsumbandila**
kana a re **thoho** a
wanala nga nt̄ha
ha siaṭari a ni
vhudza uri maipfi
a u thoma na a
u fhedzisela kha
siaṭari ligede ndi
afhio.

Ipfī **la** u thoma **lo**
swifhadzwaho
li pfi ndi **ipfi la u**
tala. Ipfī **la** u **ṭala**
li ganndisiwa **lo**
swifhadzwa.

Nga fhasi ha ipfi
la u ṭala hu na ipfi
lo nwalwaho nga
malederedanzi
la swifhadzwa **li**
tshi sumbedza
lushaka lwa
thinwaipfi na u
sumbedza uri ipfi
li kha vhuthihi
kana vhunzhi.
Li ri vhudza uri
ipfi ndi dzina, **li**ti,
liṭanganyi, nwz.

henefha

a

henefha

LiDADZISI Henefha **li** shumiswa kha u sumba fhethu he muthu a ima hone, hu re tsinitsini na muambi.

Ndi do ima henefha nda lindela.

henefhala

LiDADZISI Henefhala **li** shumiswa kha u amba fhethu he zwithu zwa vhuya zwa bvelela kana u wanala hone.

Ndo i wana henefhala he na vha no i sia hone.

Hh

henefhano

LiDADZISI Henefhano **li** shumiswa kha u sumba fhethu he muthu a ima hone, hu re tsinitsini na muambi.

Ndi henefhano he nda i wana no i vhea hone.

hetshi

LiSALA Hetshi **li** shumiswa kha u sumba tshithu tsha dzina **la** kiłasi ya 7 tshi re kha vhuimo ha u thoma ha masumbi. Hu re tsinitsini na muambi.

heyo

LiSALA Heyo **li** shumiswa kha u sumba tshithu tsha dzina **la** kiłasi ya 9 tshi re kha vhuimo ha vhuvhili ha masumbi.

Heyo bugu ndi yanga

hingo

DZINA Hingo ndi vhurala (tshiṭiretsha) tshe tsha vha tshi tshi shumiswa musalaūla tsha u hwala mulwadze kana mufu.

Ro vha vhona musi vha tshi fhira vho hwala mufu nga **hingo**.

hobalala

LiITI 1 Hobalala zwi amba u kokodzela thumbu ngomu.

Imani no **hobalala** uri ni kone u gunubedza gunubu zwavhuđi.

LiITI 2 Hobalala zwi amba u hwetekana ha thumbu yo dzhenela ngomu zwi tshi itiswa nga ndala.

Zwa kondā lwe a vho tshimbila o **hobalala** nga ndala a tshi pepeleka.

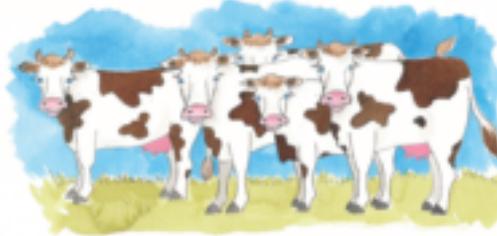
r

hingo

ifa

LiDINA Ifa **li** amba thundu, thakha kana ndivho ye muthu kana vhatu vha sielwa nga muñwe muthu o lovhabo.

Vho mu siela ifa ja madanga a kholomo na mbudzi.

ila

LiSALA Ila ndi lisalalismibi **li** no sumba vhuimo hune tshithu tsha dzina **la** kiłasi ya 4 na 9 **la** vha khaho. Ndi vhuimo ha vhuña u bva kha muambi.

Miri ila ndi ya malume Vho Mamaṭho. Kholomo ila ndi ya mboho.

ili

LiSALA Ili ndi lisalalismibi **li** no sumba he tshithu tsha dzina **la** kiłasi ya 5 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma. Hu re tsinitsini na muambi.

Lidu ili lo naka vhukuma.

ilo

LiSALA Ilo ndi lisalalismibi **li** no sumba he tshithu tsha dzina **la** kiłasi ya 5 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha vhuvhili u bva kha muambi.

Lidu ilo lo naka vhukuma.

Kholomo ino ndi ya mboho.

ima

LiITI Imba **li** amba u vha fhethu huthihi hu si na u ya phanda na murahu.

Ndo ima ndo lindela u pfa vhone.

imba

LiITI Imba **li** amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi **li** tshi ita miungo.

A tshi imba zwi a takadza vhukuma ngauri u na ipfi lavhuđi.

s**t****u****v****w****x****y****z****93**

yo**imbana**

LiITI Imbana ji amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo fhedzi zwi tshi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itana nyito i no fana, ya u imba.

Vhoiwe na ita zwa u **imbana** ni do bva ni tshi lwa.

imbanani

LiITI Imbanani ndi liiti ji no shumiswa kha limudi ja ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri vhathu vha ite nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo. Vha tshi khou itana iyi nyito nga ndila i no fana.

Invi vhana **imbanani** ri vhone uri ndi nnyi a no kona.

imbari

LiITI Imbari ndi liiti ji no shumiswa kha limudi ja ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri uyu muthu o newa ndaela ya uri a ite nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo.

Vhoiwe **imbari** ni tshi sumbedza uri no takala

imbelia

LiITI Imbelia ji amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo fhedzi zwi itwa musi muñwe muthu a tshi khou itela muñwe muthu nyito ya u imba.

Ro vha ri tshi khou **imbelia** vhakalaha luiombo.

imbelana

LiITI Imbelana ji amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo fhedzi zwi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itelana nyito i no fana, ya u imba.

Vhatu vha khou **imbelana** nyimbo dza u takadza.

imbelanani

LiITI Imbelanani ndi liiti ji no shumiswa kha limudi ja ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri vhathu vhavhili kana vhanzhi vho newa ndaela ya u itelana nyito ya u vula milomo ha pfala maipfi a tshi ita miungo.

Vhatu vha hashu, **imbelanani** nyimbo dzi no takadza.

imbisa

LiITI Imbisa ji amba nyito ya musi muthu a tshi ita uri muñwe muthu kana vhañwe vhathu vha vule mulomo hu pfale ipfi kana maipfi ji/a tshi ita miungo.

Vhaña munna a vha koni zwone u **imbisa**. Na u wina vho wina.

imbisana

LiITI Imbisana ji amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi ji tshi ita miungo fhedzi zwi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itsana nyito i no fana, ya u imba.

Vhana vha khou tamba vha tshi **imbisana** zwidade.

imbisanani

LiITI Imbisananani ndi liiti ji no shumiswa kha limudi ja ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba vhathu vhavhili kana vhanzhi vho newa ndaela ya u itelana nyito ya u vula milomo ha pfala maipfi a tshi ita miungo.

ino

LiSALA Ino ndi lisalalismibi ji no sumba hune tshithu tsha dzina ja kilasi ya 4 na 9 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma hu re tsinitsini na muambi.

Miri **ino** ndi ya malume Vho Mamaño. Kholomo **ino** ndi ya mboho.

yo

LiSALA Iyo ndi lisalalismibi ji no sumba he tshithu tsha dzina ja kilasi ya 4 na 9 ja vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma hu re tsinitsini na muambi.

Miri **yo** ndi ya malume Vho Mamaño. Kholomo **yo** ndi ya mboho.

Thalutshedzo i amba nga zwine ipfi ja amba. Musi ipfi ji tshi amba zwithu zwi no fhira zwivhili, thalutshedzo dzaļo dzi a nomboriwa. Lavhelesani thalutshedzo ya hobalala.

a**b****c****d****e****f****g****h****li****j****k****l****m****n****o****p****q****r****s****t****u****v****w****x****y****z**

Dziñwe thalutshedzo dzi na tsumbo ya fhungo line ja sumbedza uri ipfi ji shumiswa nga ndilade.

Kha ri ambe

- No no vhuya na vha na tshikandeledzi (muloro u no ofhis)?
- No vha ni tshi khou lora mini?
- No no vhuya na lora nga tshiñwe tshithu tshi no bva buguni ye na vha ni tshi khou i vhala?

Kha ri vhale

Vhusiku vhuñwe Lindiwe o vha o ganama kha mmbete a tshi khou vhala nga ngweña kha magazini une a u funesa, "National Animal Magazine".

Musi a sa thu edela a vhea magazini kha shelef ya bugu, tsini na muñango wa bafurumu nga nnđa. Nga vhuya vhusiku, a tshi khou ya bafurumu a pfa muungo u no hwasa u tshi ri, sssss, u tshi bva thungo ya shelef ya bugu. O vha a tshee na khofhe lwe a si vhe na ndavha nazwo. Zwino tshiñpho tsha gurannda na magazini zwa zwa vha zwo vhewa heneffo

tsha thoma u tsukunya. Tshiñpho tsha mbo di wa gurannda na magazini zwa hasekana fhasi, na uña muungo wa tou naña zwino.

Lindiwe o balelwa u zwi kholwa: ho vha hu tshi khou bva kugweña ngomu shelefuni ya bugu ku tshi khou honedzela na u pfumbula. A ima heneffo he a vha e hone o oma. A lavhelesa ngweña i tshi khou kokovha i tshi tingatinga heneffo kamarani. I nga a si kale yo bva mađini. Muvhili wayo wothe wo vha u

hissssss

tshi khou phopha mađi lwe ha sala hu na tivha fhasi. Ngweña ya dovha ya ita uña muungo wayo i tshi dzungudza thoho na mutshila zwi tshi ya ngei na ngei. Ya a tamá mulomo, lwe Lindiwe a tetemela a tshi vhona mađo o ita muduba mulapfulapfu. Magazini wa "National Animal Magazine" wo vha wo lala fhasi heneffo tsini na ngweña. Ho vha hu na tshiñwe tshithu tsho khakheaho hafho fhethu. Lindiwe a u sedza magazini a zwi vhona uri tshifanyiso tshi re kha khavara tsho vha tshi si tsha fana na kale. Nthani ha uri hu vhonale hu na ngweña khulukhulu khunzikhunzini ya mulambo, ho vha ho no sala khunzikhunzi fhedzi zwino! A doba magazini uña. Nga tshenetsho tshifhinga ngweña ya dzungudza mutshila wa ya wa thudza vasi ya mme awe ine vha i funesa zwipedukwa zwayo zwa hasekana hothehothe. Lindiwe a shavhela kamarani yawe a handyamedza vothi. A dzula nthā ha mmbete a tshi vho pfa e khwiñe. "Thamusuri hei ngweña i tuwe, ndi khwiñe ndi tshi i nea zwiliwa," a humbula ngauralo. A lavhelesa magazini ya "National Animal Magazine" ye a vha o i fara a ñivhudza uri, "Arali ngweña yo kona u swenda ya bva tshifanyisoni zwi amba uri na dziñwe phuka dzi nga zwi kona." A fhenda masiañari u vhuya u swika a tshi wana tshifanyiso tsha fulamingo (ndadzi). "Aha, zwi nga vha ñama yavhudí ya ngweña hezwi," a tshi humbula. Phosho ye a

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siañari ni wane uri ni ño vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pñesesi phara iyi, i vhaleleni nthā.

i pfa ya ita uri a thamuwe, a vhona mutshila wa ngwena u tshi khou fhanza vothi ja kamara yawe. A mbo di tjavhanya a dzhia tshiila tshifanyiso tsha fulamingo a tshi bvisa nga buli ji re kha vothi u itela u sumbedza ngwena zwiliwa zwayo.

Khathihi fhedzi ho vha ho no vha na fulamingo nnzhinnzhi dzi no khou babamela heneffo nnnda ha kamara yawe, vhudenzhe vhesekenesekene hu tshi khou sokou thamukana. Hu si kale fulamingo nthihi ya mbo di ngomu mulomoni wa ngwena fhelele, ha tevhela iñwe, iñwe hafhu!

Ngwena ya vhuya ya neta nga u ja zwinoni ya bonya mañyo ya si tsha tsukunya.

Lindiwe a vula vothi nga zwituku a sa iti phosho a swika a vhea ula magazini phanda ha ninga ya ngwena. "Ndi khou tou humbel," a hevhedza, "humelai hayani ha hau." A dodoma a tshi humela kamarani yawe a tolela nnnda nga buli ji re kha vothi. A tshi sedza a vhona ngwena na fulamingo

zwi tshi khou humela buguni ya magazini.

Nga matsheloni vhabebi vhaweha vha mu vhudzisa uri khezwi fhasi hu na madji, uri vothi jo pwashiwa nga nnyi, uri vasi ine mme awe vha i funesa khezwi yo pwashea zwipedukwa zwayo zwe hasekana hothe. Lindiwe ha ngo diñvha uri a ri mini.

Franz Hohler

(Tsho pambiwa kha PIRLS).

Kha ri ite nyito

Mafhungo a re afho fhasi a amba nga zwe zwa bvelela tshiñorini tsha Lindiwe. Kutevhokanele kwao kwo khakhea. A nomboreni u itela uri a tevhokane nga ngona. Ro nombora mañwe u itela u ni thusa.

	Nga vhuya a ya bafurumu.
	O pfa ngwena i tshi ita muungo na u dzungudza tshoho yayo na mutshila.
2	A ya u edela.
	A diñkhiñetshela kamarani yawe ya u edela.
	A wana tshifanyiso tsha fulamingo (ndadzi).
	Ngwena ya ja fulamingo.
9	Ngwena ya edela.
	Fulamingo dza fhufha dzi tshi bva kha tshifanyiso.
1	Lindiwe o vhala "National Animal Magazine" a u vhea kha shelefu ya bugu

Manwe hafhu a ngwena

Kha ri nwale

Vhalani hafhu nganetshelo ya “Vhusiku vhu no mangadza”, ni kone u fhindula mbudziso.

Tshithu tshe tsha thoma u sumbedza uri zwithu a zwi khou tshimbila zwavhuđi ndi mini?

a	Tshīthopho tsha gurannđa tsho thoma u tsukunyea.
b	Lindiwe a vhona tshifanyiso tshe tsha vha tshi kha khavara ya magazini tshi si tsheho.
c	Vothi ja kamara yawe lo vha lo pwashiwa.
d	Lindiwe o pfa muungo u no hwasa.

Vothi ja kamarani ya u edela lo pwashea nga ndilade?

a	Lo fhanziwa nga mutshila wa ngwena.
b	Vasi mme awe yo li rwa.
c	Mulomo wa fulamingo (ndadzi) wo li pwasha ngauri u a fhira.
d	Lindiwe o hadyamedza vothi lwe ja pwashea.

Ngwena yo bva i ngafhi?

a	Bafurumu.
b	Kha khavara ya magazini.
c	Fhasi ha mmbete.
d	Mulamboni wa heneffo tsini.

Ndi maipfi afhio a no ri vhudza uri Lindiwe o vha o tshuwa?

a	O ima o oma
b	O vha a sa kholwi
c	O pfa o no vha khwiñe
d	O pfa muungo u no hwasa

Ndi nga mini Lindiwe o humbula uri ngwena i khou ḥodou u mu huvhadza?

a	Yo vha yo sema mano.
b	Yo ita muvumo u no hwasa.
c	Yo thoma u kuma na u pfumbula.
d	Yo dzungudza mutshila wayo u tshi ya ngei na ngei.

Ndi nga mini Lindiwe u vhidza fulamingo uri dici bve kha magazini?

Bulani zwithu zwivhili zwe magazini wa thusa Lindiwe ngazwo.

Deithi:

Maipfi maswa

Ni vhona u nga tshiṭori tsha ngwena tsho vha tshi muloro wa Lindiwe?
Neani tshithu tshi no ḥanziela uri wo vha u muloro.

Zwino ḥeani tshithu tshi no ḥanziela uri wo vha u si muloro.

Maitimapfukeli

Maitimapfukeli ndi maiti ane a sumbedza vhushaka vhukati ha ḥefhingo na nyito. A ri vhudza zwine ḥefhingo a khouta. A nzela u vha maiti mahulwane kha fhungodavhi kana fhungoni nahone a a kona u shundulwa ho sedzwa dzina. A shumiswa fhedzi kha tshifhinga tsha zwino na kha tshifhinga tsho fhiraho. Lavhelesani tsumbo khedzi.

Kha ri ḥwale

Vhalani mafhingo ni talele maitimapfukeli othe.

Ni kone u tangedzela muthu kana tshithu tshine tsha khouta nyito. Maipfi ayo a nga vha madzina kana masala.

Małodzi u ya hayani nga masiari. Ni a kona u zwi vhona uri ḥiiti ḥipfukeli ndi **u ya** ngeno dzina hu '**Małodzi**'.

Małodzi o ya hayani nga masiari. Afha nyito (ḥiiti) ḥo shanduka ngauri ḥiili fhungo ḥi kha tshifhinga tsho fhiraho.

Ndi ya suphamakete.	U nwa mafhi
U ya bambeloni.	Vha ḥalela mutambo.
Vho ya tshiṭediamu.	Ndi namela baisigiri
Ni tamba bola.	U buratsha mavhudzi awe
Ndi vhala bugu	U ya tshikoloni nga u gidima.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

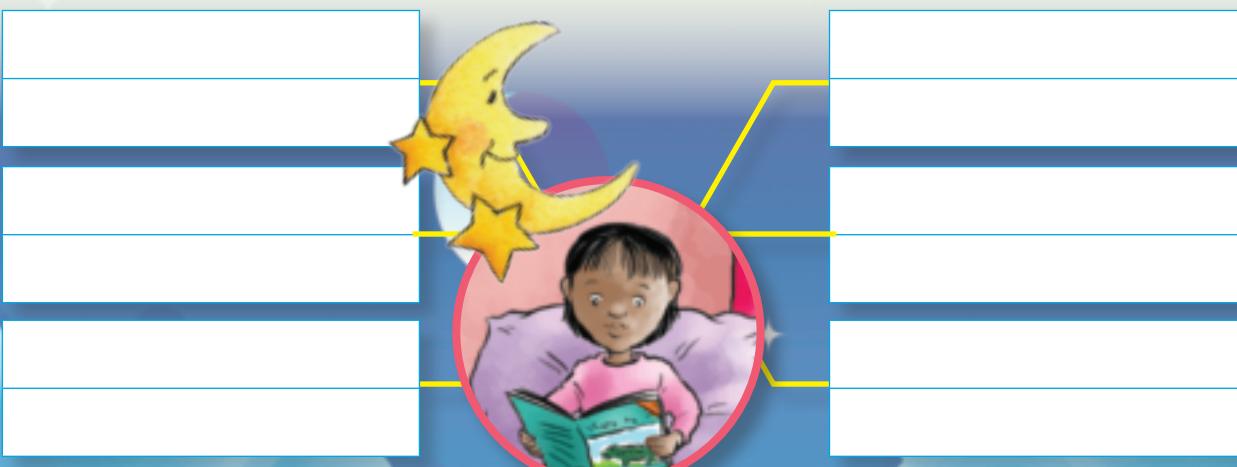
Litambwa

- Itani litambwa line khalo na sumbedza Lindiwe a tshi khou vhudza vhabebi vhawé uri ho bvelela mini.
- Ni vhoná u nga vhabebi vha do tenda zwine a khou vha vhudza?
- Sumbedzani uri Lindiwe u zwi itisa hani uri vhabebi vhawé vha tende zwine a khou vha vhudza zwa uri ndi nga mini fhasi hu na tivha ja mađi, uri vasi ya mme awe yo pwashiwa ngani nauri ndi ngani vothi ja kamara yawé li na buli. Sikani magumo a litambwa ijo.

Kha ri nwale

Lavhelesani itsho tshiṭori hafhu. Sedzesani mvumbo ya Lindiwe. Humbulani nga zwithu zwe a ita a tshi lingedza u dilamukisa kha ngwena. Dzhenisani maṭaluli a u ṭalutshedza mvumbo yawe. Musi no no fhedza, nwalaní ni tshi amba uri ni vhoná u nga ndi muthude.

Zwino shumisani maṭaluli kha u nwala ngaganyamvumbo ya Lindiwe.

Kha ri ñwale

Itani pulane ya u ñwala ʈhalutshedzo ya moloro kana tshikandeledzi tshe na vhuya na vha natsho. Shumisani mepe wa mihibulo kha pulane yanu.

Thoho yanu ya mafhungo ndi: “**Madekwe ndo lora...**” Dzhenisani mihibulo yanu mihibulo kha mepe wa mihibulo. Bulani uri no ita mini ni sa athu edela, ho bvelela mini moloroni nauri wo fhela hani. Bulani uri no dipfa hani musi moloro u vhukati.

No vha no tshuwa? Musi no no fhedza, ni ڏo tea u ñwala phara tharu kana nna nga moloro wanu. Ñwalani ʈhalutshedzo yanu kha bammbiri la mvetamveto. Humbelani khonani yanu uri a sedze arali zwe na ñwala zwi zwone. Ni ڏo ñwalulula mushumo wanu wo kuna matshelo kha bammbiri la u shumela li no khou tevhela.

Musi ndi tshi karuwa.

5

Zwe nda ita ndi sa athu edela.

1

Kufhelele kwa muloro.

4

Kuthomele kwa muloro.

2

Madekwe
ndo lora...

- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thusue u pulanelu u ñwala.
- Ñwalani mvetamveto. • Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. • Vusuludzani maríwalwa anu ni ite ndulamiso dzo teaho. • Zwino ñwalani maríwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Vhudipfi hanga muloro u vhukati.

3

TEACHER: Sign _____ Date _____

89

Kha ri
ñwale

Nwalani hafhu maanea aṇu nga vhudele afho tshikhalani
tshe na newa.

Madekwe ndo lora ...

Deithi:

TEACHER: Sign Date

91

Kha ri
nwale

Nwalani tsenguluso ya bugu ya bugu i no pfi "Vhusiku vhuñwewho".

Dzina la bugu	
Muñwali	
Puloto Hu bvelela mini kha tshiñori?	
Fhethuvhupo Itshi tshiñori tshi bvelela ngafhi,lini?	
Vhaanewa Vhathu vha re kha tshiñori itshi ndi vhonnyi?	
Ndi ngoho kana ndi khumbulelwa?	
Thero Tshiñori itshi tshi khou amba nga mini? Mulaedza wa tshiñori itshi ndi ufhio?	
Zwe nda zwi takalela Ndi tshipida tshifhio tshe tsha vha tshone tshavhudisa tshiñorini itshi?	
Themendelo Ndi ngani ni tshi nga themendela itshi tshiñori kha khonani yanu?	

Zwi re ngomu

Zwo ንwalwaho

2 Mihumbulo ya mudzudzanyi

4 Tshikolo tsho bva!

8 Haikhani ni vhe na mutakalo wavhudzi

10 Khungedzelo – mulaedza wo dzumbamaho

12 Mureili wa thekhisi – tshipida tsha 4

14 U vhavhalela vhupo

16 Mañwalo – bvisani zwi re khanani

18 Vhomutuku – tshiñori tsha Afrika Tshipembe

22 U nwa kha hu iledzwe

24 Fhetu ha khwiñe ha u dala

Maiiti a no shuma na zwiitwa na a sa shumi na zwiitwa ndi mini?

Maiiti a no shuma na zwiitwa ha na zwiitwa zwi no itwa nyito khazwo.

Tangedzelani ni talele tshiitwa fhungoni liñwe na liñwe.

Ndo baka khekhe.

Ro namela baisigiri dzashu.

O sudzulusa ḥafula.

O ola tshifanyiso.

Mutukana o raha bola.

Maiti a sa shuni na zwiitwa ha ḥodi zwiitwa zwa u ḥanganedza nyito.

Tangedzelani liiti ji re fhungoni liñwe na liñwe.

Tshiñoni tshi a lila.

Ndo sea.

Ndo lila.

Bugu yo wa.

Duvha lo kovhela.

Ngoho kana khumbulelwa

Lavhelesani mutevhe wa atikili dza magazini. Nwalani uri atikili idzi ndi ngoho, khumbulelwa kana muhumbulo wa muthu.

2

4

8

10

12

14

18

22

24

TEACHER: Sign _____ Date _____

Kha ri ambe

- No no vhuya na pfa nga ha Vho Nelson Mandela?
- Ndi vhañwe vhathu vhafhio vha re na bvumo vhane na vha ñivha?

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ni lingedze u humbulela uri marñwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maño (u sikima) kha siañari ni wane uri ni ño vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleleni ntha.

1918. Khotsi anga vho vha vhe khosi.

Vho nthina dzina ḥa Rolihlahla, līne nga Tshikhosa ḥa amba uri “mifhirifhiri”. Ndo vha ndi tshee mułuku vhukuma ndi na ñwaha muthihi kana mivhili, musi muña wa hashu u tshi pfulutshela Qunu. Mađuvha anga ngei Qunu o vha a madakalo. Musi ndi tshi kha ñi aluwa ndo vha ndi tshi lisa nngu na mbudzi dza hashu.

Ndo vha ndi tshi tamba na khonani dzanga masimuni. Ra bambela milamboni. Ri tshi ḥa mitoli i ḥapiñelaho, ine ra tou i rafha phakhoni. Ndo vha ndi tshi dzulela u ḥogomela uri ndi si luñwe nga ñotshi. Ro vha ri tshi dzula kha mbaba dza matombo mahulu u swika miñana yashu i tshi rema ra wana ri sa tsha kona na u dzula. Ndo vhuya nda lingedza u namela donngi nahone ndi tshi khou ḫa nazwo zwavhuđi u swika donngi i tshi mposa tshiñakan tsha mipfa. Musi ndi tshi vha na miñwaha ya sumbe, khotsi anga vho nnyisa tshikoloni tsha tshiñasini. Ndo vha ndi muthu wa u thoma kha muña wa hashu we a ya tshikoloni. Khotsi anga muñango wa tshikolo vho vho vha vha sa u ñivha Sa vharíwe vhatukana vha Qunu, ndo vha ndi tshi fuka nguvho fhedzi yo

pombedzwa kha shađa ya hakedzwa kha khundu. Ro vha ri tshi ambara zwiambaro zwavhuđi ri tshikoloni fhedzi ha hashu ro vha ri zwiñiwana vha sa koni u nthengela zwiambaro zwa tshikolo.

Khotsi anga vha dzhia vhurukhu havho vha vhu gera kha magona. Vha ri ndi vhu ambara, nda vhu ambara, ha ḥodou nndingana fhasi, naho khunduni ho vha vhu huluhulu. Khotsi anga vha kona u dzhia thambo vha vhofha vhurukhu kha khundu. Fhedzi nda dihudza nga u ambara vhurukhu uho.

Tshikoloni, mugudisi wanga vha mpha dzina ḥiswa ḥa Nelson. Idanu tou humbula ni tshi khou rinwa dzina ḥiswa ni na miñwaha ya sumbe.

Nganeavhutshilomuñe ndi mini?

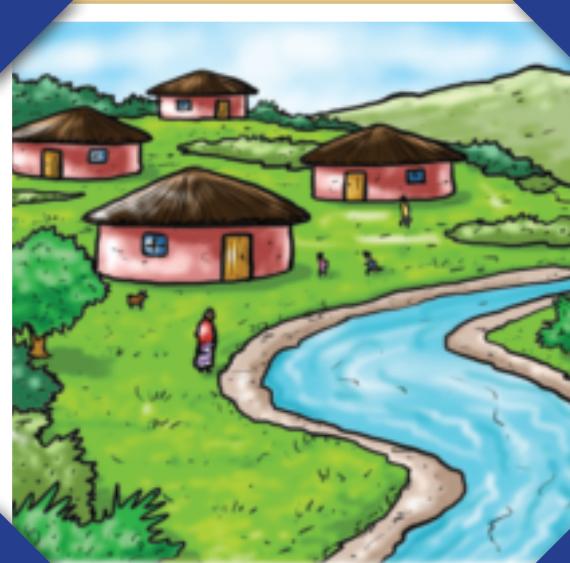
Nganeavhutshilomuñe ndi nganea ine muthu a ñwala nga vhutshilo ha muthu we bugu ya ñwalwa yo ñisendeka ngae. Muñwali u dzula e ene muanewa muhulwane tshifhinga tshoñhe. Nganeavhutshilomuñe i amba nga vhutshilo ha muñwali. Kha bammbiri ḫi ḥa u shumela ni ño vhalo nga tshipida tsha nganeavhutshilomuñe i no bva buguni i no ñivhea ya *The Long Walk to Freedom* nga Vho Nelson Mandela. Ro i leludza u itela uri i vhalee zwikoloni.

Kha ri vhale

Dzina lāngā ndi Nelson Mandela. Ndo bebwā kha muñana mułuku wa Mvezo ngei kha ḥa Eastern Cape nga ḥa 18 Fulwana

Ndo vha ndo takala tshikoloni na hayani. Mme anga vho vha tshi nnyanetshela zwiɔri zwa kale. Ndo guda zwinzhi kha zwiɔri zwavho. Vho mpfunza u vha na vhuthu kha vhathu.

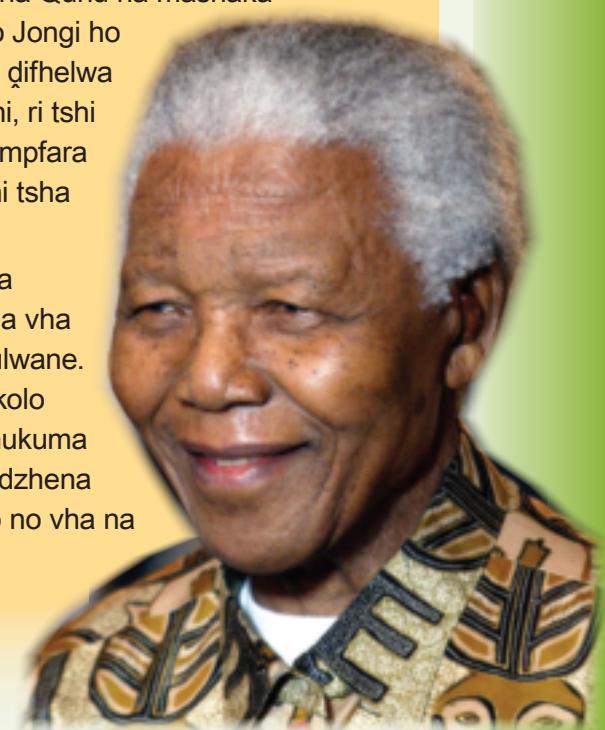
Khotsi anga vho mpfunza u vha na vhuhali. Nda ḥodou muhali na u vha na vhuhali sa vhone. Ndo vha ndi tshi tama nga maanda uri ndi nge vhone. Nda ḥodza miora kha ḥoho uri ndi vhe na mmvi u fana navho. Ndo vha ndi tshi vha funa khotsi anga.

Hu si kale, musi ndi na miwaha ya ṭahe, vhutshilo hanga ha mbo di shanduka

tshoṭhe ngauri khotsi anga vho mbo di lovha. Nda paka zwithu zwi si gathi zwe nda vha ndi nazwo nda ḥuwa na mme anga ra ya haya hanga huswa. Zwo vha zwi tshi vhavha u pfuluwa Qunu. Nda rembuluwa nda sedza murahu hayani nda elelwa na dakalo ḥine nda khou ḥi furalela. Nda sedza nn̄du na vhathu vhe vha vha vha tshi khou bvelaphand̄a na mishumo yavho. Nda sedza kudambo kwe nda vha ndi tshi bambela na u tamba na vhañwe vhatukana khakwo. Maṭo anga a sedza nn̄du tharu dza hashu. Nda mbo dzhena ndilani, naho ndi sa koni u vhone vhumatshelo hanga hu khagala.

Nda ya nda dzula na Malume Vho Jongi ngei Mqhekezweni, kushangoni kwa tsini. Vho vha vhe khonani khulu ya khotsi anga. Ndo ḥuvha Qunu na mashaka anga a hanengei, fhedzi vhutshilo hanga na Malume Vho Jongi ho vha hu havhuđi. Nda tamba na ḥwana wavho, Justice, ra ḥifhelwa vhukuma. Ro vha ri tshi namela bere, ra shuma masimuni, ri tshi tamba midavhini na u bambela mulamboni. Malume vha mpfara sa ḥwana wavho. Nda dzhena tshikolo tsha lufhera luthihi tsha heneffo tsini.

Musi ndi na miwaha ya fumirathi, Malume Vho Jongi vha nnyisa Clarkebury School. U fana na khotsi anga, vho vha vha tshi funa na u tenda kha zwauri pfunzo ndi tshithu tshuhulwane. Nga murahu ha miwaka miraru nda ya nda dzhena tshikolo Healdtown High School. Musi ndi heneffha ndo shuma vhukuma ndi tshi ḥifunza lwa biko. Musi ndo no phasa ndo ya nda dzhena University of Fort Hare. Nga itsyo tshifhinga ndo vha ndo no vha na miwaha ya fumbilithihi (21).

Kha ri nwale

Ńwalani tsenguluso ya tshitori tshi no amba
nga vhutshilo ha Vho Nelson Mandela vha
tshee muṭuku tshi no bva buguni ya *Long
Walk to Freedom*.

Dzina ja bugu	
Muńwali	
Puloto Hu bvelela mini kha tshitori?	
Fhethuvhupo Itshi tshitori tshi bvelela ngafhi,lini?	
Vhaanewa Vhathu vha re kha tshitori itshi ndi vhonnyi?	
Ndi ngoho kana ndi khumbulelwa?	
Thero Tshitori itshi tshi khou amba nga mini? Mulaedza wa tshitori itshi ndi ufhio?	
Zwe nda zwi takalela Ndi tshipida tshifhio tshe tsha vha tshone tshavhudisa tshitorini itshi?	
Themendelo Ndi ngani ni tshi nga themendela itshi tshitori kha khonani yanu?	

Ndi zwifhio zwine na takalelesa u vhala?

Kha ri
ambe

U swika zwino kha bugu ya mishumo iyi no no ḥangana na maṅwalwa a tshaka dzo fhambananaho ane na lavhelelwa uri ni a vhale sa mugudi wa Gireidi ya 6. Zwiṭalusi zwa lushaka luṅwe na luṅwe lwa maṅwalwa ane na takalelesa u a vhala ndi zwifhio? Rerani ngazwo ni kha tshigwada tshaṇu. Musi no no fhedza, zwi ḥeeni vhuimo zwi tshi ya nga u takalela haṇu, ni tshi thoma kha 1 u swika kha 12. Ro dzula ro ni dzhenisela dziṅwe dza phindulo dzo teaho.

Lushaka lwa mawalwa	Zwiṭalusi zwa lushaka ulu lwa maṅwalwa ndi zwifhio?	Vhuimo
Atikili dza gurannda <i>Mabammbiri a u shumela a 1, 3</i>	Tšoḥo dza mafhungo, ndivhadzavhavhigi, tshi-fhingga tšo fhirahō	
Ngano	Miledza na vhabvumbedzwa vha zwipuka vha re na mvumbo dza vhatnu.	
Phamfulethe		
Khungedzelo	Luambo lwa u kungedzela	
Maṅwalwa a u kungedzela na u kwengweledza		
Matambwa kana mifhindulano		
Zwirendo	Luambo lwa maṅwalwa, figara dza muambo, zwishumiswa zwa vhabrendi	
Maṅwalwa a u funza	U shumisa ndaela, na zwa u tou vhabonwa	
Dayari	Tshifhingga tšo fhirahō	
tsenguluso ya bugu		
Maṅwalwa a mafhungo-matsivhudzi	Thinganywa na kuitele (kubikele/kubakele)	
Nganeavhutshilomuṇe <i>Mabammbiri a u shumela a 4, 6</i>	Nganeavhutshilo i no anetshelwa nga muṅwali	

TEACHER: Sign Date

Zwi bvelela zwi tshi ya phand̄a

Ri shumisa tshifhinga tsha zwino tsha **khou** ri
tshi sumbedza uri nyito i khou itea zwino.

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho nga u shumisa zwivhumbeo zwo teaho zwa
tshifhinga tsha zwino tsha khou zwa maiti a re kha zwitange.

U _____ (**mbambela**) mulamboni zwino.

U _____ (**tamba**) bola zwino.

Vha _____ (**tshimbila**) vha tshi ya tshikoloni.

Tshifhinga tsha zwino tsha khou

Tshifhinga tsho fhiraho tsha khou

Ri shumisa tshifhinga tsho fhiraho tsha khou ri tshi
sumbedza nyito ye ya vha i tshi khou itea kale.

Vhana vho vha vha tsil khou @a musi bisi i tsil swika.

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho ni tshi shumisa maiti a re zwitangeni e kha
tshifhinga tsho fhiraho tsha khou.

Duvha _____ (**fhisa**) musi ndi tshi vuwa.

Mvula _____ (**na**) musi ndi tshi ya vhuimabisi.

Nne _____ (**la**) tshiswiṭulo musi a tshi founa.

Ri shumisa tshifhinga tshi ḫaho tsha khou kha u sumbedza
nyito ine ya ḫo isa phand̄a na u itea tshifhingani tshi ḫaho.

Ndi ḫo vha ndi tshi khou shuma
matshelo.

Tshifhinga tshi ḫaho tsha khou

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho ni tshi shumisa maiti a re zwitangeni e kha **tshifhinga tshi ḫaho tsha khou**.

Rine _____ (**fara**) lwendo lwa tshikolo lwa vhege yoṭhe vhege i ḫaho.

Mafheloni a vhege i ḫaho Nndwakhulu _____ (**shuma**) vhengeleni.

Roṭhe _____ (**fhufha**) ri tshi ya Cape Town matshelo.

Tambani mutambo wa tshifhinga tsha khou

- Thosani khoini.
- Ya wa nga ḥohō ni a tshimbila ni tshi ya phanda nga maga mavhili.
- Ya wa nga mutshila ni tshimbila liga lithihi fhedzi.
- Vhumbani mafhundo a tshifhinga tsha khou ni tshi shumisa maipfi a re tshibogisini tshiñwe na tshiñwe.
- Thomani mafhundo aṇu ni tshi shumisa maipfi aya
Nñe ndi/ndo/ndi ḥo...
Ene u/o/u ḥo...
Riñe ri/ro/ri ḥo...
Vhone vha/vho/vha ḥo...
Khonani yanga i/yö/i ḥo...

TEACHER: Sign _____ Date _____

U fhedza!

Ndi a kona

U vhala risipi ya khaphukhekhe

- u vhala risipi.
- u topola milayo ya mañwalwa a u funza.
- u ñwala ndaela dzi no tou tevhekana.
- u fhindula mbudziso dza tholokanyondivho dzi no kwama risipi.
- u fhedzisa fuñoutshati.
- u ñwala ndaela dzi no kwama mepe/nyolo.
- u shumisa mitshila na thangi.
- u ola mepe.
- u topola thangi, mitshila na matsinde (midzi).
- u ñwala luñwalo.
- u shumisa dikishinari (thalusamaipfi)
- u pfectesa milayo ya kushumisewa kwa dikishinari (thalusamaipfi).
- u vhala tshiñori na u fhindula mbudziso dza tholokanyondivho.
- u ñalukanya na u shumisa maiiti a no shuma na ñefhungo kana zwiitwa.
- u shumisa maitimapfukeli na maiiti a sa pfukeli.
- u shumisa tshifhinga tsha zwino, tshio fhiraho na tshi ñaho tsha khou.
- u ñwala ngaganyamvumbo ya muanewa/mubvumbedza.
- u shumisa mañaluli kha ñalutshedza muanewa/mubvumbedza.
- u pulanelu u ñwala maanea.
- u ñwala tsinguluso ya bugu.
- u ñalukanya tshaka dzo fhambananaho dza mañwala na milayo yo fhambananaho.
- u ñalukanya nganeavhutshilomuñe.

Z

W
it
en
go
m

u

Thero ya 4: U vhala khumbulelwa

U vhala tshitori

Themo ya 2 - Vhege dza 5-6

49 U vhala tshitori

102

Therisano ya u rangela u vhala i no kwama zwifanyiso na thohwana. U fhindula tholokanyondivho nga u tou amba ya mbudziso dzi no kwama risipi. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

50 U elekanya nga vhaanewa

106

U topola maṭaluli a u ṭalutshedza muanewa muhulwane. U sedzesza zwīṭaluli zwa muthu. U ḥwala ḥalutshedzo ya muanewa. U fhedzisa mutevhe wa mvumbo dza muanewa wa ḥama. U ḥwala ḥalutshedzo ya mvumbo ya muanewa wa ḥama.

51 U ḥwala tshitori tshi re na vhaanewa vha no tendea

106

Tshitori tshi re na mathomo, mutumbu na magumo. Thalutshedzo dza thangi na mitshila. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

52 Jacob u a zwi thupha

108

Nyito ya u rangela u vhala. U vhala tshitori tsha musalauno. U fhindula mbudziso dza tholokanyondivho dzo qisendekaho nga liwalwa. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

53 Ndi zwifhio zwiwe zwine tshitori itshi tsha ri vhudza?

110

U sedza maidioma na figara dza muambo dzi re kha tshitori. U ḥwala tshirihwaho kha dayari tsha u nweledza tshitori. U ḥwala ngaganyamvumbo ya muanewa muhulwane. U shumisa maitimatikedzi.

54 Pulanelani tshi ori

112

U shumisa mepe wa mihibulo kha u pulanelani tshitori ho sedzeswa vhaanewa, fhethuvhupo, puloto na u penndela. U dzudzanya tshitori tshau na tsha khonani. U ḥwala tshitori nga vhudele tshikhali tshi tsha ḥewa. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

55 Zwo itea tshinwe tshifhinga kale

114

U shumisa tshifhinga tsha zwino tsho fhiraho (tsha u vhuyisa mihibulo) U topola no kana vhuya na liiti mafhungoni. U vhumba mafhungo e kha tshifhinga tsha zwino tsho fhelaho.

56 Inthaviwu na mutambimakone wa bola ya milenzhe

116

U vhaliulula inthaviwu hu tshi shumiswa vhusevhedi ha u tou vhonwa. Tholokanyondivho ye ya qisendeka nga marīwalwa. U ita inthaviwu na muthu o bvelaho phanda.

U Vhalela u vhala mafhungomatsivhudzi

Themo ya 2 - Vhege dza 7-8

57 Bola ya milenzhe, bola ya milenzhe hoṭhehoṭhe

118

Nyito dza u rangela u vhala dze dza qisendeka nga vhusevhedi hu re marīwalwani na ha u tou vhonwa. U vhala thebuļu dza zwitetisitiki zwa bola ya milenzhe. U vhala thebuļu ya ligi. U fhindula mbudziso dzi no kwama marīwalwa a girafiki na thebuļu.

58 Divhazwakale ya bola ya milenzhe

120

U vhala mafhungo a divhazwakale ya bola ya milenzhe a re kha sitari li no bva kha inthanete.

59 U ḥwala marīwalwa a mafhungomatsivhudzi

122

Therisano ya mutambo kana hobi. U pulanelu a ḥwala marīwalwa a mafhungomatsivhudzi hu tshi shumiswa maga a rathi. U ḥwala marīwalwa a mafhungomatsivhudzi hu na u tevhekana nga ngona. U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

60 Luambo lwa u ṭalutshedza

124

Maṭaluli marīwe hafhu. U topola maṭaluli U shumisa maṭaluli kha u vhumba mafhungo. U vhekanya maṭaluli nga tshaka dza (tshivhalo, mivhala, saizi, nwz.)

61 Zwothe zwi langwa nga mutsho

126

Nyito ya u rangela u vhala na therisano nga mutsho.

U vhala tshati tharu dza mutsho dzi no konḍa na u fhindula mbudziso dzi ko kwama tshati idzi.

U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

62 Tshitendeledzi tsha madi

128

U vhala nyolo i re na mafhungo ngomu. U ḥwala maga o fhambananaho e a sumbedzwa kha nyolo.

U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

63 Nwalani lindwalma la mafhungomatsivhudzi

130

U pulanelu na u nanga ḥoho ya mafhungo.

U sedzesza marangaphanda, ḥodisiso, mihibulo ya vhaqivhi, nyolo na thohwana dzine dza do shumiswa.

U ḥwala marīwalwa a mafhungomatsivhudzi nga vhudele.

64 Bogisini hu na mini?

132

U vhala tsumbandila ya TV na u fhindula mbudziso dzo qisendekaho nga tsumbandila.

U qitola hu tshi shumiswa mabammbiri a u shumela o fhiraho a fumirathi.

U rekhoda maipfi maswa na zwine a amba kha dikishinari yawe.

Kha ri vhale

Namusi ri khou ya u vhala nga tshiṭori tsha buvhi ḥa Afrika ḥi no ḫivhiwa nga maanda ḥi no pfi Anansi. Musi ni tshi vhala tshiṭori itshi ni sedzese vhaanewa. Buvhi iļi ndi tandamaano a no ḫivhea nga maanda.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫoho ni lingedze u humbulela uri marīwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

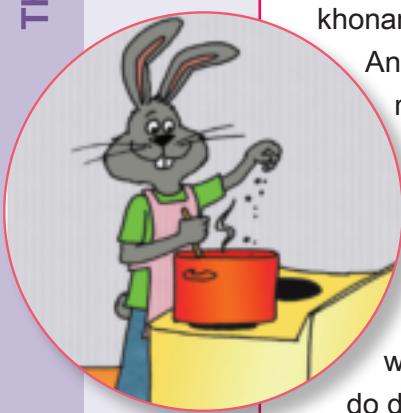

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni ntha.

Buvhi ḥi tshi wana milenzhe misekenesekene

Kalekale, ho vhuya ha vha na buvhi ḥe ḥa vha ḥi tshi pfi Anansi. Na u ḫwa Anansi o vha a tshi kona nga maanda u bika, o vha a tshi bvafha, lwe a vho tshila nga zwiliwa zwe vhañwe vha bikela miṭa yavho heneffho kusini.

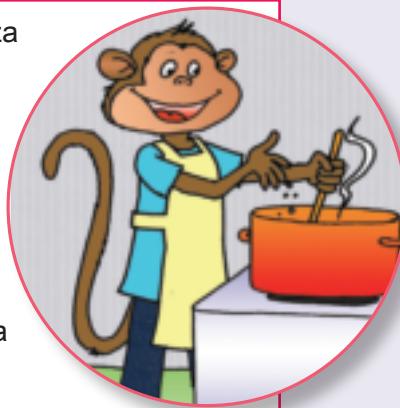

Liñwe ḫuvha Anasi a fhira nga muđini wa Sankambe. Ene na Sankambe vho vha vhe khonani khulu. “Bodoni yañu hu na muroho wee,” hu vhidzelela Anansi o takalesa.

Anansi o vha a tshi pfana na muroho. “A u athu vhibva,” ndi Sankambe tshi no ralo. “Fhedzi u do vhibva zwenezwino. Lindelani ri ḥe roṭhe.”

“Ndo vha ndi tshi do lindela iwe Sankambe fhedzi hu na zwiniwe zwithu zwine nda fanela u ita,” Anansi u fhindula nga u ḫavhanya. O vha o humbula uri arali a nga lindela muđini wa Sankambe, Sankambe tshi do mu fha mishumo. O vha a sa ḫodi u fhedza a tshi vho ḫanzwiswa zwigodelo. “Kha ri ite nga hei ndila,” hu amba Anansi. “Ndi ḫo akha lubuvhi nda vhofhelela kha mulenzhe wanga na kha bodo yau. Musi moroho wo no vhibva, u khwiđe lubuvhi, nne ndi ḫo da ndi tshi gidima!” Sankambe tsha vhona u muhumbulo wavhuđi.

Vha ita ngauralo.

“Hu khou nukhelela ḫawa,” ndi Anansi a tshi enda a tshi nukhedza o takalesa musi a tshi khou zanyuka na ndila. “Yoo, ḫawa dza u ḫifha dzi bodoni.”

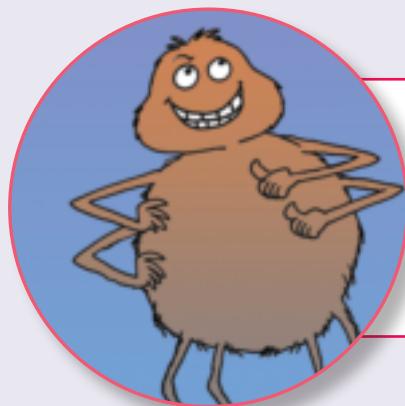
“Idai ri ḥe roṭhe ḫawa,” hu vhidzelela ḫoho. “Dzo no vha tsini na u vhibva.” “Ndo vha ndi tshi do lindela vhone Vho ḫoho,” Anansi a fhindula. A dovha hafhu a bva na muhumbulo wa uri u ḫo akha lubuvhi a vhofhelela kha mulenzhe wawe na kha libodo ḥa ḫawa. Vho ḫoho vha vhona u muhumbulo wavhuđi. Na vhana vhavho vhothe vha zwi tenda. Vha ita ngauralo.

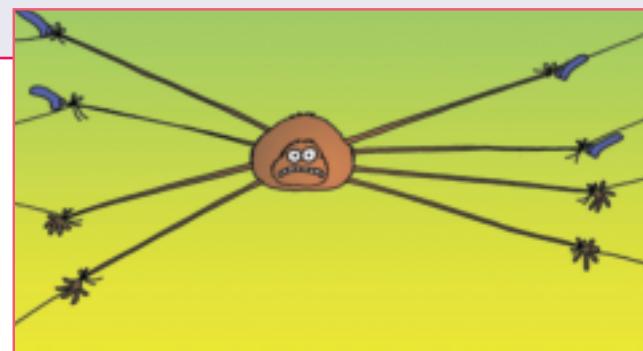
“Hu khou nukhelela murambo,” ndi Anansi a tshi enda a tshi nukhedza o takala musi a tshi khou zanyuka na ndila. “Yoo, murambo na mutoli. Zwi ḫifha hani ngoho!” “Anansi,” hu vhidzelela khonani yawe Vho Nguluvhe. “Bodo yanga yo tou phaa nga murambo na mutoli! Dzhenani ri ḥe roṭhe.”

“Ndo vha ndi tshi ḫo ita ngauralo,” Anansi a fhindula. A dovha hafhu a bva na muhumbulo wa uri u ḫo akha lubuvhi a vhofhelela kha mulenzhe wawe na kha bodo ya murambo. Khonani yawe ya vhona u muhumbulo wavhuđi.

Vha ita ngauralo.

Musi Anansi a tshi sala a tshi swika mulamboni, milenzhe yawe yothe ya malo yo vha yo vhofhelewa lubuvhi. "Hei, hoyu wo vha muhumbulo wavhuđi nga maanda," ndi Anansi a tshi divhudza a sa dihudzi zwone. "Ndi zwiliwa zwifhio zwine zwa do thoma u vhidzwa? Ndi do ja zwiliwa zwi no bva bodoni dza malo qamusi. Ndi na mashudu."

Khathihi fhedzi, Anansi a pfa mulenzhe u tshi khou khwidjiwa. "Ahaa," hu amba Anansi. "Ndi lubuvhi lwa bodo ya Sankambe ya muroho." A pfa hu tshi khwidjiwa hafhu. Luñwe hafhu. Anansi u khou kokodzwa nga vhatu vhararu nga luthihi. "Yowee, nne," hu amba Anansi, musi a tshi pfa khwiikhwii kha lubuvhi lwa vhuña. Zwi tshee zwe ralo a pfa lunivhi lwa vhuñanu lu tshi, khwiikhwii.

Ha tevhela lwa vhubuvhi. Na lwa vhusumbe. Na lwa vhumalo! Anansi a pfa a tshi khou kokodziwa ngeno na ngei nga vhubuvhi hothe nga tshifhinga tshithihi, musi muñwe na muñwe wa vhaļa a tshi khou kokodza lubivhi lwave. Milenzhe ya Anasi ya thoma u sekena i tshi ya nga u kokodzwa. Anansi a kungulutshela mulamboni nga u ḥavhanya. Ndi fhaļaha nga murahu, musi vhubuvhi ho no kuvhululwa nga mađi, Anansi tshi mbo bva mađini mulamboni zwi tshi vhavha. "Nga vhanna, xu," ndi Anansi a tshi femuluwa. "Thamusu uļa muhumbulo wavhuđi nga maanda wo vha wo itesa." Na qamusi, buvhi Anansi ji na milenzhe ya malo misekenesekene. Nahone o ḥwa na ndala ḫuvha ḥothe uyo musi.

Kha ri ambe

Ndi nga mini Anansi o humbula u sa lindela muđini wa Sankambe u swikela muroho u tshi vibva?

Zwo da hani uri a fhedze o no vha na milenzhe ya malo misekenesekene?

Anansi o di lamukisa hani uri a si ḥukhukane musi a tshi khou kokodzwa?

Pfunzo ya tshiṭori itsi ndi ifhio? Ri zwi ḫivha nga mini uri a si mafhungo a vhukuma?

Lavhelesani zwifanyiso ni anetshele khonani yanu tshiṭori tshi re khazwo tshi tshi tevhedana nga ngona.

TEACHER: Sign

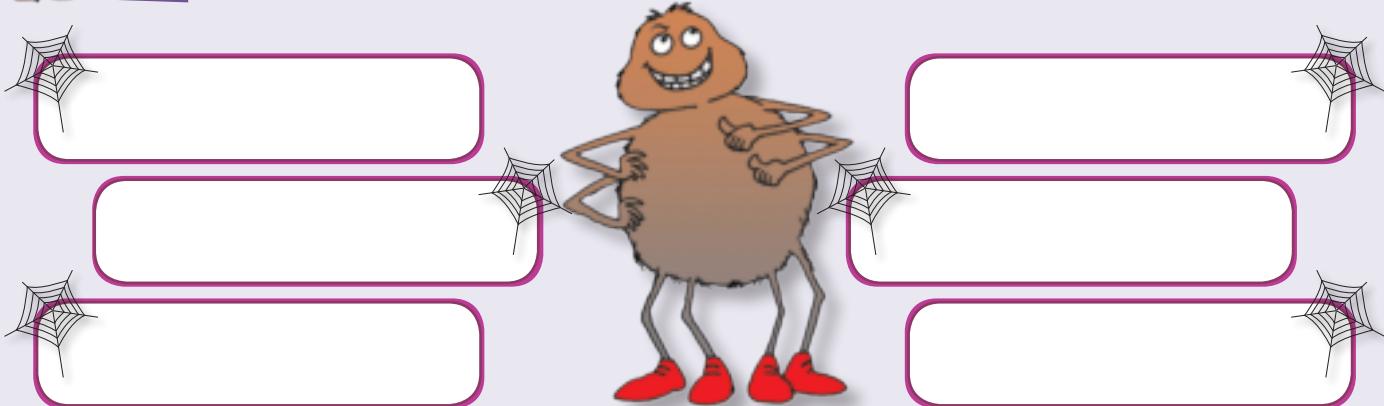
Date

U elekanya nga vhaanewa

Kha ri
nwale

Lavhelesani nga vhuronwane zwine Anasi a amba na u ita tshitiorini itshi.
Ni nwale maṭaluli ane a ḥalutshedza mvumbo yawe.

Shumisani maṭaluli aya kha u nwala ḥalutshedzo ya mvumbo yawe.

Kha ri
nwale

Zwino ḥalutshedzani mvumbo ya muthu wa vhukuma.

- Nangani muthu ane na tama u nwala ngae. Uyu muthu u tea u vha e muhali, ane a kha di tshila kana o no lovhaho.

Dzina na tshifani tsha uyu muthu	
Mbeu	
Mirwaha	
Mbonalo ya muvhili	
Mushumo wawe	
Vhukoni kana zwikili	
Ndi nga mini no munanga	

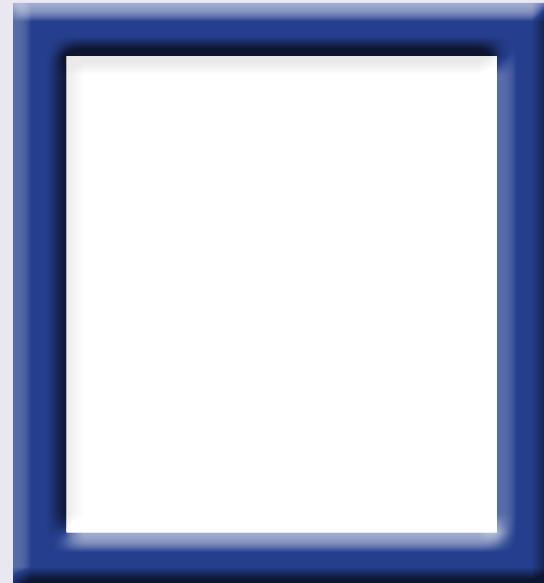
- Itani mutevhe wa mvumbo (vhudi) hawe. Nekanani mihumbulo na khonani yanu siani ja mutevhe uyu. Shumisani maṭaluli nga hune na kona.
- Kha mvumbo iñwe na iñwe, nwalanisi nga zwithu zwa vha ita kana vha amba zwine zwa vha tsumbo dza mvumbo idzi.

Deithi:

Zwino ካውልን ሙሉሉ ጋዜጣ እና ተላሱትሸፍ ህዝር ውስጥ ይችላል.
በዚህ ሁዝር ከመተዳደሪያ ትርጓሜ ተከራክር ይችላል.

Shumisani maṭaluli aṇu kha u ካውል ነገሮች የሚያስቀርብ
የሁዝር ውስጥ ይችላል. በዚህ ሁዝር ከመተዳደሪያ ትርጓሜ
የሚፈልግ የሚከተሉ የሚያስቀርብ ውስጥ ይችላል.

TEACHER: Sign _____ Date _____

U ñwala tshiṭori tshi re na vhaanewa vha no tendea

Kha ri
vhale

Pulanelani (lugiselani) tshiṭori tshañu. Elekanyani nga puloto na vhaanewa. Sumbedzani uri puloto na vhaanewa zwi aluwa nga ndilade kha maga othe a tshiṭori. Dzhenisani maṭaluli a si gathi uri a ni thuse u bveledza muanewa wañu.

- Shumisani mepe wa mihibulo uri u ni thuse u pulanela u ñwala.
- Ñwalani mvetamveto. ● Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. ● Vusuludzani mañwalwa ajanu ni ite ndulamiso dzo teaho. ● Zwino ñwalani mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

	Muanewa
	Puloto
	Muanewa
	Puloto
	Muanewa
	Puloto

Deithi:

Kha ri
nwale

Tshitoro tshanga tshi amba nga _____

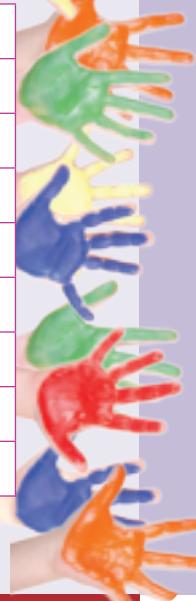
Mathomo

Mutumbu

Magumo

TEACHER: Sign _____ Date _____

107

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso na ḥoho ya tshiṭori ni wane uri ni nga kona u p̄fesesa naa uri tshiṭori itshi tshi khou amba nga mini.

Ndi tshaka dzifhio dza vhaanewa dzine na vhona u nga hu khou ambiwa ngadzo. Vhalani tshiṭori nga n̄tha ni wane uri ni nga kona naa u humbulela uri tshi amba nga mini.

Jacob o vha e muñwe wa vhatambi vha Newville Soccer Club. Ene na khonani dzawe vho vha vha tshi ya phurakhithisini ya bola ḫuvha ḥinwe na ḥinwe tshikolo tshi tshi bva. Jacob o vha a tshi ita zwa mugidimo wa thimu khathihi na u q̄igudisa u raha bola a sa neti. O vha a tshi ḥireina u swika misipha i tshi thoma u rema. O vha a tshi phurakhithisa u langa bola na u rahela bola matandani (vhuno) o bonya na ma᷇o. Fhedzi naho zwo ralo, mugudisi wavho o vha na sa mu nangi uri a tambe kha thimu. Zwe a vha a tshi nga ita ho vha hu u dzula banngani sa rizeve ine ya fhedza i songo tamba.

Jacob o vha a tshi dzulela u ḫivhona e muñwe wa vhatambi. A tshi lora o kora tshikora tsha u wina metshe.

Ḥinwe ḫuvha, musi faina᷇a i sa athu tambiwa, Jacob a mbo ḫi zwi thupha. “A zwi thusi tshithu,” ndi ene a tshi vhudza mme awe. “Ndi ḥireina nga nungo dzo᷇he, a thi fhidzi u ya phurakhithisi, fhedzi mugudisi a vha nnangivho nda tamba. N̄ne ndi khou litsha,” ndi ene a no ralo.

“Ndo hanganea tsho᷇he zwino. Ndi vhona u nga **ndi ḫo zwi thupha**” a ralo, **“Ndo hanganea tsho᷇he zwino.”**

“Ni songo vuwa no zwi ita hezwo, Jacob,” ndi mme awe vha tshi mu vhudza. “Tshifhinga tshaṇu tshi ḫo swika hu si kale.”

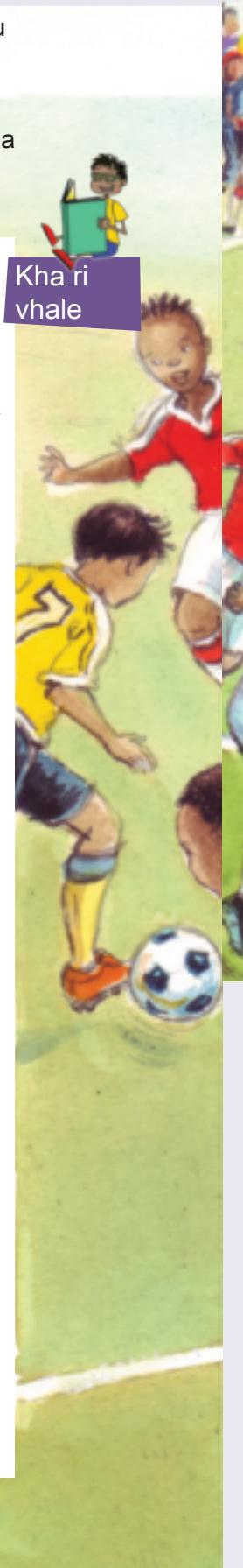
“Mara mugudisi washu a vha nnangi na ḫuvha na ḥithihi,” a mba ngauralo o ḫungufhala.

Ḥinwe ḫuvha nga Mugivhela musi metshe u sa athu thoma, mugudisi a vhidzelela madzina a vhatambi vha no ḫo tamba ḫilo ḫuvha. Jacob a ḫodzimela mutevhe wa madzina a vhona dzina ḥawē ḥi hone. “Jacob, inwi no vha ni tshi khou ḥireina no ḫiimisela. Ni ḫo tamba pha᷇a. Ni zwi elelwe uri hafhu ndi metshe wa faina᷇a,” vha ralo vha tshi mu sevha.

Jacob a pfa u nga **ho ngo vha pfa zwavhudī**.

ᬁuvha ḥe ḥa vha ḥo lindeliwa ḥa mbo swika mavhuthu a vhaṭaleli a zhamba nga maipfi mahulu ngeno mavuvuzeļa a tshi khou **ongolela** a tshi pfala ḫotheho᷇he.

Musi ho tou sala minete muthihi fhedzi uri metshe u fhele, tshikoro tsha vha tshi kha ḫi vha 0–0.

Kha ri vhale

Ngoho ndi yauri Newville Club i tea uri i kore! "Bola kheyo, Jacob," ndi Ntakadzeni a tshi vhidzelela, a tshi khou mu nekedza bola.

Jacob u tea uri a kore. A takuwa nga luvhilo a fhira vhatambamurahu vhavhili. A khonela kha tsha monde a dovha kha tsha u ja lwe a vho sia vha la vhatambamurahu vho da da. A vhona matanda a vhuno o atama phanda hawe. "Jacob! Jacob!" ndi mavhuthu a tshi vhidzelela. Zwa tou nga ndi ula muloro wawe. Khathihi fhedzi, a songo zwi lavhelela, a pfa khokho i tshi ri, khaa, henefha kha tshinungo tsha mulenzhe, **a mbo dala fhasi**. "O mu wisा! O mu wisा!" hu vhidzelela mugudisi.

"Prrrr! Prrrr!" ndi tshitiriri tsha malogwane (refiri) tshi tshi tzhemba. "Ndi furiikhikhi ya Newville Club!" malogwane u ralo a tshi vhidzelela. "Jacob kha rahe."

Jacob a vhea bola fhasi. A femuluwa, a huma nga tshamurahu nga maga a no vhonala sa zwe a vha o no zwi ita lwa madana na madana phurakhithisi. O vha a tshi khou kala khonani ya tsha u ja ya mapala a raha shotho khulu. Bola ya fhufha i tshi fhira mulindavhuno, ya kuta i tshi dzheni mapalani. Mavhuthu a tangana thoho. Newville ya vha yone i no wina vhugwena.

"A tho ngo ni vhudza nwananga?", ndi mme awe vha no ralo vha tshi mu kuvhatedza. "U digudisa zwi a thusa."

Kha ri
ñwale

Vhaanewa tshitirini itsi ndi vhonnyi?

Muanewa muhulwane/vhaanewa vhahulwane	Vhañwe vhaanewa

Ndi nga mini Jacob o vha a tshi todou zwi thupha? Topolani fhungo lithihi ine ja ri vhudza uri o vha a si tshee na fulufhelo.

Topolani fhungo lithihi line ja ri vhudza uri Jacob o kona u kunda.

Kha ri
ñwale

Maidioma aya a amba mini?

Jacob o vha o hanganea tshoñthe zwino.

Maidioma

A mbo ñala fhasi.

Mavhuthu a ñangana ñhoho.

Figara dza muambo

Figara dza muambo idzi ndi dzifhio?

mavuvuzela a ongolela

matanda o añama

luma nñevhe

Tshiñorini itshi wanani maipfi a no amba zwithihi na haya. A ñwaleni kha dikishinari yanu.

kuta

ñolela

Kha ri
ñwale

Didzhieni ni Jacob. Ñwalani tshiñwalwaho kha dayari tsha ñuvha iji ni tshi nweledza zwa bvelela nauri no ñipfa nga ndilade. Shumisani maipfi a no ri **Zwi tshi thoma ndo, nga murahu nda, tsha u fhedzisela ndo.**

Dayari yanga

Deithi:

Zwino የውልናን ነገሮች የJacob ማቅረብ በአዲስ አበባ ነው እና ከዚ የሚከተሉት ጥሩ በፊት የሚያሳይ ይችላል፡፡

Shumisani maṭaluli
aṇu kha u የውልና
ngaganyamvumbo.
Ni kone u የውልና
mvetamveto yaṇu kha
kupiḍa kwa bammbari.
Humbelani khonani
yaṇu a ni dzudzanyeleye
mvetamveto yaṇu.
Na inwi ni nga ḥi
dzudzanyavho
yawe. ነውልና
ngaganyamvumbo iyo
afho tshikhalani tshe
na fhiwa.

Talani Maitimatikedzi a
no thusa ዘዴ. Ndi “maiti
a no thusa”. Ndi maipfi
a no rangela maiti
vhukuma fhungoni.

Talelani ዘዴ (nyito) ni **tangedzele** ዘዴለሁ.

Ni kone u የውልና mafhuno a re kha khanedza.

Ndi khou ya tshikoloni

Jacob o lenga u swika phurakhithisini ya bola.

Ro vha ri tshi khou gidima mudavhini wa bola.

Jacob o nangiwa uri a tambe metshe.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Pulanelani tshiṭori

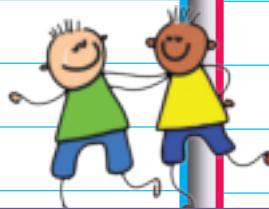
Kha ri
ñwale

Rerani na khonani yanu nga tshiṭori tshine na
t̄odou ñwala. Ni kone u ñwala mihumbulo yanu
kha siaṭari illi.

- Shumisani mepe wa mihumbulo uri u ni thuse u pulaneli u ñwala. Ñwalani mvetamveto.
- Humbelani khonani yanu a dzudzanye mvetamveto yanu. Yusuludzani mañwalwa yanu ni ite ndulamiso dzo teaho. Zwino ñwali mañwalwa a ya buguni yanu nga vhudele.

Vhaanewa vhanga ndi vhonnyi?

Tshiṭori itshi tshi bvelela ngafhi?

Thoño ya tshiṭori

Hu bvelela mini tshiṭorini?

Tshiṭori tshi fhela nga
ndialade?

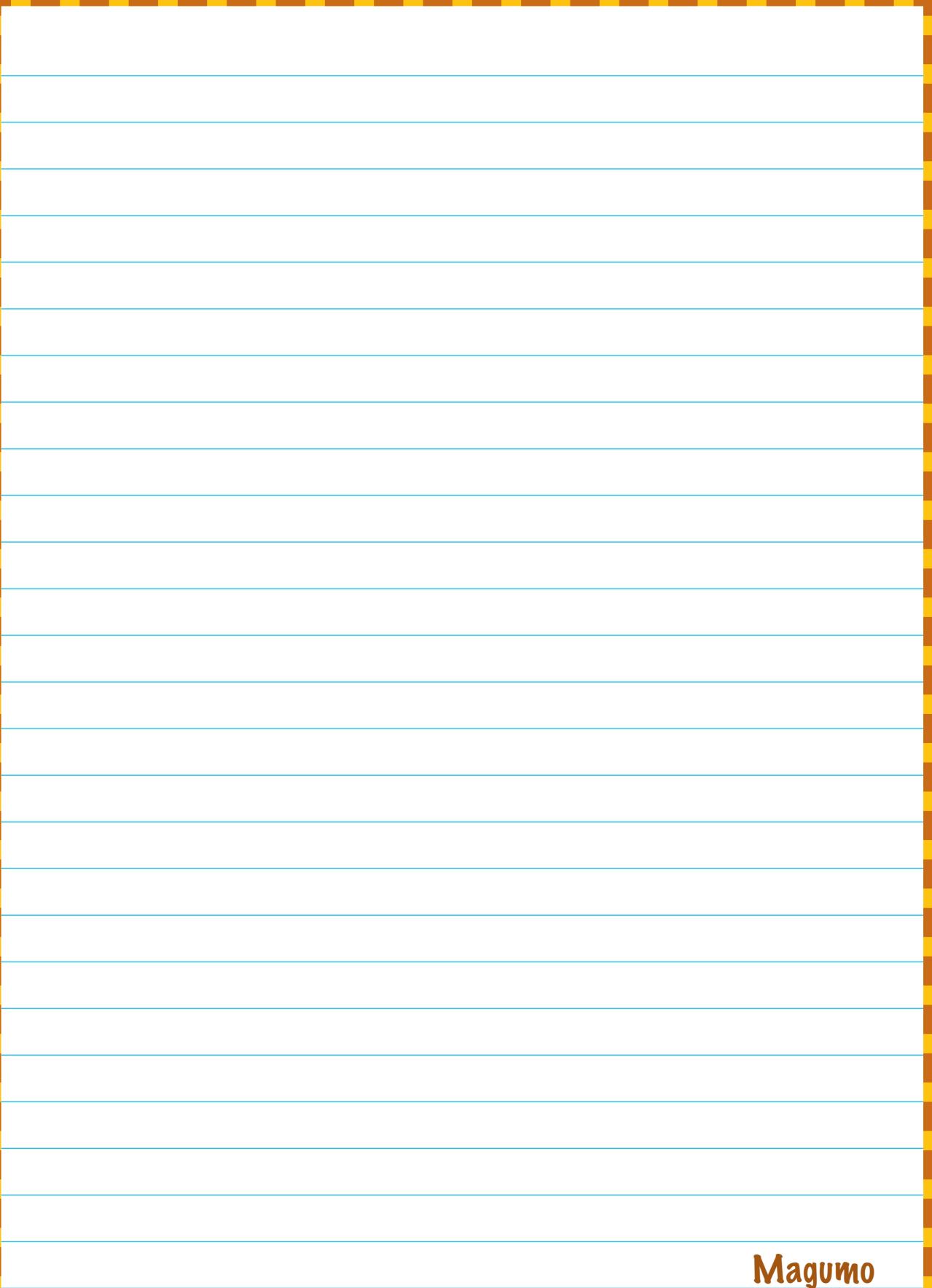

Kha ri
ñwale

Rerani nga pulane yanu ni na khonani yanu. Ni kone u ñwala mvetamveto yanu kha
kupida kwa bambiri. Humbelani khonani yanu a ni dzudzanye mvetamveto yanu. Na
inwi ni nga di dzudzanyavho yawe. Ñwalani tshiṭori kha siaṭari a seli.

Deithi:

U ñwala tshitɔri tshanga

Handwriting practice area consisting of 10 rows of horizontal blue lines, framed by a thick brown border. The border features a decorative pattern of alternating yellow and brown squares.

Magumo

TEACHER: Sign Date

113

Zwo itea tshinwe tshifhinga kale

Zwo itea kale nga tshinwe tshifhinga tshi songo bulwaho,
hu si zwino.

Tsho fhiraho

Tsha zwino

Tshidaho

Tshifhinga
tsha zwino
tsho fhiraho
(tsha u vhuyisa mihumbulu)

Ri shumisa tshifhinga tsha zwino tsho fhiraho kha u sumbedza uri zwithu zwi kha tshifhinga tshino hu uri tshivhumbeo tsha mapfanisi a ɻefhungo tshi kha tshifhinga tsho fhiraho. Hu dovha hafhu ha shumiswa “no”, “vha” na “vhuya” hu tshi nga hu khou elelwa zwa kale.

Kha ri ɻwale

Talelani **no** kana **vhuya** a tshi rangela **maiiti**.
Tangedzelani jiiti.

1. Masindi o no vhona video iyi luraru lwoþe.
2. Ndi vhona u nga ro vhuya ra þangana mahoþa.
3. Ho no vhuya ha vha na miðalo minzhi KwaZulu-Natal.
4. Vhathu vho no tshimbila vha tshi ya tshikhalani.
5. No no vhuya na vhala iþa bugu?
6. Filimi iþa ndo no i vhona.
7. Ndo vhuya nda amba nae lunzhi nga vhudifari hawe.
8. Ndo no vhuya nda ya Cape Town lunzhi.
9. O vhuya a ntsinyutshela nge nda xedza bugu yawe.
10. Ndavheleseni o no ri dalela lunzhi.

Zwino fhedzisani u ɻwala mafhuno aya e kha tshifhinga tsha zwino tsho fhiraho.

O humela hayani ngauri o vha

O gidemela tshikoloni ngauri o vha

Ndo vhuya nda

Ro no vhuya

Deithi:

Kha ri
ñwale

Nwalani **no**, **vha** kana **vhuya** a tshi
shuma na maiti o ñwalwaho zwitangeni.

Tshifhinga tsha zwino tsho fhiraho

Ene o **vhuya a dala** (dala) lunzhi.

Inwi no **(reng)** khokho dza u tamba bola?

Vhathu avha vho **(vhona)** video luraru.

Vhoiwe no **(vhona)** ndou i tshi khou tshila?

Vhagudi vho feila ngauri vho **(litsha)** u vhala.

A thi nga **lì** maapula ngauri **(!a)** maswiri.

Ndo **(vhala)** zwiɔtori zwinzhi buguni iyi.

Ro **(ya)** Cape Town u bva tshee ra bebwa?

A thi athu **(!a)** pitsa i no ñifha ngaurali.

Vho mu isa kiliniki ngauri o **(vhaisala)** mulenzhe.

Zwino fhedzisani mafhungo a tevhelaho.

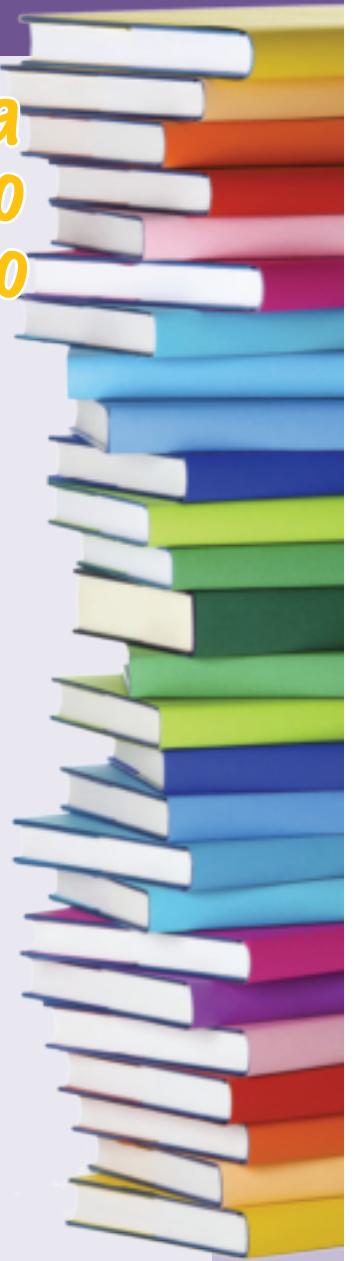

O vhuyisa bugu yanga ye

Vho no vhona

Ro no vhona

Ndo no guda

TEACHER: Sign _____ Date _____

Ndi vhafhio vhatambimakone vha mitambo ya Afrika Tshipembe vhane na vhona vha tshi kona? Ndi ngani ni tshi vhona vha tshi kona?
Ndi mini tsho itaho uri vha bvele phanda?
Ni ḋivha mini nga mvumbo dzavho?

Kha ri pfe nga muñwe wa vhatambi vho bvelaho phanda vha bola ya milenzhe.

Noko Alice Matlou

Musi vhathu vha tshi amba nga bola ya milenzhe, vhatambimakone vhane vha ambiwa vha anzela u vha vhanna. Fhezi muñwe wa vhatambimakone vha bola ya milenzhe vho bvelaho phanda fhano Afrika Tshipembe ndi mufumakadzi: Noko Alice Matlou. Matlou o bulwa sa ngweña ya Mutambi wa Afrika wa Nwaha wa 2009 nga Fedäresheni ya Bola ya Afrika (Caf). O vha muthu wa u thoma wa Afrika Tshipembe wa u wina pfufho iyi.

Vhalani inthaviwu ya Matlou uri ni mu ḋivhe.

No bebelwa ngafhi nahone ni dzula ngafhi zwino?

*Ndo bebelwa Muleji, Gaphaudi, Limpopo.
Ndi kha ḋi dzula henengei.*

Uyu mutambo no thoma u u takalela lini?

Ndo thoma u tamba bola ya milenzhe ndi tshee phuraimari. Ho vha hu kale hoyu mutambo u tshi ntakadza nahone ateletiki na bola ya milenzhe ndo vha ndi tshi ḋi zwi kona na kale. Ndo vha ndi tshi ita zwa u gidima nahone ndi na luvhilo luhulu, nga

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ḫoho ni lingedze u humbulela uri mar̄walwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siatari ni wane uri ni ḋo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfectesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni n̄tha.

maanda kha mbambe dza mithara dza 100 na 200. Musi ndi tshee tshikoloni ndo vha ndi tshipirintha nahone na rekhodo dza hone ndi nadzo.

U dzula muvhili wo khwatha?

*Ndi ita ndowendowe luvhili nga ḋuvha.
Ndi vuwa nga matsheloni na ya u gidima minete ya 30. Nga awara ya vhuraru ndi ita ndowendowe ya awara tharu. Ndi vha ndi tshi khou ita nyonyoloso nga bola.*

Ni nyeletshedzo ifhio ine na nga dea vhaswa?

Ndowendowe i no kond̄a, i ita uri u wina zwi lelewe.

Deithi:

Kha ri
nwale

Vhalani mafhungomatsivhudzi a Matlou a re kha siačari ja murahu ni kone u fhindula mbudziso dzi tevhelaho:

Matlou o vha mukoni kha zwifhio?

Tikedzani nga mbuno dzi no bva kha atikili.

Mushumo wawe wa u tamba bola wo thoma lini?

Kha ri
vhale

Humbelani mučwe nga inwi a diite mutambimakone wa mučwe mutambovho. Ni ite inthaviu nae uri ni dičhe zwinzhi malugana na zwe a kona mutamboni uyu. Ni kone u nwala ngaganyamvumbo ya uyu muthu kha bammbiri ja mvetamveto.

Ni tea u wana uri:

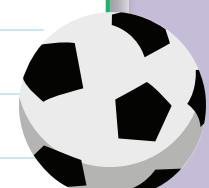
- O thoma lini nahone zwo da hani uri a takalele mutambo uyu.
- Ndi mutambo ufhio we a bvela phanda khazwo.
- U na mulaedza ufhio une a nga vhudza vhačwe vhaswa sa ene.

Kha ri
nwale

Zwino nangani mučwe muthu tshikoloni kana tshitshavhani tsha haču ane na vhona uri u na vhukoni ha zwa mitambo. Humbelani uyu muthu uri a tende ni tshi ita inthaviu nae. Kha inthaviu iyi, edzisani u wana phindulo dza mbudziso dzi re afho fhasi.

- No/vho aluwa nga ndilade? No/vho thoma lini u tamba mutambo uyu?
- Ndi zwifhio zwihiwlane zwe na/vha kona mutamboni uyu?
- Ni/vha na mulaedza ufhio kha vhaswa vha Afrika Tshipembe?

TEACHER: Sign _____ Date _____

117

Bola ya milenzhe, bola ya milenzhe ho^htheho^hthe

Kha ri ambe

- Ndi mitambo ifhio ine na takalela u i tamba kana u ṭalela?
- Ndi nnyi mutambi wa zwipotso ane na mu funesa? Ngani?
- Ni vhona u nga ni tea u ita mini zwihiwlwane uri ni vhe ngweña ya mitambo?
- Ngweña dza Afrika Tshipembe dza bola ya milenzhe, ateletiki, u bambela na zwiñwevho?

Kha ri vhale

Nga 2010 Afrika Tshipembe jo swielela muṭatisano wa bola ya milenzhe wa Khaphu ya Liphasi wa FIFA. Zwigidi zwa vhaṭaleli zwo dzhena zwitendiamu zwa fumi u ya u ṭalela mimetshe. Thimu dza bola ya milenzhe dzi no bva ho^hte liphasini dzo vha dici fano dzo da u ṭatīselana Khaphu.

Ndi zwifhio zwithu zwine na zwi ḋivha nga muṭatisano wa 2010 wa bola ya milenzhe? Vhalani mafhungomatsivhudzi a re kha thebuļu dici re afho phasi ni fhindule mbudziso dici no a tevhela.

Thebuļu ya 1 Zwitendiamu zwa Muṭatisano wa bola ya milenzhe ya Khapu ya Liphasi wa 2010

Dorobo	Tshitediamu	Tshivhalo tsha zwidulo zwa vhaṭaleli
Cape Town	Green Point	40 000
Bloemfontein	Free State	70 000
Durban	Moses Mabhida	60 000
Johannesburg	Ellis Park	95 000
Johannesburg	Soccer City	40 000
Nelspruit	Mbombela	40 000
Polokwane	Peter Mokaba	40 000
Rustenburg	Royal Bafokeng	45 000
Pretoria	Loftus Versveld	45 000
Port Elizabeth	Nelson Mandela Bay	50 000

Thebuļu ya 2 Mvelelo dza Muṭaṭisano wa bola ya milenzhe ya Khapu ya Liphasi wa 2010				
Fainaļa dza Kota				
Deithi	Tshiṭediamu	Shango 1	Shango 2	Tshikoro
02 Fulwana 2010	Nelson Mandela Bay/ Port Elizabeth	Netherlands	Brazil	2:1
02 Fulwana 2010	Johannesburg	Uruguay	Ghana	1:1
03 Fulwana 2010	Cape Town	Argentina	Germany	0:4
03 Fulwana 2010	Johannesburg	Paraguay	Spain	0:1
Fainaļa dza Hafu				
06 Fulwana 2010	Cape Town	Uruguay	Netherlands	2:3
07 Fulwana 2010	Durban	Germany	Spain	0:1
Fainaļa				
11 Fulwana 2010	Johannesburg Soccer City	Netherlands	Spain	0:1

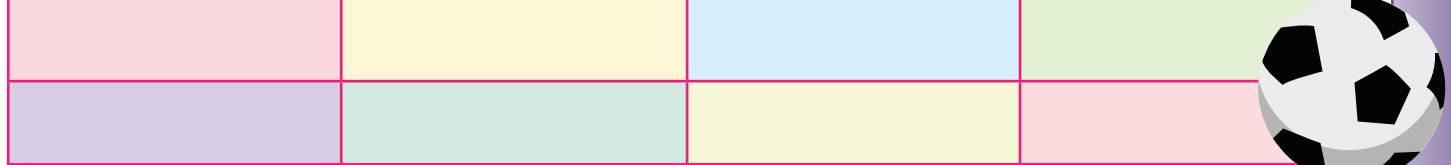
Kha ri
nwale

Shumisani mafhungo a re kha Thebuļu ya 1 na ya 2 kha u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

Ndi tshiṭediamu tshifhio tshine tsha vha tshihulwanesa?	
Tshi dzula vhathu vhangana?	
Metshe wa u fhedzisela wo tambiwa lini?	
Wo tambelwa ḥoroboni ifhio?	
Wo tambelwa tshiṭediamu tshifhio?	

Ndi mashango afhio e a tamba kha fainaļa dza kota?

Ghana yo tamba lini?	
Ghana yo tamba na shango līflio?	
Tshikoro tsho vha vhugai ḫuvha ļe Ghana ya tamba?	
Ghana yo tambela ngafhi?	
Ndi thimu ifhio ye ya wina dzifainaļa?	
Tshikoro tsho vha vhugai?	

TEACHER: Sign _____ Date _____

119

Divhazwakale ya bola ya milenzhe

Kha ri vhale

Matshaina

Miñwahani ya mađana na mađana yo fhiraho ngei Tshaina, miñwahani ya 400BC, maswole vho vha vha tshi tamba mutambo u no pfi "Tsu'Chu", we wa rangela bola ya milenzhe. Vhatambi vho vha vha tshi raha bola yo itwaho nga mitenga yo pangiwaho kунетени күлкү, kwa vhuphara ha 40 cm, kwo vhofholelwa kha lusengele.

Majapani

Nga murahu, miñwahani ya 600AD, Japani na йonevho јo vha na lushaka lwa lwa bola ya milenzhe, lu no pfi "Kemari". Vhatambi vho vha vha tshi ita danga vha rahelana bola i sa tendelwi u kwama phasi.
Hezwi ri nga ri a zwi җalukanya, a si zwone?

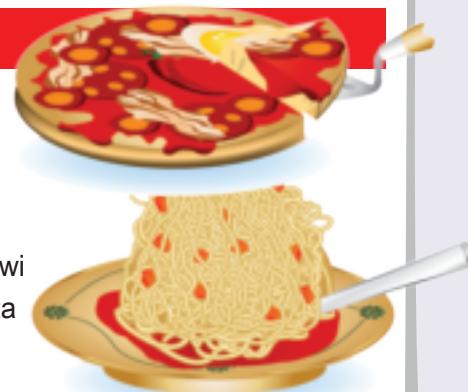
Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na ѡhoho ni lingedze u humbulela uri maiñwalwa aya a amba nga mini.
 - Tshimbidzani mađo (u sikima) kha siařari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.
-
-
Musi ni tshi khou vhala
- Vhambedzani zve na humbulela na zve na vhala. ● Arali ni sa pfeſesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nthia.

Magirika

Na Magirika na vhone vho vha na lushaka lwavhovho lwa bola ya milenzhe, lu tshi pfi "Episkyros", he ha vha hu tshi tambiwa nga u tou raha bola khathihi na u i gagula. Mutambo uyu wo vha u tshi tambiwa nga thimu mbili dze dza vha dzi na vhatambi vha no hovhelela fumbilisumbe kha nthihi! Mutambo uyu wo vha u tshi fana na wa ragibii ya musalauno.

Maroma

Lushaka lwa bola ya milenzhe ye ya vha i tshi tambiwa nga Maroma lu pfi "Harpastum". Na henefha ho vha hu tshi tamba thimu mbili dzi re na vhatambi vha fumbilisumbe kha nthihi. Vhatu vho vha vha tshi ڏiphiña nga u tamba na u җalela. Mavhuthu a vhałaleli o vha a tshi ya u җalela mitambo ya Harpastum, ye ya vha i tshi tambelwa zwifhałtoni zwi no fana na zwiędiamu zwine ra zwi vhona ңamusi. Izwi zwe dovha zwa ita uri vhathu vha ite zwa vhubindudzi ngauri vho vha vha tshi rengisela mavhuthu a vhałaleli dzipitsa na sipageti!

Kha ri ambe

-
-
-

Ndi mashangoni afhio he bola ya milenzhe ya aluwa hone?

Ndi zwifho zwi no bva mafhungoni aya zwine zwa ri vhudza uri vhathu vho vha vha tshi pfana na bola ya milenzhe?

Ndi nga mini ho swika he mutambo uyu wa iledzwa?

England

Ngei England, vhatu zwavho vha no bva miðanani vho vha vha tshi kuvhangana vha raha bola zwiṭaraṭani na masimuni. Mutambo uyu wo vha u si na u vhavhalelana khawo. Vhatu vho vha vha tshi sukumedzana na u vhumbulusana na mafuvhalo a tshi vha manzhi. Mutambo uyu wo vha u si na milayo nahone u tshi ofhisu u u tamba. Wo vha u tshi vhidzwa upfi ndi "Shrovetid football". Ḍorobo ṭukhu na miðana zwe vha zwi tshi ṭatisana, hu na vhatambi vha maðana na maðana. Miṭatisano yo vha i tshi fhedza ḥuvha ḥothe. Bola yo vha i tshi rahiwa zwiṭaraṭani, maðini, makete, n̄tha ha ṭhangā dza nn̄du - hothehothe. Ho vha hu si na vhomalogwane (dzirefuri), hu si na ofusaidi, hu si na u posa hu si na uri metshe u thoma nga tshifhingade, hu si na khona, hu si na u raha u bva mapalani, hu si na u ṭhirepa, nahone hu si na vhuimo ha vhatambi. A zwi mangadzi uri vhuunzhi ha vhatu vho vha vha tshi fhedza vhe khuvhabvu dza u vundea milenzhe, zwanda na u bodea dzithoho!

BOLA YA MILENZHE SA MUTAMBO WO ILEDZWAHO

Nga 1314, Vho King Edward II vho nea ndaela Vho Meya Vha London ya u iledza u tambiwa ha bola ya milenzhe ḍoroboni ya London. Hezwi zwe vha zwe vhangwa nga mulandu wa phosho na mafuvhalo a vhatambi. Nga murahu, Vho Queen Elizabeth I vho valela dzhele vhatambi vha bola ya milenzhe vhege nthihi yothe. Fhedzi a hu na tshe tsha kona u kaṭudza mutambo uyu.

Vhatu vho vha vha tshi vha vho q̄imisela u ya dzhele nga n̄thani ha u funesa bola.

Milayo ya u thoma

Milayo ya u tou thoma ya bola ya milenzhe yo thomiwa nga 1815. Tshikolo tshi no q̄ivhea tsha England, Eton College, tsho swika he tsha thoma milayo ya u fhungudza vhuhwarahwara mutamboni uyu. Ho vha hone u thoma ha bola ya milenzhe ine ra i q̄ivha q̄amus.

Lifhasi ḥothe li ṭangana ḫohoh

U thomiwa ha milayo ya tshiofisi zwe ita uri bola ya milenzhe i takalelwé. Mutambo uyu wa ṭandavhuwa hothe kha ja Britain, hu si kale, wa vha wo no ṭanganya ḥothe ja Yuropa na lifhasi ḥothe. Muṭatisano wa Khaphu ya Lifhasi wa u thoma wo itea nga 1930. U bva tshitshetsho, muṭatisano uyu u vha hone miñwahani miñwe na miñwe miña, zwine zwa sumbedza u takalelwá ha uyu mutambo lifhasini ḥothe. Ngoho ndi yauri bola ya milenzhe ndi wone mutambo u no funeswa lifhasini.

Kha ri ambe

- Ndi milayo ifhio ine ra vha nayo ya bola ya milenzhe ya musalauno hu u itela u tsireledzea ha vhatambi mudavhini?
- Ambani na khonani yañu nga zwifhinga zwe fhambananaho zwa q̄ivhazwakale ya bola ya milenzhe. Ambani uri bola ya milenzhe i na vhuimo hufhio tshikoloni tsha hañu, hayani, tshitshavhani na kha mvelele ya hañu.

TEACHER: Sign _____ Date _____

121

Nwalani nga mutambo (kana hobi iñwevhō) une na u ḥalukanya zwavhuđi.

- Pulanelani kuñwalele kwañu. Nekanani mihungulo ya mafhungo aya ni na khonani dzañu ni kone u fhedzisa mepe wa mihungulo.
- Thomani nga u ñwala mvetamveto kha bammbiri ni humbele khonani yañu a ni dzudzanye yone.
- Ñwalani zwine na tama u ñwala nga vhudele kha tshikhala tshi re kha siñari ja seli.

1 Ndi ufhio mutambo
uyu kana hobi?

2 Kha lushaka ulu lwa
mutambo ndi vhonnyi vha
re vhatambivhomakone?

3 Divhazwakale ya
hone ndi ifhio?

4 Milayo ya hone ndi
ifhio?

5 U takalelwa u guma
ngafhi?

6 U tambiwa ngafhi?

Ndi ufhio mutambo uyu kana hobi? _____

Ndi ufhio mutambo uyu kana hobi?	_____
Kha lushaka ulu lwa mutambo ndi vhonnyi vha re vhatambi- vhomakone.	_____
Divhazwakale ya hone ndi ifhio?	_____
Milayo ya hone ndi ifhio?	_____
U takalelwa u guma ngafhi?	_____
U tambiwa ngafhi?	_____

TEACHER: Sign _____ Date _____

123

Luambo lwa u ḥalutshedza

Zwiñwe hafhu nga maṭaluli

Liṭaluli ndi ipfi ċine la ḥalutshedza dzina kana ċisala. Maṭaluli a ri vhudza uri muthu, fhethu, tshithu zwo tou itisa hani. Tsumbo, "mmbwa" ndi dzina, fhedzi ndi mmbwađe? Maipfi a no ri mmbwa "khulwane, ya buraunu, i no ofhisā" a ri vhudza zwinzhi nga mmbwa iyi.

Maṭaluli a dovha a ri vhudza nga zwivhalo. "Hu na vhagudi vha fumisumbe kiłasini yashu." "Fumisumbe" ndi liṭaluli.

Maṭaluli a dovha hafhu a fhindula mbudziso ya: "-fho" zwi langwa nga kiłasi ya dzina li re fhungoni. Tsumbo:

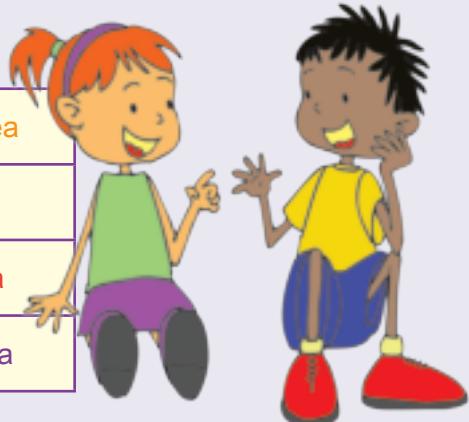
- Khovhe dzi tshila nga ndila dzifhio?
- Mvuvhu i khou ita zwifhio?
- Nari idzi dzi na muvhala ufhio?

Kha ri
ńwale

Hwayani maipfi ane a si vhe maṭaluli

tshuhulwane	nga luvhilo	bammbari	pupurea
lusekene	nga u ongolowa	penya	difha
mutswuku	gidima	vhuphuvhephuvhe	lebula
nga u ḥavhanya	tshiswa	dudela	mudala

Shumisani maṭanu a maṭaluli aya kha u vhumba mafhungo.

Kha ri
nwale

Talelani litaluli/mataluli fhungoni liñwe na liñwe.

Tshiñediamu tshiswa hu ño vha na zwidulo zwidala na zwitswuku.

Ho vha hu na misiamelo ya vhuphuvhephuvhe na nguvho dzi no dudela kha mmbete wa kale.

Muoli a re na bvumo o ola hezwiña zwifanyiso zwavhuđivhuđi zwi re buguni yanu.

Ndi khou ya u vhona nnđu ya muzwala wanga a re na goloi tswuku.

Hu na maluvha mararu a mivhala yavhuđi.

Vha dzula fhethu ha u naka hu re kule.

Ndi kuñoni kuñuku kwa mathenga matswuku.

Kumangana kuñuku, kutshena, kwo ñwaya tafula ntswa.

Zwino khethekanyani mañaluli e na a talela ni a vhee kha magaraña haya.

Tshivhalo

Mivhala

Muthetshelo
kana munukho

Lushaka

Saizi

Muungo

Zwo^{the} zwi langwa nga mutsho

Kha ri ambe

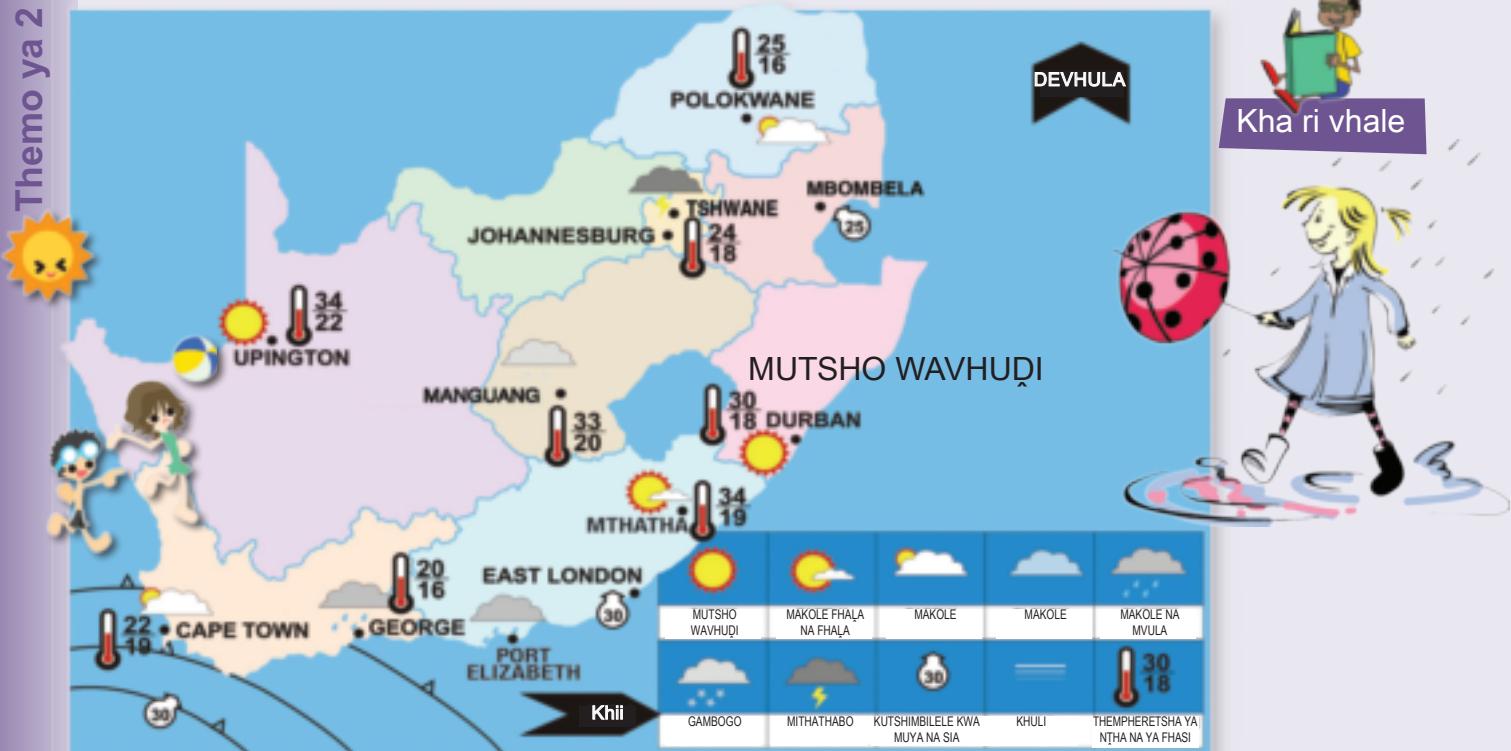
- Ndi mutsho ufhio une na u takalelesa?
- Ndi nga mini zwe tea uri ri qivhe uri mutsho wa matshelo kana wa vhege i daho u do vha wo ima nga ndilade?
- Ni a vhuya na thetshela mvumbo ya mutsho? Ngani?

Lavhelesani mepe wa mutsho ni fhedzise thebu^{lu} i re afho phasi.

- Mutsho wa qamusi ndi mutsho^{de}?
- Talutshedzani uri mutsho u vha wo ima nga ndilade kha khala^{waha} dzo fhambananaho afho hune na dzula hone.
- Ni nga pfulutshela fhethu hune ha fhisesa kana hune ha rotholesa?

Kha ri vhale

Nwalani nzulele ya mutsho na thempheretsha zwa dorobo dici tevhelaho.

Dorobo	Thempheretsha dza fhasisa	Thempheretsha dza nthesa	Talutshedzani nzulele ya mutsho
Polokwane			
Johannesburg			
Bloemfontein			
Durban			
Upington			
Umtata			
George			

Bulani ku^{dorobo} kana dorobokhulwane ine ya vha na makole.

Ndi ngafhi hune ha vha na thempheretsha ya fhasifhasi, nahone ndi vhugai?

Luvhilo lwa maya ndi lufho nahone sia le wa livha khalo ndi lifho?

Ni lavhelela madumbu na mithathabo ngafhi?

Ndi dorobo ifhio i re na makole fhalala na fhalala?

Nwalani phindulo dza mbudziso idzi.

Ndi fhethu huvhili hufhio Afrika Tshipembe hu no khou fhisesa qamusi? Bulani madzina na thempheretsha.

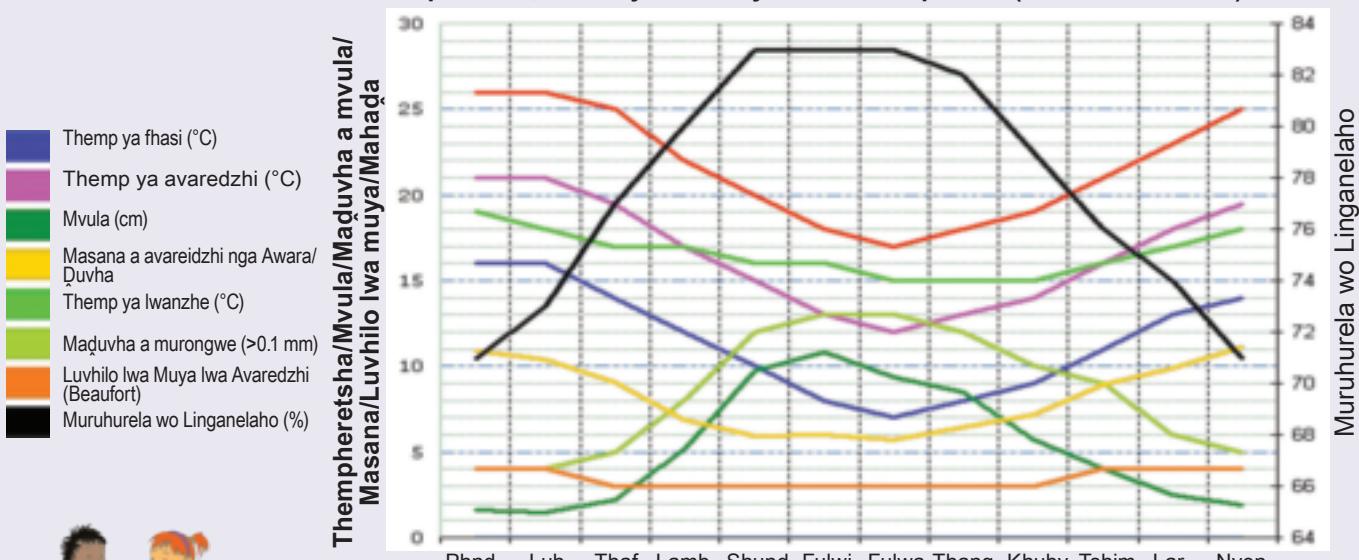
Mvula i khou na ngafhi na ngafhi?

Ndi dorobo ifhio i re na khwalamvula?

Lavhelesani tshifanyiso tshi re afho fhasi. Tshifanyiso tsho raliho tshi vhidzwa upfi ndi girafu ya mitalo. dzhielani nzhele uri mutalo muñwe na muñwe u na muvhala wawo. Mitalo iyi i ri vhudza mini? Ni do wana phindulo fhasi ha girafu iñwe na iñwe.

Cape Town, Girafu ya Kilima ya Afrika Tshipembe (Alithitshudu:42m)

Kha thebuļu, rwalani mivhala ya mitalo ine ya sumbedza zwi tevhelaho:

Thempheretsha dici re vhukati		Thempheretsha ya Iwanzeni	
Avaredzhi ya tshivhalo tsha awara dza musi duvha lo tsha zwavhuđi duvha iñwe na iñwe.		Muruherele	
Tshivhalo tsha maduvha a re na mahada.		Luvhilo lwa maya	

Shumani na khonani yanu. Lavhelesani tshati iļa hafhu ni fhindule mbudziso dici tevhelaho.

Thempheretsha ya fhasisa yo vha i ifhio mafheloni a rwedzi wa Khubvumedzi?

Awara dza masana dza avaredzhi mafheloni a rwedzi wa Luhuhi dzo vha dici mini?

Ndi nga rwedzi ufhio he muruhurela wa vha wo andesa?

Ndi rwedzi ufhio he thempheretsha ya Iwanzeni ya vha i tshi khou rotholesa?

Ndi nga rwedzi ufhio he ha vha na thempheretsha dza nthesa?

Ndi nga miñwedzi ifhio he mvula ya nesa?

TEACHER: Sign _____ Date _____

Tshitendeledzi tsha mađi

Kha ri vhale

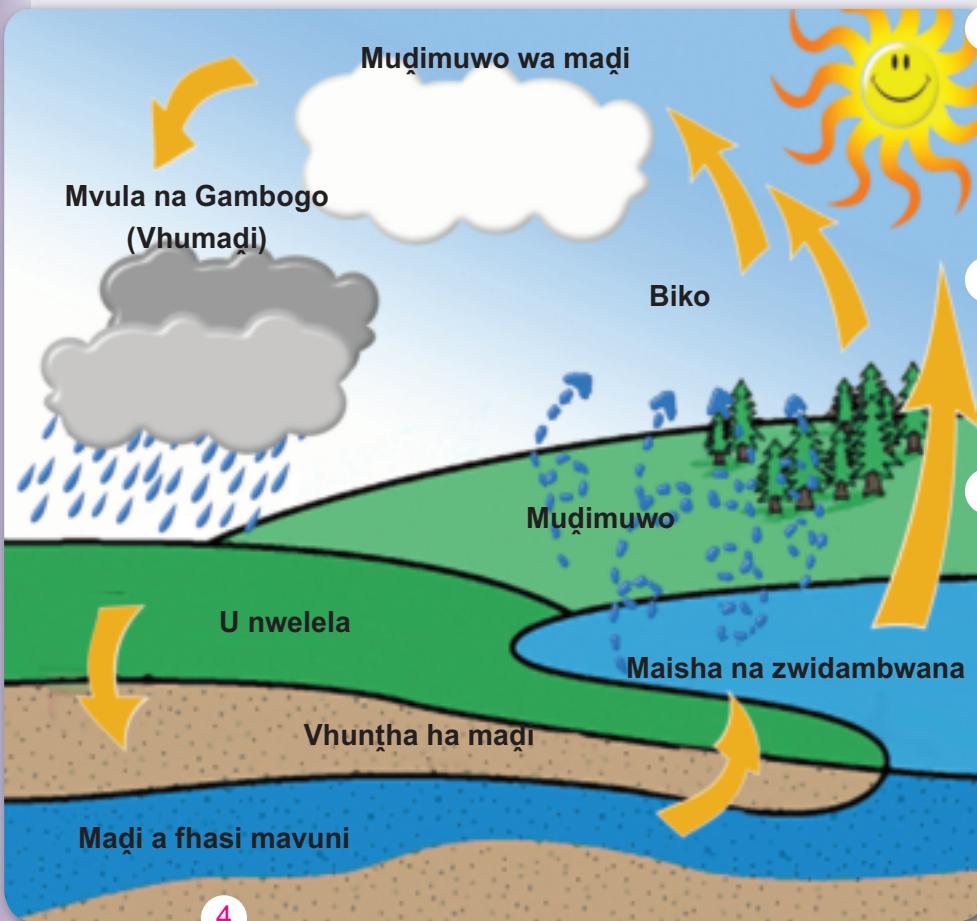
Zwothe zwi tshilaho vhutshiloni zwi ditika nga mađi. Nga nda ha mufhe une ra fema, mađi ndi tshone tshithu tshihulwane kha zwothe zwi tshilaho. Hu si na mađi, zwivhumbwa zwi nga si tshire. Arali ri si na mađi o linganaho mivhilini yashu, malatwa a mivhilini a nga si bve. Hezwi zwi nga khakhisa vhunzhi ha zwipiđa zwa mivhili yashu zwa ri disela malwadze.

Ri tea u pfectesa tshitendeledzi tsha mađi u itela u kona u pfectesa uri mađi a bva ngafhi. Tshitendeledzi tsha mađi ndi lwendo lu sa gumi lwa mađi u bva Iwanzheni, shangoni na muyani. Tshifanyiso tshi re afho fhasi tshi sumbedza zwine zwa bvelela kha tshitendeledzi tsha mađi.

Ri tea u pfectesa tshitendeledzi tsha mađi u itela u kona u pfectesa uri mađi a bva ngafhi.

Tshitendeledzi tsha mađi ndi lwendo lu sa gumi lwa mađi u bva Iwanzheni, shangoni na muyani. Tshifanyiso tshi re afho fhasi tshi sumbedza zwine zwa bvelela kha tshitendeledzi tsha mađi.

1 U đimuwa

Duvha li fhisa mađi a re milamboni na Iwanzheni a shanduka a vha muđimuwo.

2 Biko

Musi muđimuwo u tshi swika muyani u a rothola wa ita biko na makole.

3 Vhumadi

Musi mađi manzhisa a tshi vha biko, hu swika hune muya u si tsha kona u a hwala. Makole a thoma u lemela lune mađi a thoma u wa a tshi vhuyeleta shangoni sa tshifhang, gambogo, tshiliti kana mvula.

4

Musi mađi a tshi swika shangoni a dzhena mavuni a vha mađi a fhasi a no do bommbiwa a shumiswa kha zwimela na zwipuka. Mađi a mvula a dzhena milamboni, maishani na mađanzheni, tshitendeledzi tsha thoma hafhu.

Kha ri ambe

Lavhelesani hafhu tshifanyiso tsha tshitendeledzi tsha mađi. Ḧalutshedzananani na vhañwe uri tshitendeledzi tsha mađi tshi shuma nga ndilađe. Shumisani maipfi a tevhelaho kha ḥalutshedzo dza vhoiwe: **muđimuwo, biko, vhumadi.**

Tshifanyiso tshi sumbedza tshitendeledzi (zwithu zwi no bvelela zwi tshi tou tehekana nga ngona).

Zwino ḥwalani fhungo ni tshi ḥalutshedza uri hu itea mini kha liga ja na ja na ja tshitendeledzi itsi.

● Liga ja 1:

● Liga ja 2:

● Liga ja 3:

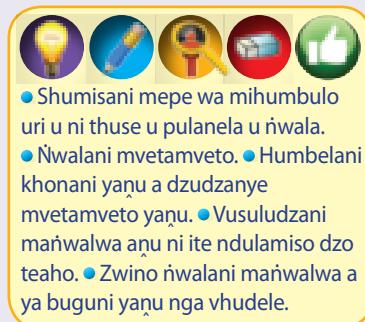
TEACHER: Sign _____ Date _____

Kha vhege mbili dzo fhiraho no vhala mañwalwamatsivhudzi a tshaka dzo fhambananaho.

Pulanelani u ñwala mañwalwamatsivhudzi a inwi muñe.

Ni tea u nanga ñhoho ya mafhungo nahone ni tea u ita ñhodisiso ni tshi shumisa bugutshumiswa kana inthanete.

Fhedzisani uyu mepe wa mihibulo uri u ni thuse kha u pulana.

Thoho yanga ya mafhungo

3 Zwine vhadivhi vha amba nga ñhoho iyi ya mafhungo

1 U ñivhadza mafhungomatsivhudzi anga

4 Ndi nga dzhenisa nyolo kana zwifanyiso zwifhio

2 Zwe nda guda kha ñhodisiso yanga

5 Ndi ñhohwana dzifhio dzine nda ðo shumisa

Ńwalani mafhundo aṇu sa mvetamveto. Humbelani khonani yaṇu a ni dzudzanyele mushumo waṇu. U tea u sedza mupeleṭo, ndogazwiga, u elela ha mihumbulo na u tevhekana ha zwiitei. Ivhani na vhuṭanzi uri ni na ḥohwana nauri nyolo dzaṇu kana tshati dzi ṭalutshedza zwine na khou amba.

1

2

3

4

TEACHER: Sign Date

131

Bogisini hu na mini?

Kha ri ambe

Ni a vhuya na shumisavho tsumbambekanyamushumo ya TV? Lavhelesani tsumbambekanyamushumo iyi ya TV nga vhuronwane. Vhudzani khonani yanu uri ndi mbekanyamushumo dzifhio dzine na nga tama u dzi ṭalela. Bulani uri dzi kha tshanele ifhio nahone nga tshifhingade.

Tshanele SABC 1		Tshanele SABC 2		Tshanele SABC 3		Tshanele Magic World	
17:00	Captain Planet (Kids)	17:00	Dragon Ball (Kids)	17:30	Oprah Winfrey	06:00	Channel O
17:28	Listen for a moment	17:30	News	18:30	Isidingo	12:00	Infomercials
17:30	Thoho dza mafhungo	18:00	Takalani Sesame (Kids)	19:00	News@7	13:00	Koowee (Kids)
18:00	The Bold and the Beautiful	18:30	7de Laan	19:30	School channel	18:00	Channel O
10:30	Sporting highlights	19:00	News	20:29	News in 60 seconds	19:00	Studio Music
19:00	Main news	10:30	Pasella	20:30	Prison Break	20:00	A Brother with Perfect Timing
20:00	Weather in brief	20:30	Sport update	21:15	Weather for the week	20:30	Will it rain or shine?

Kha ri
ñwale

Zwino vhalani tsumbambekanyamushumo ya TV nga vhuronwane ni fhindule mbudziso idzi.

Ni nga ṭalela Takalani Sesame nga tshifhingade?	
Ndi mbekanyamushumo dzifhio dzi re dza mitambo?	
Ndi mbekanyamushumo dzifhio dzine na nga vhona nyusi khadzo tshifhinga tshothe?	
Ni tea u vhigela kiłasi manweledzo a nyusi. Ndi mbekanyamushumo dzifhio dzine na nga wana khadzo mafhungomatsivhudzi ane a nga ni thusa?	
Ndi kha mbekanyamushumo dzifhio hune na nga wana mafhungomatsivhudzi a no kwama mutsho?	

U fedza!

Ndi a kona	Smiley face	Frowny face
u vhala tshiṭori.		
u humbulela tshiṭori ndi tshi shumisa zwifanyiso na ḫoho.		
u fhindula mbudziso dza tholokanyonḍivho nga u tou amba.		
u topola vhaanewa vhahulwane tshiṭorini		
u shumisa maṭaluli kha u ḫalutshedza mvumbo ya muanewa.		
u ḫwala ḫhalutshedzo ya muanewa a no tshila vhutshiloni.		
u pulanelna na u ḫwala tshiṭori tshi re na vhaanewa vha no tendisea.		
u bula ḫhalutshedzo dza thangi na mitshila.		
u topola maidioma na figara dza muambo zwi re tshiṭorini.		
u ḫwala tshiṅwaliwaho kha dayari ndi tshi nweledza tshiṭori.		
u shumisa mepe wa mihumbulu kha u pulanelna tshiṭori ho sedzeswa vhaanewa, fhethuvhupo na puloto.		
u dzudzanya tshiṭori tshanga na tsha khonani yanga.		
u ḫwala zwavhuḍi tshiṭori tsho no dzudzanyiwaho.		
u shumisa tshifhinga tsha zwino.		
u topola maiti mafhungoni.		
u vhumba mafhungo a re kha tshifhinga tsha zwino tsho fhiraho.		
u topola na u shumisa maitimatikedzi.		
u topola maṭaluli.		
u shumisa maṭaluli kha u vhumba mafhungo.		
u vhala maṅwalwa hu u itela u wana mafhungomatsivhudzi.		
u ḫwala maṅwalwa a re na mafhungomatsivhudzi.		
u humbulela maṅwalwa hu tshi shumiswa vhusevhedži hu re maṅwalwani na ha u tou vhonwa.		
u vhala thebuļu ya ligi ya bola ya milenzhe.		
u fhindula mbudziso dzi no kwama maṅwalwa na thebuļu zwa girafiki.		
u pulanelna u ḫwala maṅwalwa a re na mafhungomatsivhudzi.		
u ḫwala maṅwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a tshi tevhekana nga ngona.		
u shumisa luambo lwa u ḫalutshedza.		
u sengulusa nyolo na u ḫwala zwine dza amba ngazwo.		
u vhala tsumbambekanyamushumo ya TV na u fhindula mbudziso dzi no i kwama.		

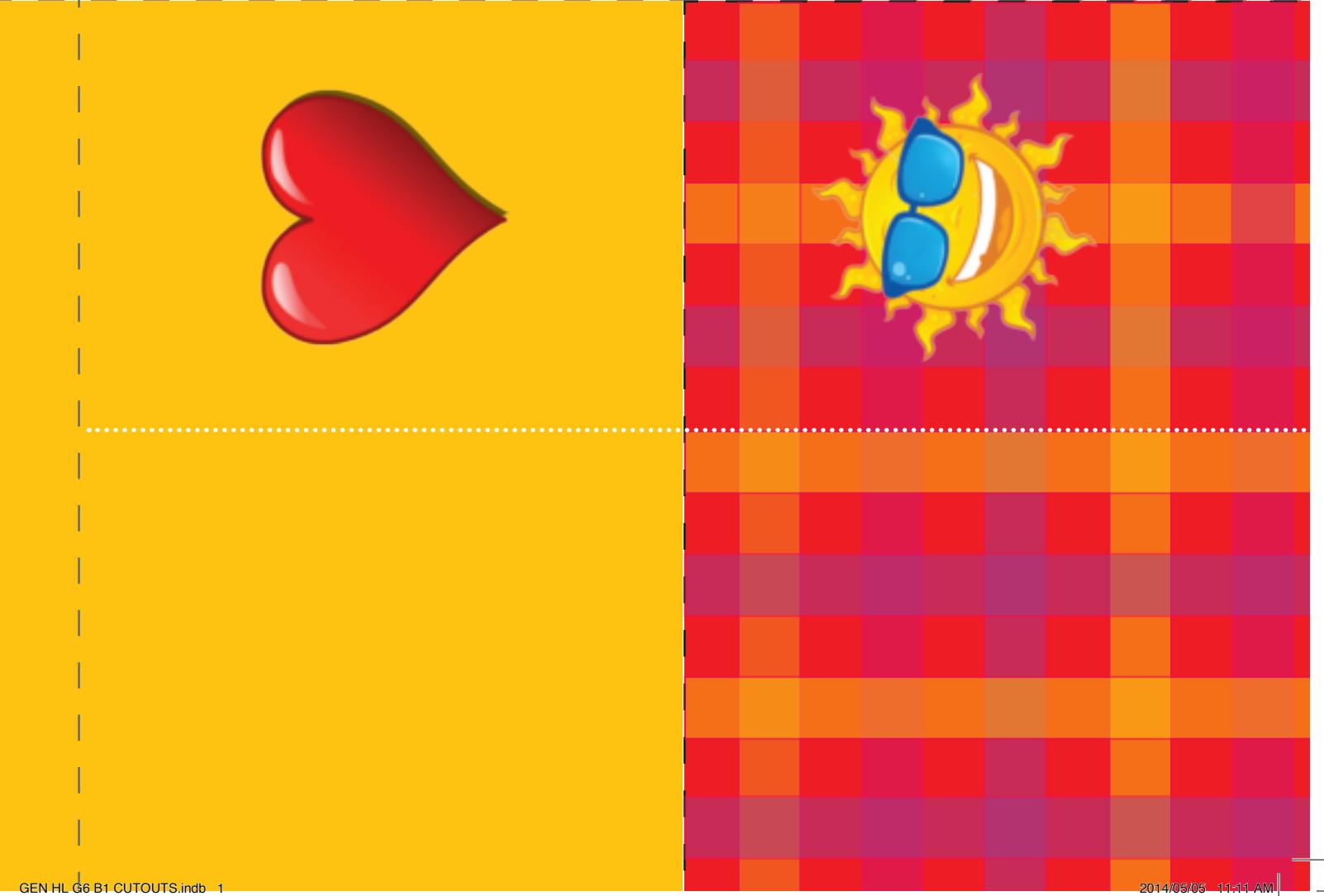
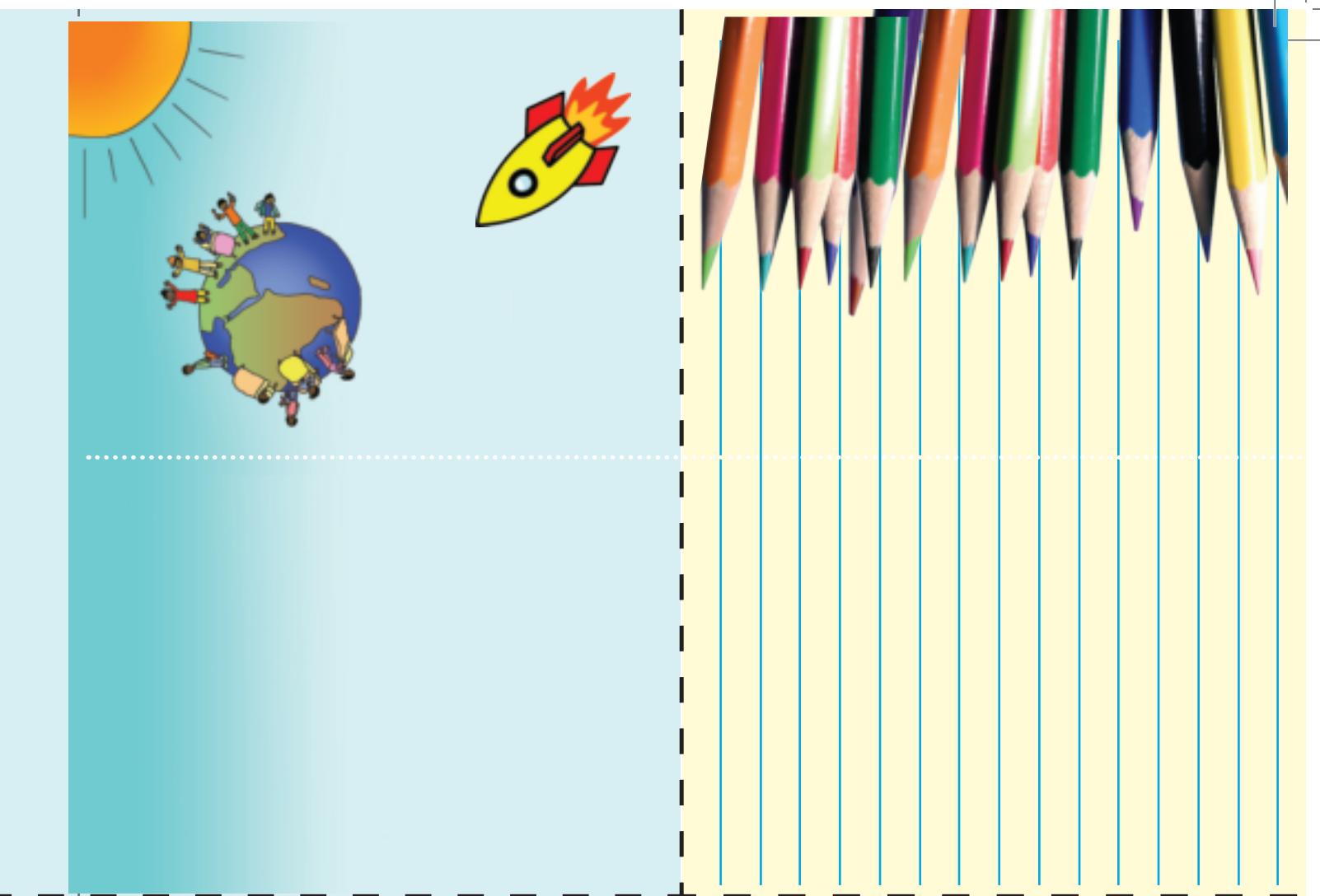

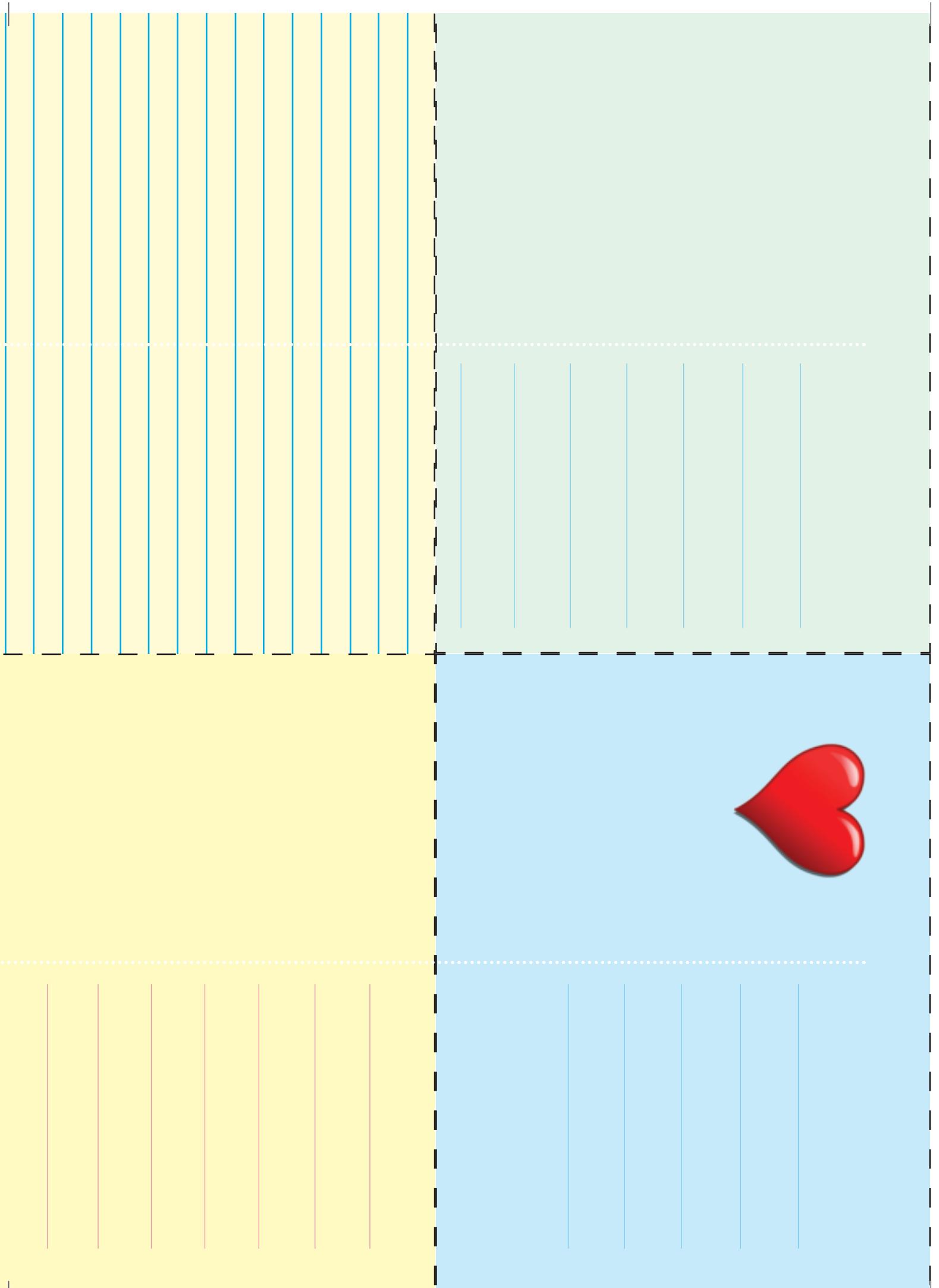
TEACHER: Sign _____ Date _____

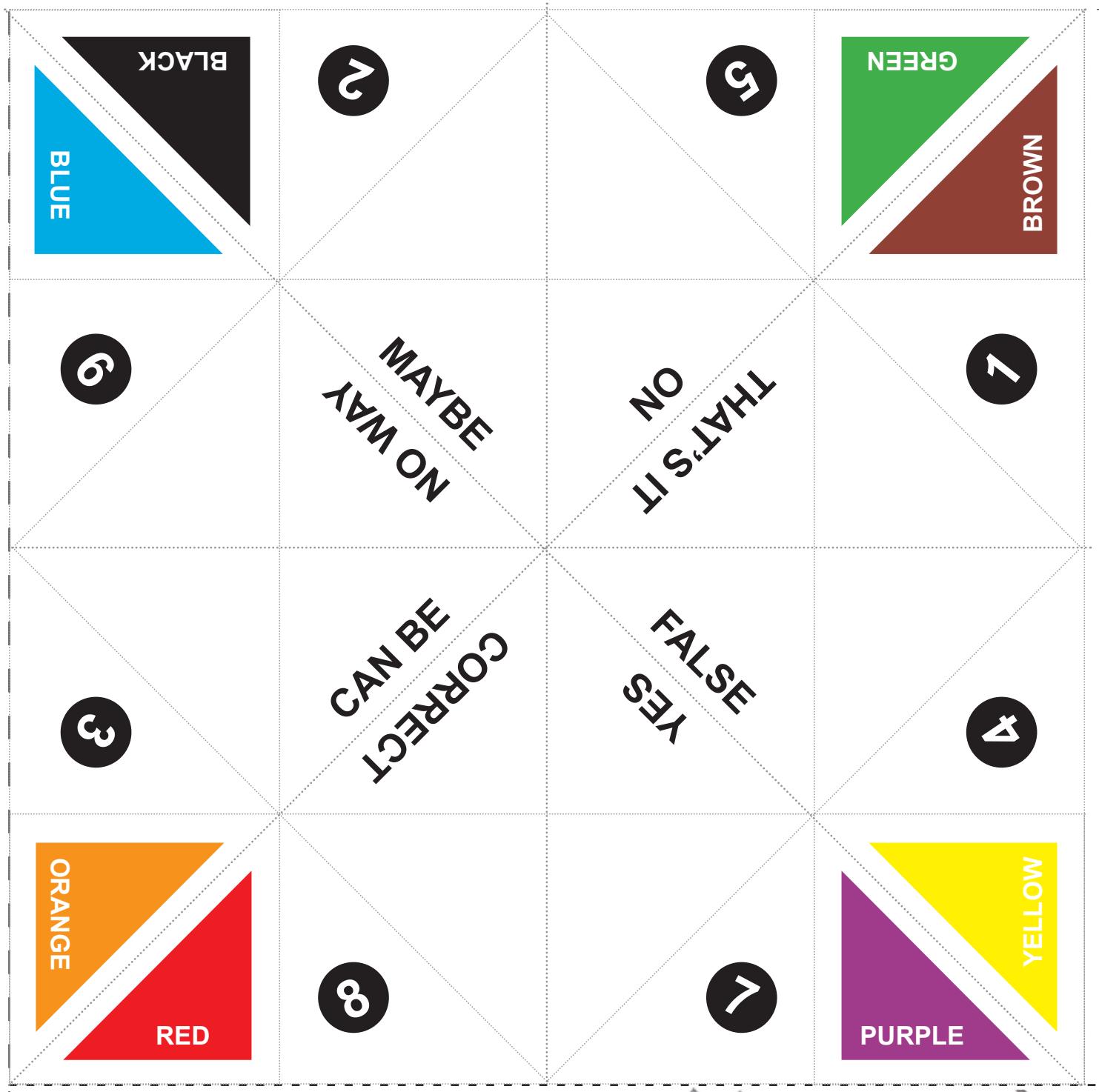
133

Handwriting practice lines for the right side of the page.

1. Cut off the instructions.

2. Fold the paper in half and in half again.

3. Unfold it and place it printed side down.

4. Fold up all 4 corners so that the points meet in the middle.

Instructions:

5. It should now look like this.

6. Flip it over.
7. Fold up all 4 corners so that the points meet in the middle.

8. It should now look like this.

9. Fold it in half.

10. Work your fingers into the corners so that the creases form the four points.

How to use the Fun Finger Fortune:

1. Have a friend ask a "Yes or No" question. (like "am I pretty?" or "Does Sam like me?")
2. Ask them to pick a color. Spell out the color "R" - "E" - "D" while opening and closing the Fun Finger Fortune Teller in opposite directions with each letter.
3. Then ask them to pick a number from where the Fortune Teller was left open after the last letter.
4. Now open and close the Fortune Teller in opposite direction that number of times.
5. Now have them pick one of the numbers showing. Pull up the flap with that number on it... and your answer will be revealed.

